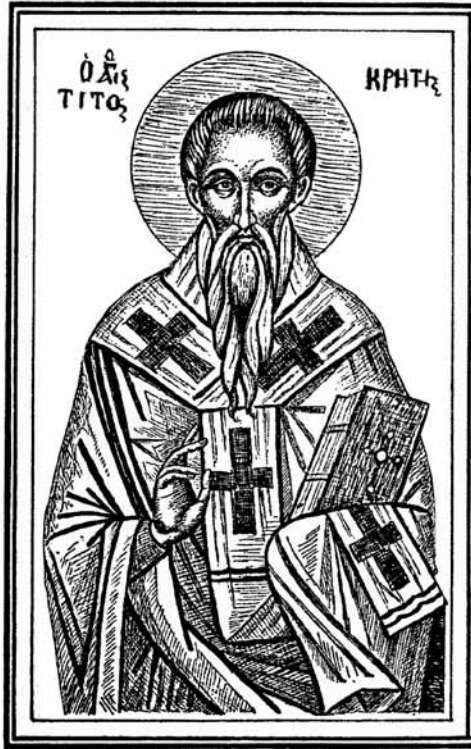

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

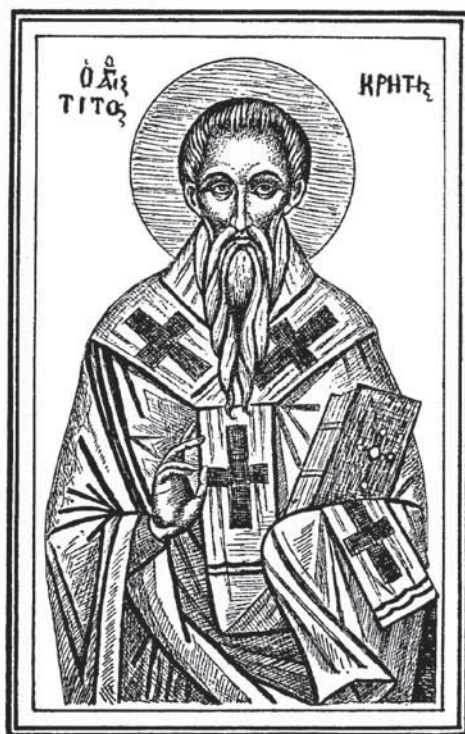
ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 31, ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 31, ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ , ΤΕΥΧΟΣ 31, ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Α. Έποπτεύουσα Συνοδική Έπιτροπή:

Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Ειρηναῖος
Σεβ. Μητροπολίτης Άρκαλοχωρίου, Καστελλίου καὶ Βιάννου κ. Ανδρέας
Σεβ. Μητροπολίτης Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Εὐγένιος
Γραμματεὺς: Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης,
Κωδικογράφος τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου

Β. Διευθυντῆς Συντάξεως:

Ἀρχιμ. Πρόδρομος Ξενάκης,
Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου

Ταχυδρομική Διεύθυνσις:

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ»,

Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος Ἐκκλησίας Κρήτης

Ἁγίου Μηνᾶ 25, 712 01 Ἡράκλειο

Τηλ. & FAX: 2810 288658, e-mail: isynodec@otenet.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Πατριαρχική Απόδειξις ἐπί τῷ Ἁγίῳ Πάσχα.	11
Μήνυμα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἀπό τῆς Ἐξέδρας κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Ἀναστάσεως.	15
Ὅμιλία τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὸν Ἑσπερινόν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Βαρθολομαίου.	17
Ὅμιλία τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Βαρθολομαίου.	19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΕΠΕΤΕΙΑΚΑΙ ΜΝΗΜΑΙ ΤΙΜΗΣ

**Ὁ Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου
Τίτος Συλλιγαρδάκης (1970-1987)
τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκδημίας αὐτοῦ**

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλλιγαρδάκης	27
Βιογραφικά Σημειώματα Ἀρχιμανδρίτου Τίτου Συλλιγαρδάκη	29

**Ὅμιλῖαι μακαριστοῦ
Μητροπολίτου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου
κυροῦ Τίτου Συλλιγαρδάκη**

«Φάτνη καὶ Σταυρός»	33
Ἔνθρονος Θεοτόκος»	37

«Ἀββᾶ...Πατέρα μας»	41
«Ἄτλας καί Χριστός»	45

**Ὁ Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου
Θεόδωρος Τζεδάκης (1987-1996)
τριάκοντα ἔτη ἀπό τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ**

Βιογραφικόν Σημείωμα, Ἀρχιμανδρίτης Θεόδωρος Τζεδάκης	51
Αὐτοβιογραφικόν σημεῖωμα, Θεόδωρος Β. Τζεδάκης, Θεολόγος ἀρχι- μανδρίτης	53
Βιογραφικόν Σημείωμα, Μητροπολίτης Λάμπης καί Σφακίων Θεό- δωρος.....	57
Τό συγγραφικό ἔργο τοῦ αἰοδίμου Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κυροῦ Θεοδώρου.....	59

Λόγοι αἰοδίμου
Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου
κυροῦ Θεοδώρου.

«Λόγος ἐπί τῆς Ἀποστολικῆς Περικοπῆς τῆς ΚΔ' Κυριακῆς».....	61
«Λόγος ἐπί τῆς Εὐαγγελικῆς Περικοπῆς τῆς Κυριακῆς τοῦ Ἵνφλου».....	65
«Ἄγιος Μηνᾶς ὁ Αἰγύπτιος ὁ θαυματουργός Πολιούχος τοῦ Ἡρα- κλείου».	69
«Ὀλίγα τινά περί τῶν ἀγίων Δέκα ἐν Κρήτη Μαρτύρων».	73
«Εὐμένιος Ἀρχιεπίσκοπος Γορτύνης ὁ θαυματουργός».	77

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ανακοινωθέν Συνοδικής Συνεδρίας τῆς 25ης Ἀπριλίου 2017.	85
Ανακοινωθέν Συνοδικής Συνεδρίας τῆς 7ης Ἰουνίου 2017.	87
Προσφώνησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κ. Εὐγενίου ἐκ μέρους τῆς Συνοδικῆς Ἀντιπροσωπείας εἰς τὰ Ὄνομαστή- ρια τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου.	89
Συνοδικόν Γράμμα πρὸς τόν Ἐξοχ. κ. Προκόπιον Παυλόπουλον, Πρό- εδρον τῆς Δημοκρατίας περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος.	91
Εὐχαριστήριον Συνοδικόν Γράμμα πρὸς τόν Ἐντιμ. κ. Γεώργιον Κα- λαντζῆν, Γεν. Γραμματέα Ὁρησκευμάτων 93	93

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΜΕΛΕΤΕΣ

Ἰωάννης Λίλης, Λέκτορας Π.Α.Ε.Α.Κ., <i>Οἱ Ἀριστοτελικές «πρῶτες οὐσίες» στή διατύπωση τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος</i>	97
Εὐάγγελος Πετράκης - Ἀναστάσιος Πετράκης, <i>Τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς στήν «Ἀντιγόνη» Σοφοκλέους</i>	103
Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης Δρ. Θ., <i>Χαρακτηριστικά Κανονικότητος στήν Ἐκκλησιαστική ζωὴ κατὰ τόν ΙΣΤ' αἰῶνα</i>	119

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

*Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης
ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος*

Πατριαρχική Απόδειξις ἐπὶ τῷ Ἁγίῳ Πάσχα

+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ, ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΕΛΕΟΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΩΣ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι καὶ τέκνα θεοφιλῆ ἐν τῷ Ἀναστάντι Κυρίῳ,
"Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον"
(Ἰωάν. ις', 33), διαβεβαιώνει ὁ θανάτῳ τὸν θάνατον μόνος πατήσας Κύριος
τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων. Χριστὸς Ἀνέστη! ἀναφωνοῦμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς
πάντας τοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακρὰν ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς ταύτης Αὐλῆς τοῦ βιω-
ματικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ σταυροῦ καὶ τῆς θλίψεως· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Αὐλῆς
τῆς Ἀναστάσεως· ἀπὸ τῆς κόγχης ταύτης τῆς γῆς, τῆς Κωνσταντίνου Πό-
λεως, ἀπὸ ὅπου διακηρύττεται ὅτι "ζωὴ πολιτεύεται", διαλυομένης τῆς κάθε
εἴδους φθορᾶς καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου.

Ὁ Κύριος πολλάκις προειδοποίησε, κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἔνσαρκον παρου-
σίαν Του, τοὺς Μαθητὰς Του περὶ τῆς θλίψεως των ἐξ αἰτίας τῆς σταυρικής
Του θυσίας ἐπὶ τοῦ Φρικτοῦ Γολγοθᾶ, ὡς καὶ ἔνεκα τῆς δραστηριότητος καὶ
τῆς πορείας των ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου –αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀλλὰ καὶ πάν-
των ὄσων θὰ ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστόν-. Μὲ μίαν χαρακτηριστικὴν ὅμως
λεπτομέρειαν: "ὅτι κλαύσετε καὶ θρηγήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται·
ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ' ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται...καὶ ὑμεῖς
οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε· πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ
καρδία" (Ἰωάν ις', 20-22).

Τὴν ἀναστάσιμον ταύτην καὶ ὑπερκόσμιον χαρὰν πρῶται ἐβίωσαν αἱ λίαν
πρωῖ ἐλθοῦσαι ἐπὶ τὸ μνήμα τοῦ Ζωοδότου Μυροφόροι Γυναῖκες διὰ τοῦ
μονολεκτικοῦ Κυριακοῦ λόγου "Χαίρετε" (Ματθ. κη', 9). Τὴν ἰδίαν ἀναστά-
σιμον χαρὰν βιοῦσα ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως διακη-
ρύττει σήμερον στεντορία τῇ φωνῇ: "Αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου, ἀγαλλιασώμεθα
καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ" (πρβλ. Ψαλμ. 117, 24). Ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς, ὁ θά-
νατος, ἡ λύπη, τὰ προβλήματα, ἡ φθορά, ἡ θλίψις, ἡ δοκιμασία, σκυλεύονται
καὶ καταργοῦνται ὑπὸ τοῦ Νικητοῦ Θεανθρώπου Κυρίου.

Ζῶμεν, ὅμως, ἐντὸς ἑνὸς κόσμου εἰς τὸν ὁποῖον τὰ μέσα γενικῆς ἐπικοινωνίας μεταδίδουν συνεχῶς δυσαρέστους πληροφορίες περὶ τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν, περὶ πολέμων κατὰ τόπους, περὶ καταστροφικῶν φυσικῶν φαινομένων, προβλημάτων λόγῳ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, πείνης, προσφυγικοῦ προβλήματος, ἀνιάτων ἀσθενειῶν, πτωχείας, ψυχολογικῶν καταπίεσεων, αἰσθήματος ἀνασφαλείας καὶ λοιπῶν συμπαρομαρτουσῶν ἀνεπιθυμητῶν καταστάσεων.

Ἐναντι τῶν καθημερινῶν τούτων "σταυρῶν", τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι αἴρομεν μὲ "γογγυσμούς", ἔρχεται ἡ Μήτηρ μας Ἁγία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ μᾶς ὑπενθυμίση ὅτι ἡμποροῦμεν νὰ εἴμεθα χαρούμενοι, διότι ὁ ἀρχηγός μας Χριστὸς εἶναι ὁ νικητὴς αὐτῶν, εἶναι ὁ φορεὺς τῆς χαρᾶς, ὁ φαιδρύνας τὰ σύμπαντα.

Ἡ χαρὰ μας στηρίζεται εἰς τὴν βεβαιότητα τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ. Ἐχομεν τὴν ἀπόλυτον βεβαιότητα, ὅτι τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὁ νικητὴς, διότι ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον "καὶ ἐξῆλθεν ἵνα νικήσῃ" (πρβλ. Ἀποκ. ς', 2). Ὁ κόσμος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ζήσωμεν αἰωνίως εἶναι ὁ Χριστός: τὸ φῶς, ἡ ἀλήθεια, ἡ ζωὴ, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη.

Ἡ Μήτηρ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, παρὰ τοὺς καθημερινούς σταυρούς καὶ τὰς θλίψεις, ζῆ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὸ γεγονός τῆς χαρᾶς. Βιώνει ἐντεῦθεν, ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ ἀπὸ τῆς παρουσίας ζωῆς, τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τούτου Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀπὸ τῶν σπλάγγων τοῦ μαρτυρικοῦ Φαναρίου, διακηρύττομεν "κατὰ τὴν φωταυγῆ ταύτην νύκτα", ὅτι προέκτασις καὶ τέλος τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς θλίψεως καὶ διασκέδασις τοῦ κάθε ἀνθρωπίνου πόνου καὶ τῆς κάθε δοκιμασίας, εἶναι ἡ Κυριακὴ διαβεβαίωσις: "Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς" (Ἰωάν. ιδ', 18-19). "Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος" (Ματθ. κη', 20). Αὐτὸ τὸ μήνυμα πρέπει νὰ ἀκούσωμεν ὅλοι, νὰ ἀκούσῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καὶ νὰ ἀφήσῃ τὸν ἑαυτὸν του νὰ ἴδῃ τὸν Χριστὸν συμπορευόμενον μαζί του. Ναί, νὰ Τὸν ἴδῃ δίπλα του. Καὶ θὰ Τὸν ἴδῃ, μόνον ἐὰν ἀκούῃ καὶ βιῶνῃ τὸν λόγον Του εἰς τὴν ζωὴν του.

Τὸ μήνυμα τοῦτο τῆς κατισχύσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ θανάτου, τῆς νίκης τοῦ ἱλαροῦ φωτὸς τῆς πασχαλίου λαμπάδος ἐπὶ τοῦ σκότους τῆς ἀκαταστασίας, καὶ τῆς διαλύσεως, διὰ τοῦ ἀνεσπέρου Φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως, τῶν θλίψεων καὶ τῶν προβλημάτων εὐαγγελίζεται τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸ βιώσουν. Τοὺς καλεῖ νὰ σταθοῦν μὲ πίστιν καὶ ἐλπίδα ἐνώπιον τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ, ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς· τοὺς καλεῖ νὰ ἐμπιστευθοῦν τὸν κρατοῦντα τὰ ἡνία πάσης κτίσεως Ἀναστάντα Κύριον, τὸν Κύριον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐφροσύνης.

Χριστὸς Ἀνέστη, λοιπόν, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα! Αὐτοῦ τοῦ δεσπόζοντος τῆς ζωῆς καὶ κυριεύοντος τοῦ θανάτου Κυρίου ἡμῶν ἡ Χάρις καὶ τὸ ἄπειρον Ἔλεος εἶησαν μετὰ πάντων.

Φανάριον, Ἅγιον Πάσχα ,βιζ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Χριστὸν Ἀναστάντα
εὐχέτης πάντων ὑμῶν.

*Η Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
κατά τήν τελετήν τῆς Ἀναστάσεως
(Φανάριον, ΚΠολις)*

Μήνυμα τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου
ἀπό τῆς Ἐξέδρας κατὰ τὴν τελετὴν
τῆς Ἀναστάσεως
(Πάσχα, 16 Ἀπριλίου 2017)

Ἀδελφοί καὶ τέκνα ἀγαπητά,

«Ἐημερωθήκαμε» ἀπόψε, σύμφωνα μέ τόν ποιητή, «ἔχοντας διατρέξει τὴν ἱστορία τοῦ θανάτου τῆς Ἰστορίας, ἢ μᾶλλον τὴν ἱστορία τῆς Ἰστορίας τοῦ θανάτου». Ὅμως, σέ μᾶς, τὰ πιστά τέκνα τῆς Μητρός Ἐκκλησίας, θά ταίριαζε νά λέγαμε ὅτι ξαγρυπνήσαμε, αὐτὴ τὴ βραδιά τῆς Ἀναστάσεως, μελετώντας τὴν ἱστορία τοῦ τέλους τοῦ Θανάτου ἢ, καλύτερα, ψάλλοντας τό «Χριστός Ἀνέστη!»

Ἡ πίστις μας εἶναι ζωντανή, διότι βασίζεται στό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, πού μέ τόση ἔντασι ἐκφράζει αὐτός ὁ σύντομος καί περιεκτικός χαιρετισμός: «Χριστός Ἀνέστη!». «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδού γέγονε καινὰ τὰ πάντα». Ἡ Ἀνάστασις δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἱστορικές ἀποδείξεις, γιατί ὁ σκοπός της δέν εἶναι νά μᾶς πείση ἐγκεφαλικά γιά ἓνα γεγονός πού συνέβη κάποτε στήν ἀνθρώπινη ἱστορία, ἀλλά νά μᾶς μεταμορφώσῃ ὑπαρξιακά. Δέν πρόκειται γιά μιὰ κατανόησι τῆς Ἀναστάσεως μέσω τῆς πεπερασμένης ἀνθρώπινης λογικῆς, ἀλλά γιά τὴ μεγάλη πρόκλησι νά εἰσέλθουμε σέ ἓναν ἄλλο κόσμο, καινούργιο, φωτοφόρο καί εἰρηνικό. Γι' αὐτό, γιά μᾶς τούς Ὁρθοδόξους Ρωμηούς, ἡ Ἀνάστασις δέν ἐξαντλεῖται σέ μιὰ ἀπλή νίκη κατὰ τοῦ φυσικοῦ θανάτου, ἀλλά ἐπεκτείνεται στήν ἀνακαίνισι καὶ τὴ μεταμόρφωσι τῆς ζωῆς μας.

Μεγάλῃ σύγχυσι προκαλεῖ κάθε προσπάθεια ἐγκεφαλικῆς καὶ λογικῆς ἐρμηνείας τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, γιατί τότε ἡ Ἐκκλησία μας μετατρέπεται σέ θρησκεία καὶ τό Μυστήριον σέ ἰδεολογία. Καί εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι, ὅσο πασχίζουμε νά ἱεροποιήσουμε μιὰ ἰδεολογία ἢ νά λογικοποιήσουμε τὴν πίστι, τόσο περισσότερο μεταποιοῦμε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ σέ μιὰ ὑπόθεσι ἀνθρώπινη, μέρος τοῦ κόσμου, καὶ ἀπλή «ἀξία» τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅμως, τό βροντοφωνάζουν μέ τὴ διδασκαλία τους, οἱ Ἅγιοί μας τό ἀποδεικνύουν μέ τὴ ζωὴ τους, ἐσεῖς οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταί μας τό καταθέτετε μέ τὴ παρουσία σας, ὅτι ἡ πίστις τῶν Ὁρθοδόξων δέν εἶναι θρησκεία, δέν εἶναι ἰδεολογία, δέν εἶναι ἀνθρώπινο κατασκεῦασμα, ἀλλά θεία Ἀποκάλυψις, πού

βασίζεται στην Ανάστασι του Χριστού. Είναι τό καινούργιο αναστάσιμο γεγονός της ίδιας της Έκκλησίας.

Ἄς μὴν ξεχνοῦμε, ὅτι ὁ Χριστός ἦλθε στὸν κόσμο, γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν ἐκκλησιαστικοποιήσῃ. Κατὰ τὴν ἐπίγεια παρουσία Του, κάλεσε τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀφήσῃ τὴ θρησκεία καὶ νὰ εἰσέλθῃ στὴν Έκκλησία, τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος εἶναι Ἰδρυτής. Ἔτσι, μόνο ὅταν εἴμαστε μέσα στὴν Έκκλησία γινόμαστε μέτοχοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἐμεῖς ἐδῶ, στὴν Ἐσταυρωμένη Έκκλησία, ζοῦμε τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, δοξάζοντας καθημερινά τὸν Θεό, καὶ ἐνῶ εἴμαστε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἡ ζωὴ μας δέν χάνει τὴν ὁμορφιά της· καὶ ἐνῶ οἱ πληγές μας ἀκόμη αἰμορραγοῦν, ἐμεῖς συνεχίζουμε ἀγόγγυστα νὰ διακονοῦμε τὸν κόσμο καὶ τὸν ἄνθρωπο· καὶ ἐνῶ δέν βιώσαμε ἀκόμη τὴν ἀποκαθήλωσι, μέ πολλή ἀγάπη στέλνουμε ἀπὸ τό αείφωτο Φανάρι σέ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα, σέ ὅλη τὴν οἰκουμένη, τὸν αναστάσιμο ἀσπασμό τῆς χαρᾶς.

Ἀδελφοί καὶ τέκνα ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι,

Σᾶς εὐχαριστοῦμε ὅλους πού ἦλθατε στὴν ταπεινὴ Αὐλή τῆς Πρώτης καὶ Μεγάλης Ἐσταυρωμένης Έκκλησίας, ἡ ὁποία σᾶς εὐλογεῖ καὶ ἡ ὁποία σᾶς ἀγαπᾶ πολύ.

Γιατί, Ἀνάστασι σημαίνει νὰ πεθαίνῃς καὶ νὰ ζῆς... γιατί ἀγάπῃσες πολύ. Χρόνια πολλά σέ ὅλους, Χριστός Ἀνέστη!

Ὁμιλία
τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου
κατά τόν Ἑσπερινόν
τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Βαρθολομαίου
(1. Μονή Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, 10 Ἰουνίου 2017)

Ἐρώτατοι καί Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί Ἀρχιερεῖς,
Ἐξοχώτατε κύριε Γενικέ Πρόξενε τῆς Ἑλλάδος,
Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντες,
Προσφιλέστατα τέκνα ἐν Κυρίῳ,

Συνήχθημεν χάριτι Θεοῦ ἐπί τό αὐτό, κατά τό ἐπικρατήσαν τά τελευταῖα ἔτη ἔθος, εἰς τάς αὐλάς τοῦ οἴκου τῆς Ἀγνῆς Θεομήτορος, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, εἰς αὐτό τό ἱστορικόν σέβασμα καί λαοφίλητον προσκύνημα τοῦ Γένους, διά νά ἀναπέμψωμεν τάς ἑσπερινάς ἡμῶν εὐχάς πρὸς τόν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀναληφθέντα ἐν δόξῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καί καταπέμψαντα «ἐν γλώσσαις πυρίναις» τό Παράκλητον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς Ἁγίους Αὐτοῦ Μαθητάς καί Ἀποστόλους, Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διά νά τιμήσωμεν ἐν ἐκκλησίᾳ τὴν ἱεράν μνήμην τῶν Ἀποστόλων Βαρθολομαίου καί Βαρνάβα, καί διά νά συνεορτάσωμεν ἐν κοινῶνι ἀγάπης τὰ ὀνομαστήρια τῆς ἡμετέρας Μετριότητος, ἐν μέσῳ ἀδελφῶν τιμιωτάτων καί τέκνων πεφιλημένων, τῶν ἐν τῇ Βασιλίδι τῶν πόλεων καί τῶν ἐλθόντων μακρόθεν, διά νά μοιραστοῦν τὴν ἐόρτιον χαρὰν καί νά ἐκφράσουν τὴν ἀγάπην καί τὸν σεβασμόν των πρὸς τὸν Πατριάρχην των. Συμπροσεύχονται μεθ' ἡμῶν, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀναπαυομένων ἐν τῷ ἱερῷ ἀυλογύρῳ ἀοιδίμων προκατόχων ἡμῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, τῶν Ἱεραρχῶν, τῶν Λογάδων τοῦ Γένους καί τῶν ἀμετρήτων ὀρθοδόξων πιστῶν. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη!

Οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Ἅγιοι Πάντες, τὴν μνήμην τῶν ὁποίων τιμῶμεν αὔριον, τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῆς περιόδου τοῦ Πεντηκοσταρίου, καί οἱ ὅποιοι, ὡς λέγει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, «φιλοδέσποτοι ὄντες, τὰ ὑπὲρ Δεσπότητος πάθη μετὰ πολλῆς ἐδέχοντο τῆς προθυμίας καί φαιδρότεροι τούτοις ἐγίνοντο», ἀκτινοβολοῦν τὴν δόξαν καί τό ὑπέρλαμπρον φῶς τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Μᾶς διδάσκουν τί σημαίνει νά «αἴρωμεν τὸν σταυρόν ἡμῶν» καί νά ἀκολουθῶμεν τὸν Κύριον. Ὁ τιμώμενος Ἀπόστολος Βαρθολομαῖος ἠκολούθησεν ἐν ἀφοσιώσει τὸν Διδάσκαλον, ὠμολόγησεν Αὐτόν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐκήρυξε τό Εὐαγγέλιον, καί ὑπέμεινε χριστομιμήτως τό ὑπὲρ Αὐτοῦ μαρτύριον.

Ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία, Ἐκκλησία Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς πίστεως, δίδει καὶ σήμερον εὐθαρσῶς τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐλευθερούσης Ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Χριστός «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς», καὶ τῆς ἀληθευούσης ἐν ἀγάπῃ ἐλευθερίας, ἔναντι τῶν σημείων τῶν καιρῶν καὶ τῶν ὑπαρξιακῶν ἀναζητήσεων καὶ ἀδιεξόδων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ἐν ἀναφορᾷ πάντοτε πρὸς τὸν αἰώνιον αὐτοῦ προορισμόν, πρὸς ἐκείνην τὴν ἐσχατολογικὴν τελείαν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία θά δωρηθῆ εἰς τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς σύνολον τὴν κτίσιν. «Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ».

Διηνύσαμεν τό διαρρεῦσαν ἔτος ἀπὸ τῆς περυσινῆς ἑορτίου συνάξεώς μας ἐδῶ, εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Βαλουκλιώτισσαν, ἀκολουθοῦντες καὶ ἡμεῖς, ἐνδυναμούμενοι ἀπὸ τὴν θεόδοτον χάριν καὶ συνεργοῦντες ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μας, τό θυσιαστικόν παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου Βαρθολομαίου, διακονοῦντες τὴν Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ τὰ χριστεπώνυμα μέλη αὐτῆς, ἐν τῇ Πόλει τῶν πόλεων καὶ ἀνά τὴν οἰκουμένην, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, φυλάσσοντες τὸν ἱερόν τόπον, τὸν ὁποῖον ἐλάβομεν εἰς κληρονομίαν ἐκ τῶν Πατέρων μας, τὰ ὅσια καὶ τὰ ἱερά τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου τῶν ὀρθοδόξων, τὴν πατροπαράδοτον εὐσέβειαν, τὴν ὀρθὴν πίστιν, τὴν ὀρθὴν λατρείαν καὶ δοξολογίαν καὶ τὴν ὀρθοπραξίαν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διακονίαν, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀδιαπτώτου ἱστορικῆς συνεχείας, ἐν προσευχῇ καὶ καρτερίᾳ, ἐν χαρᾷ ἐνθέῳ, κατὰ τό χρυσοστομικόν «ὁ ἐν Θεῷ ὢν αἰεὶ χαίρει» (PG 62. 283), γινώσκοντες ὅτι «τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν» (Ρωμ. η´, 37).

Προσφιλέστατοι ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἡ ἑορτὴ εἶναι πάντοτε καιρὸς εὐχαριστίας καὶ εὐγνωμοσύνης, εὐχαριστίας μὲν πρὸς τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, τὸν Θεόν τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ ἐλέους, δι´ ὅσα ἐχαρίσατο καὶ χαρίζεται εἰς ἡμᾶς. Εὐγνωμοσύνης δέ, πρὸς ὅσους μᾶς ἐδώρησαν τό ζῆν καὶ ἐδίδαξαν τό εὖ ζῆν, πρὸς ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐστήριξαν καὶ στηρίζουν τὴν διακονίαν μας. Καιρὸς εὐχαριστίας ἐκ βάθους καρδίας πρὸς ὅλους ὑμᾶς, καὶ προσωπικῶς πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, οἱ ὁποῖοι εὐγενῶς καὶ προφρόνως προσήλθετε εἰς τὴν Πόλιν διὰ τὰ ὀνομαστήρια τοῦ Πατριάρχου σας. Ὁ Κύριος, «ὁ ποιῶν μέγала καὶ θαυμαστά, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαισία», διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς αἰεὶ ὑπὲρ ἡμῶν δεομένης Ζωοδόχου Πηγῆς, νά σᾶς εὐλογῇ καὶ νά κατευθύνῃ τὰ διαβήματά σας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, τῆς «πάντα νοῦν ὑπερεχούσης» (Φιλιππ. δ´ 7).

Ἐρρωσθε ἐν Κυρίῳ!

Ὁμιλία
τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου
κατά τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν
τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Βαρθολομαίου
(Πατριαρχικός Ναός, 11 Ἰουνίου 2017)

Ἰερώτατοι καὶ Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί Ἱεράρχαι,
Τίμιοι ἐκπρόσωποι τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν
Ἱεροσολύμων, Ρωσσίας καὶ Γεωργίας, καὶ τῆς Ἱερᾶς
Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας,
Ἐξοχώτατε κύριε Γενικὲ Πρόξενε τῆς Ἑλλάδος,
Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντες,
Ἐλλογιμώτατοι Ἐκπαιδευτικοί, φίλοι μαθηταὶ καὶ μαθήτριά,
Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Μέ ἔντονον συγκίνησιν ἠκούσαμεν ὅσα ἀνέφερεν ὁ Ἰερώτατος ἀδελφός
ἅγιος Νικαίας κ. Κωνσταντῖνος ἐκ μέρους τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου, ἐπὶ
τοῖς ὀνομαστηρίοις τῆς ἡμῶν Μετριότητος. Εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους καρ-
διάς τούς τιμιωτάτους ἀδελφούς Ἀρχιερεῖς καὶ πάντας ὑμᾶς διὰ τὴν παρου-
σίαν σας ἐν Φαναρίῳ, διὰ νὰ συμπνευματισθῶμεν, νὰ συμπροσευχηθῶμεν
καὶ νὰ συνεορτάσωμεν.

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἑορταὶ εἶναι ἀποκάλυψις τῆς ζωῆς ὡς κοινότητος, ὡς
συναντήσεως καὶ συνάξεως. Ἐορτάζοντες, πάντοτε συνεορτάζομεν, κοινω-
νοῦμεν τὴν ζωὴν, μοιραζόμεθα τὴν χαρὰν. Ἡ ἑορτὴ εἶναι πάντοτε «πλήρωμα
τοῦ χρόνου», βίωσις τῆς θείας φιλανθρωπίας, καιρὸς εὐχαριστίας καὶ δο-
ξολογίας διὰ τὸ δῶρον τῆς ζωῆς. Τὸ ἑορτάζειν εἶναι ἀναστάσιμος ἐμπειρία
καὶ ἔχει οὐσιαστικῶς ἐσχατολογικὴν ἀναφοράν.

Τιμῶμεν σήμερον, συν - ἑορτάζοντες καὶ συν - χαίροντες, τὴν μνήμην
τῶν Ἀποστόλων, τῶν «γεωργῶν τῆς οἰκουμένης», κατὰ τὸν Ἱερόν Χρυσό-
στομον, Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα καί, κατὰ ἀγαθὴν συγκυρίαν, καὶ τούς
Ἁγίους Πάντας, τὸ «φιλόθεον καὶ φιλόστοργον» γένος, τὸ ἀπ' αἰῶνος τῷ
Θεῷ εὐαρεστήσαν. Ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία διασώζει τὴν ἀγιότητα
εἰς τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς. Ἡ ζωὴ, οἱ λόγοι, τὰ ἔργα, αἱ ἱεραὶ εἰκόνες καὶ
τὰ ἱερά λείψανα τῶν Ἁγίων, ἀποτελοῦν εἰκονισμόν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ,
ἀνοίγουν τὴν πύλην τοῦ οὐρανοῦ, βεβαιώνουν ὅτι οὐκ ἔχομεν ὧδε μένου-
σαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν (Εβρ. ιγ' 14). Οἱ Ἅγιοι εἶναι
ἀπτή μαρτυρία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον,

καί τῆς ἰσχύος τῆς πίστεως εἰς Χριστόν, ἡ ὁποία δύναται «καί ὄρη μεθιστάνειν». Ἐπειδή ἡ ἀγιότης καί ἡ θυσία τῶν μαρτύρων ἀποκαλύπτει τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τιμᾶται ἡ μνήμη των ἐν Ἐκκλησίᾳ, μέ τήν ἔκπαυλον λαμπρότητα τῆς Θείας Λειτουργίας.

Εὐχαριστοῦμεν τόν Πανάγιον Θεόν διά τούς Ἁγίους, τούς ὁποίους ἐχαρίσατο καί χαρίζεται εἰς τήν Ἁγίαν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν. Τιμῶμεν τούς Ἁγίους αἰτούμενοι τήν μεσιτείαν αὐτῶν καί μιμούμενοι τήν τοῦ βίου αὐτῶν ἀναστροφήν. Οὕτω καί ἡμεῖς οἱ ἐν Φαναρίῳ φυλάσσομεν τήν τιμίαν παρακαταθήκην τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καί τῆς ἀγάπης. Ἡ μαρτυρία ἡμῶν, ὅτι λέγομεν καί πράττομεν, ὅτι ὁμολογοῦμεν καί κηρύττομεν ἔργῳ καί λόγῳ καί γραφίδι, εἶναι τό πνεῦμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἶναι ἔκφρασις τῆς μερίμνης καί τῆς στοργῆς τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας διά τόν ἄνθρωπον καί τόν κόσμον, καθ' ὅτι αὕτη «καί τούς ἄλλους συνέχει καί στηρίζει Θρόνους, καί δόξα χριστιανῶν ἀναδεικνύεται, ἅμα καί καύχημα», διά νά εἰπωμεν μετά Νεκταρίου τοῦ Ἱεροσολύμων.

Δῶρον πολῦτιμον τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν λαόν αὐτοῦ, τό μεγαλύτερον ἐκκλησιαστικόν γεγονός κατά τό διαρρεῦσαν χρονικόν διάστημα ἀπό τοῦ περυσينوῦ συνεορτασμοῦ τῶν ὀνομαστηρίων τῆς ἡμετέρας Μετριότητος, καί ὄχι μόνον κατά τό σύντομον αὐτό διάστημα τοῦ ἐνός ἔτους, ἦτο ἡ πραγματοποίησις τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

καί ἡ ὀλοκλήρωσις τῶν ἔργασιῶν αὐτῆς κατά τό γράμμα καί τό πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου κανονικῆς παραδόσεως. Ἡ πρόσληψις καί ἡ ἀξιοποίησις τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τήν ὀργάνωσιν, τήν μυστηριακὴν καί πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὰς σχέσεις αὐτῆς μέ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς καί τήν κατά Χριστόν μαρτυρίαν αὐτῆς ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, κατά τήν οἰκουμενικὴν διάστασιν καί προοπτικὴν τῆς Ἐκκλησίας μας, θά συμβάλουν εἰς τήν εὐστάθειαν καί ἐνότητα τῆς Ὀρθοδοξίας καί εἰς τήν ἐνδυνάμωσιν τῆς φωνῆς της ἔναντι τῶν συγχρόνων προκλήσεων. Κατά τήν πρόσφατον ἐπίσκεψιν ἡμῶν εἰς Γερμανίαν εἶχομεν τήν εὐκαιρίαν νά διαπιστώσωμεν τό ζῶν ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιφανῶν συνομιλητῶν μας διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Κρήτης. Ὁ κόσμος ἔχει ἐστραμμένα τὰ βλέματά του πρὸς τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καί ἀναμένει ἀπὸ αὐτῆς τήν ἔμπρακτον μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ὡς αὕτη διετυπώθη εἰς τό προοίμιον τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Συνόδου ἐκείνης: «Ἡ Ἐκκλησία δέν ζῆ διὰ τόν ἑαυτὸν της. Προσφέρεται δι' ὀλόκληρον τήν ἀνθρωπότητα, διὰ τήν ἀνύψωσιν καί ἀνακαίνισιν τοῦ κόσμου εἰς καινοὺς οὐρανοὺς καί καινὴν γῆν (πρβλ. Ἀποκ. κα' 21). Ὁθεν, δίδει τήν εὐαγγελικὴν μαρτυρίαν καί διανέμει ἐν τῇ οἰκουμένῃ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ: τήν ἀγάπην Του, τήν εἰρήνην, τήν δικαιοσύνην, τήν καταλλαγὴν, τήν δύναμιν τῆς Ἀναστάσεως καί τήν προσδοκίαν τῆς αἰωνιότητος». Ὡς προσφυῶς ἐλέχθη ἀπὸ σύγχρονον θεολόγον, ὄντως, «ἡ Ὀρθοδοξία εἶναι φῶς καί μόνον ὅ,τι εἶναι φῶς εἶναι Ὀρθοδοξία».

Ἰερώτατοι ἀδελφοί καί προσφιλέστατα τέκνα ἐν Κυρίῳ,

Κατακλείοντες, εὐχαριστοῦμεν ἅπαξ ἔτι πάντας ὑμᾶς διὰ τήν χαράν τοῦ συνορτασμοῦ, ἐν εὐχαριστιακῇ συνάξει, τῆς ἱερᾶς μνήμης Βαρθολομαίου καί Βαρνάβα καί τῶν Ἁγίων Πάντων καί τῶν ὀνομαστηρίων τῆς ἡμετέρας Μετριότητος, ἐπικαλούμενοι τὰς προσευχὰς σας διὰ τήν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου διακονίας τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας πρὸς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Ἡ δέ χάρις Αὐτοῦ, πρεσβείαις πάντων τῶν Ἁγίων, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΠΕΤΕΙΑΚΑΙ ΜΝΗΜΑΙ ΤΙΜΗΣ

Ο ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΗΓΑΡΔΑΚΗΣ
(1970-1987)

ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΤΗ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΔΗΜΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

Ο ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΖΕΔΑΚΗΣ
(1987-1996)

ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΤΗ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΑΥΤΟΥ

**Ο ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΗΓΑΡΔΑΚΗΣ
(1970-1987)
ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΤΗ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΔΗΜΙΑΣ ΑΥΤΟΥ**

*Ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου
Τίτος Συλλιγαρδάκης*

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλλιγαρδάκης

Τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν Κυρίῳ τελευτῆς τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κυροῦ Τίτου Συλλιγαρδάκη (1970-1987). Ὁ ἀλήστου μνήμης Ἱεράρχης τῶν Ρεθυμνίων γεννήθηκε τὸ ἔτος 1929 εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Κρήτης. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸ Brookline τῆς Μασαχουσέτης, ὅπου ὑπηρέτησε καὶ ὡς καθηγητῆς. Διηκόνησε ὡς ἐφημέριος τὴν ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ὡς καθηγητῆς.

Τὸ ἔτος 1970 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, ὅπου ἐποίμανε θεαρέστως καὶ ἐπιμελῶς ἐπὶ 17 συναπτά ἔτη ἕως τὴν εἰς Κύριον ἐκδημίαν του. Εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Ρεθύμνης ἐργάσθηκε μὲ πατρικὸ ζήλο, ἐπιδεικνύοντας πολὺμορφη ποιμαντικὴ μέριμνα σέ κάθε τομέα ἐκκλησιαστικῆς δράσης.

Μεταξὺ τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἐπραγματοποίησε κατὰ τὴν ποιμαντορία του ἀναφέρεται τὸ Ἐπισκοπεῖο εἰς τὸν Λόφο τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ἡ ἀνακαίνισις τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Μεγάρου. Χειροτόνησε ἱκανὸ ἀριθμὸ κληρικῶν διὰ τίς λειτουργικὰς ἀνάγκας τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ. Πολλοὶ ναοὶ ἀνοικοδομήθηκαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἄλλοι ἀνακαινίσθησαν ἐκ βάθρων, ἐνῶ προέβη εἰς τὴν ἀνασύστασιν τῶν Μονῶν, αἱ ὁποῖαι κινδύνευαν δι' ἐρημώσεως, ὅπως ἡ Μονὴ Ἀρσανίου καὶ ἡ τοῦ Τιμίου Προδρόμου Ἀτάλης – Μπαλή.

Ἰδιαιτέρη φιλεκπαιδευτικὴ καὶ μορφωτικὴ μέριμνα ἐπίσης ἐπέδειξε. Συνέγραψε ὁ ἴδιος πολὺἀριθμα, ποικίλου περιεχομένου κείμενα. Ἄληστες οἱ συγγραφές του ἕως σήμερον. Κυκλοφόρησε τὸ Περιοδικὸ «Παράκλητος».

Ἐτελεύτησε εἰρηνικὰ τὴν 11η Σεπτεμβρίου 1987 εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐτάφη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἐπισκοπεῖου Ρεθύμνου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ, ΤΗ... 4' Απριλίου 1970.

πρωτ. ΙΙ28
Δ.Ι.Ε.Κ.Π. 689

Π ρ ό σ

Τήν 'Ιεράν' Επαρχιακήν Σύνοδον Κρήτης

'Ενταῦθα

Εύσεβάστως ὑποβάλλω τῇ 'Ιερᾷ ἡμῶν Συνόδῳ πρότασιν, ὅπως ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλλιγαρδάκης περιληφθῆ εἰς τόν Κατάλογον τῶν πρὸς ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων, συνψδά τῷ ἄρθρῳ 22 τοῦ Νόμου 4149/1961 " Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς ἐν Κρήτῃ 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας" .

Ὡς δεῖκνυται ἐκ τῶν συνυποβαλλομένων πιστοποιητικῶν, ἐπιμαρτυρεῖται δὲ καὶ ὑπὸ ἀξιοπύστων μαρτύρων τῶν εἰδόντων τήν αὐτοῦ πολιτεῖαν, ὁ ἀνωτέρω Κληρικὸς ἀπὸ ἀπόψεως πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν προσόντων εἶναι ἄξιος, ἵνα ὑπηρετήσῃ τῇ 'Εκκλησίᾳ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἀξιώματος τοῦ τρίτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης.-

'Αγαπητός ἐν Χριστῷ ἀδελφός

Εὐγένιος

Γράμμα τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Εὐγενίου προτεῖνον τήν ἐγγραφὴν εἰς τόν Κατάλογον τῶν πρὸς ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων τοῦ τότε Ἀρχιμ. Τίτου Συλλιγαρδάκη

Βιογραφικά σημειώματα Ἀρχιμανδρίτου Τίτου Συλλιγαρδάκη

Ὁ Ἀρχιμ. Τίτος Συλλιγαρδάκης (κατά κόσμον Δημήτριος) ἐγεννήθη ἐν Νεαπόλει Κρήτης, ἐξ εὐσεβεστάτων γονέων τῶν Μιχαήλ Συλλιγαρδάκη καὶ Μαρίας τό γένος Καφφετζάκη.

Τόν Ἰούνιον τοῦ 1947 ἀπεφοίτησεν ἐκ τοῦ Γυμνασίου Νεαπόλεως, διακριθεὶς μέ βαθμόν «ἄριστα».

Τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1948, τῇ πατρικῇ συστάσει τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς καὶ νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα τοῦ Ἀ' εἰσήχθη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐν Brookline, Mass ἀποφοιτήσας ἀριστοῦχος τόν Ἰούνιον τοῦ 1953 μέ αἰνέσιμον διατριβὴν «ἡ ἀλήθεια περὶ τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά».

Τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1953 ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Νέας Ὑόρκης (General Theological Seminary) ἀποφοιτήσας ἀριστοῦχος τόν Ἰούνιον 1956 μέ αἰνέσιμον διατριβὴν «Ἡ Χριστολογία Κυρίλλου Ἱεροσολύμων» λαβῶν τό πτυχίον.

Τὴν 26^{ην} Ὀκτωβρίου 1956 ἐχειροτονήθη Διάκονος εἰς Νέαν Ὑόρκην εὐλογία τοῦ Ἀειμνήστου Ἐπισκόπου Κωνσταντίας Γερμανοῦ λαβῶν τό παραδοσιακόν ὄνομα τοῦ Πρώτου Ἱεράρχου Κρήτης Ἀποστόλου Κρήτης.

Τὴν 4^{ην} Νοεμβρίου 1956 ἐχειροτονήθη Πρεσβύτερος εἰς Νέαν Ὑόρκην ἐν τῷ περικαλλῇ Ἱερῷ Ναῷ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Ἰεζεκιήλ, διορισθεὶς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τῆς ὡς ἄνω Μεγαλωνύμου καὶ ἐπιβλητικῆς Παροικίας ἣν ποιμαίνει θεοφιλῶς ἄχρι τοῦ νῦν.

Τόν Σεπτέμβριον τοῦ 1959 ἀπεφοίτησε τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν λαβῶν καὶ αὐτόθι τό πτυχίον τῆς Θεολογίας μέ βαθμόν «ἄριστα».

Εἰς ἀναγνώρισιν τῶν Ἱερατικῶν καὶ διοικητικῶν προσόντων καὶ τῆς συστηματικῆς δραστηριότητός του ἐτιμήθη διὰ τῶν ἀκολουθῶν διορισμῶν:

1956. – Ἱερατικῶς Προϊστάμενος Κοιμ. Θεοτόκου Νέας Ὑόρκης.

1958. – Χειροθεσία εἰς Ἀρχιμανδρίτην.

1964. – Ἐξελέγη παμψηφεί Πρόεδρος τῶν Ἱερατικῶν Συνδέσμων τῆς Ἀ' Ἀρχιεπισκοπικῆς περιφερείας καὶ μέλος τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς.

1964. – Διωρίσθη Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης.

1966. – Διωρίσθη μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς.

1966. – Διωρίσθη μέλος του Ἐπισκοπικοῦ Συμβουλίου τῆς Α΄ Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφέρειας.

1966. – Διωρίσθη μέλος του Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Γηροκομείου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς.

1968. – Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς.

Ἀπό δέ τῆς ἡμέρας τῆς χειροτονίας του ἕως σήμερον ὑπηρετεῖ Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τῆς μεγαλυνύμου Παροικίας Κοιμῆσεως Θεοτόκου Νέας Ὑόρκης ἤτοι ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον 12ετίαν, κινούμενος ἐν μέσῳ ἀμερίστου ἀγάπης, ἐκτιμήσεως καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. _____
ΔΙΕΚΤ. _____

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΙΓΑΡΔΑΚΗΣ

Ἐγεννήθη ἐν Ηρακλείῳ Κρήτης ἐν ἔτει 1929. Κέντη καὶ πτυχία μὲ βεβ-
μὸν ΑΡΙΣΤΑ κατὰ σειράν: τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βο-
στώνης (1953), τῆς Ἐπισκοπελιανῆς θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Νέας Ὑόρκης
(1956), τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1959). Ὀμιλεῖ
ἐπαρκῶς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος τῇ 26.10.1956 καὶ Πρεσβύτερος τῇ 4.11.1956.
Ἐπηρετεῖ ἐπὶ δωδεκαετίαν Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τῆς μεγαλονόμου Ἐλλη-
νικῆς Κοινότητος τῆς Κοιμῆσεως τῆς θεοτόκου Νέας Ὑόρκης, κινούμενος ἐν
μέσῳ ἀμερίστου ἐγάπης, ἐκτιμήσεως καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ χριστοπεπνύμου Πλη-
ρώματος αὐτῆς. Τὸ 1964 διωρίσθη Καθηγητὴς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τι-
μίου Σταυροῦ Βοστώνης. Τυχάνει Ἐφορος τῆς Ἀκαδημίας Ἁγίου Βασίλειου
καὶ μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Πνευματικοῦ Δικα-
στηρίου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Βο-
ρείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς.

ἔχει δημοσιεῦσαι θεολογικὰς μελέτας καὶ ἔθρα εἰς Ἐκκλησιαστικὰ
Περιοδικὰ ὡς τὸν Ὁρθόδοξον Παρατηρητὴν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερι-
κῆς, τὸν Ἀπόστολον Τίτον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Ἐκδίδει Ἐνο-
ριακῶν Περιοδικῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀγγλικὴν γλῶσσαν. –

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 27 Νοεμβρίου 1968

τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ Πρόεδρος

Γ. Ο. Κοιμῆσεως

Σημεῖωσις _____

Ὡς βεβαίωσις ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς, ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλ-
λιγαρδάκης τυχάνει ἐκλεκτὸν στέλεχος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς, τὴν ὁ-
ποίαν ὑπηρετεῖ μὲ ἀφοσίωσιν καὶ ζῆλον. Ἐργάζεται παντὸς καὶ πάντοτε οὐδὲ τὴν προ-
βολὴν τῆς Ὁρθόδοξης καὶ τῶν ἐθνικῶν μας Ἰσπανικῶν. Χάρης εἰς τὴν πρωτοβουλίαν
καὶ τὴν συνεχῶν προσπαθειῶν του ἰδρυθῆ Ἑλληνικῶν Ἡμερησίων Σχολεῶν ἐν τῇ Κοι-
μῆτι τῆς Νέας Ὑόρκης. Διὰ τοῦ εὐσεβοῦς ἤθους του, τῆς πνευματικῆς του ζωῆς καὶ ἀγάπης πρὸς
τοὺς Ἑλληνας Μετανάστες συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν διατήρησιν τοῦτων εἰς τὰς παραδόσεις.

Βιογραφικὸν Σημεῖωμα τοῦ Ἀρχιμ. Τίτου Συλλιγαρδάκη
ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Εὐγενίου

Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλλιγαρδάκης

Ἐγεννήθη ἐν Νεαπόλει Κρήτης ἐν ἔτει 1929. Κέκτηται πτυχία μέ βαθμόν ΑΡΙΣΤΑ κατὰ σειράν: Τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης (1953), τῆς Ἐπισκοπελιανῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Νέας Ὑόρκης (1956), τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ 1959. Ὁμιλεῖ ἐπαρκῶς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος τῇ 26.10.1956 καὶ Πρεσβύτερος τῇ 4.11.1956. Ὑπηρετεῖ ἐπὶ δωδεκαετία ἱερατικῶς Προϊστάμενος τῆς μεγαλονύμου Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Νέας Ὑόρκης, κινούμενος ἐν μέσῳ ἀμερίστου ἀγάπης, ἐκτιμήσεως καὶ ἀφοσίωσεως τοῦ χριστεπωνύμου Πληρώματος αὐτῆς. Τὸ 1964 διωρίσθη Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης. Τυχάνει Ἐφορος τῆς Ἀκαδημίας Ἁγίου Βασιλείου καὶ μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς.

Ἔχει δημοσιεύσει Θεολογικάς μελέτας καὶ ἄρθρα εἰς Ἐκκλησιαστικά Περιοδικά ὡς τὸν Ὀρθόδοξον Παρατηρητὴν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς, τὸν Ἀπόστολον Τίτον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Ἐκδίδει Ἐνοριακόν Περιοδικόν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀγγλικὴν γλῶσσαν.-

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 27ῃ Νοεμβρίου 1968

Τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ Πρόεδρος

† Ὁ Κρήτης Εὐγένιος

Σημειώσεις

Ὡς βεβαιοῖ ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς, ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης Τίτος Συλλιγαρδάκης τυγχάνει ἐκλεκτὸν στέλεχος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς, τὴν ὁποῖαν ὑπηρετεῖ μέ ἀφοσίωσιν καὶ ζήλον. Ἐργάζεται παντοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὴν προβολὴν τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῶν ἐθνικῶν μας ἰδανικῶν. Χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τῶν συνεχῶν προσπαθειῶν του ἰδρύθη Ἑλληνικόν Ἡμερήσιον Σχολεῖον ἐν τῇ Κοινότητί του. Διὰ τοῦ εὐσεβοῦς ἤθους του, τῆς πνευματικῆς του ζωῆς καὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς Ἑλληνας Μετανάστας συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν διατήρησιν τούτων εἰς τὰς παραδόσεις.

Ο Ἀρχιμανδρέτις Τίτος Κυλλιαργδάκης

Ἐγεννήθη ἐν Νεαπόλει. Τυχάνει ἀριστοῦχος ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν Μπρούκλιν τοῦ ἔτους 1953, ἀριστοῦχος ἀπόφοιτος τῆς Ἐπισκοπελιανῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Νέας Ὑόρκης τοῦ 1956 καὶ ἀριστοῦχος πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ 1959.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος τῇ 26.10.1956 καὶ Πρεσβύτερος τῇ 4.11.1956 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κυροῦ Μιχαήλ. Τὴν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀμερικῆς ὑπηρετήσεν ἐπὶ 12 ἔτη ὡς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Νέας Ὑόρκης κινούμενος ἐν μέσῳ ἀμερίστου ἀγάπης, ἐκτιμῆσεως καὶ ἀφοσιώσεως τῶν ἐνοριτῶν του. Ὑπηρετήσεν ὡς Καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης, ὡς Πρόεδρος τῶν Ἱερατικῶν Συνδέσμων τῆς Α' Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφερείας, μέλος τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Συμβουλίου τῆς Α' Ἀρχιεπισκοπικῆς Περιφερείας, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Γηροκομείου, ἐσχάτως δὲ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς.

Ἔχει δημοσιεύσει ἄρθρα ἡμέτερα καὶ ξένα καὶ μελέτας εἰς Περιοδικὰ καὶ εἰς τὸν Ἀπόστολον Τίτον. Ὅμιλεῖ καὶ γράφει ἀπταιστῶς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσα. Διαπνέεται ὑπὸ πνεύματος συντηρητικοῦ, ἔχει τὴν ἕξωθεν καλὴν μαρτυρίαν καὶ ἔχει ἀρτίαν ποιμαντικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν.

Ὁμιλίες μακαριστοῦ
Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου
κυροῦ Τίτου Κυλλιαργδάκη

«Φάτνη καί Σταυρός»

Ὁκεανός εἶναι ἡ πίστις μας. Σέ ἔκτασι καί βάθος. Σέ δύναμι καί ἀντοχή. Σέ ἀναγκαιότητα καί ἐξυπηρέτησι. σέ ποιοτική ποσότητα. Ἀλήθεια! Ὅ,τι προσφέρει στήν ξηρασία τοῦ πλανήτου μας ὁ ὠκεανός προσφέρει καί ἡ πίστις στήν στειρότητα τοῦ ἀτόμου μας, τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ὁ ὠκεανός ἀφίνει τοὺς ὑδρατμούς του στήν βροχή, γιά νά ποτισθῇ καί συντηρηθῇ ἡ διψασμένη γῆ. Καί ἡ πίστις ἀπλώνει τίς θέσεις της στήν διδασκαλία, γιά νά ἀνασυνταχθῇ καί ἀνασυγκροτηθῇ ἡ ἀπογυμνωμένη ψυχή μας.

Τό νησί στόν ὠκεανό ξεκουράζει τό ταξίδι μας. Καί ἡ Ἑορτή στήν πίστιν καθαρίζει τήν σκέψιν μας. Ἐτσι, λοιπόν, σάν νησί μέσα στήν ἔκτασι τῆς πίστεώς μας βλέπομεν ... τήν Ἑορτήν τῶν Χριστουγέννων. Τά Χριστούγεννα εἶναι τοποθετημένα σάν γραφικό νησί μέσα στόν ὠκεανόν τῆς πίστεώς μας. Γιά νά σταθεύωμε κάθε χρόνο μέσα στόν χώρο τοῦ νοήματός των καί νά ἐννοιοποιοῦμε ἔτσι τό ταξίδι τῆς ἐφήμερης ζωῆς μας. Νά γεμίζωμε, δηλαδή, μέ χριστιανική δύναμι καί σθένος τήν πορεία τῆς ζωῆς μας, γιά νά συγκρατήσῃ τά χρόνια της στό ἄθροισμά των τελικά. Δύσκολον ἐγχείρημα αὐτό, ἀλλ' εὐχάριστον. Τά χρόνια τῆς ζωῆς σου νά θεωρηθοῦν ὑπολογίσιμα στόν τελικόν των σκοπόν. Στόν προορισμόν των. Στό πολίτευμα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ.

Χριστούγεννα, λοιπόν, πλησιάζομεν. Τῶν αἰώνων μήνυμα. Τῶν προφητῶν φωνή. Τῶν ἀγγέλων ὕμνος. Τῶν ἀνθρώπων χαρά. Τοῦ Θεοῦ δῶρον. Ἴδου τό νόημα τῆς μεγάλης αὐτῆς Ἑορτῆς, πού κυκλώνει τήν σκέψιν μας.

Εἶπαν, πώς δέν αἰσθάνεσαι Χριστούγεννα χωρίς Γολγοθᾶ. Διαπίστωσις αὐτό. Καί πραγματικότης. Ἐνῶ δηλαδή κατεβαίνεις νά προσκυνήσῃς τήν Φάτνην ὁ στοχασμός σου ἀνεβαίνει στόν Γολγοθᾶ. Γιατί θυμᾶσαι ... «Ὅταν ἦλθεν ὁ κατάλληλος καιρός... ἔστειλεν ὁ Θεός τόν Υἱόν Του ... νά ἐξαγοράσῃ ἐκείνους ... πού εὐρίσκοντο κάτω ἀπό τήν κατάρα τοῦ Νόμου ... γιά νά πάρωμε ὅλοι τήν υἰοθεσία, πού μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός». (Γαλάτ. 4:4,5). Ἀπό τήν ἀγωνία τῆς Γεσθημανῆς καί τόν θάνατον τοῦ Γολγοθᾶ μαζεύομεν τοὺς καρπούς τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ μας, πού φύτεψε ἡ γέννησις Του στή Βηθλεέμ καί ρίζωσαν τά σκιρτήματά Του στή Φάτνη. Ἀδικοῦμε τήν προσωπικότητα τοῦ Λυτρωτοῦ Χριστοῦ μας, βλέποντας τά

Χριστούγεννά Του μόνον στήν Φάτνην. Ποίου μεγάλου άνδρός έορτάζομεν τά γενέθλια; Του Washington; Πώς; Στόν λίκνον του; Ποίου φίλου μας γενέθλια περιορίζομεν μόνον στήν ιδέα τής κούνιας του; Στά γενέθλια, όμως, του Χριστού μας έφέτος καί του χρόνου καί τόν άλλον χρόνον καί πάντοτε τόν θέτομε στήν Φάτνην Του. Στά γενέθλια του Lincoln ίσως ένθυμούμεθα τήν όψι τής καλύβης, πού γεννήθηκε, αλλά πρωτίστως λογιζόμεθα τίς άρετές του σάν καρπούς τών έργων τής ζωής του. Έτσι λοιπόν. Τά Χριστούγεννα πρέπει νά σημαίνουν πρωτίστως τό έργον τής ζωής του Χριστού μας. Αυτό δέν είναι τό μήνυμα τών Γραφών; Η μαρτυρία τών Προφητών; Η έξαγγελία τής παραδόσεως; Καί ή διδασκαλία τής Αγιωτάτης Όρθοδοξίας μας; Άθέατος μένει ή Φάτνη στόν λογισμόν μας χωρίς τήν όψι του Σταυρού. Γεννήθηκε ό Χριστός νά αποθάνη για μάς. Κατέβηκε στήν γή τής άμαρτίας. Πά μάς τούς άμαρτωλούς. Νά μάς δείξη τόν δρόμον τής αναβάσεώς μας. Καί τήν πόλιν του Θεού στους ουρανούς. Τραγούδησαν τήν γέννησιν Του οι άγγελοι, βλέποντες χαρούμενοι διά μέσου του πάθους Του καί του θανάτου Του τήν σωτηρίαν μας. Σωτηριολογία λέγουν τό θέμα αυτό οι Θεολόγοι.

Ίδου τό νόημα τών Χριστουγέννων. Η γοητεία τής Έορτής. Η χαρά τής πανηγύρεως. δέν εΐμεθα, λοιπόν, ανακόλουθοι όταν όπτασιαζόμεθα τό Πάθος του Χριστού μας στήν Γέννησιν Του. Στά Χριστούγεννα. Αισθάνεσαι τί συνέβη στήν Φάτνην, έφ' όσον προαισθάνεσαι τί συνέβη στόν Σταυρόν. Έπίκεντρον τής πίστεώς μας στήν έσχάτην της άνάλυσιν, είναι ή Φάτνη του Σπηλαιου καί ό Σταυρός του Γολγοθά καί ό Τάφος του κήπου του Ίωσήφ. Ό όλος Χριστός.

Άλλά κι' αυτό δέν έπαρκει. Στά γενέθλια του στενου μας φίλου απλώς στό δώρον μας δέν άρκούμεθα. Συναδελφοποιούμεθα διά του δώρου. Έπανασυνδέομε, δηλαδή, τό παρελθόν μας. Τήν φιλία μας. Χριστούγεννα, τότε, αυτό τουτο έννοεί. Συναδέλφωσιν μέ τόν Χριστόν. Τόν ζωντανόν μας Λυτρωτήν, πού ένεργεί στήν άνέλιξιν τής ιστορίας τών άνθρώπων. Ώς Θεός καί Δεσπότης. Ό Χριστός τής λατρείας μας δέν είναι τό βρέφος τής Φάτνης ή ό άνδρας τής Ναζαρέτ, άλλ' ό Κύριος τής δόξης. Ό Σωτήρας τής ανθρωπότητας. Δίδομεν καί λαμβάνομεν δώρα στήν γέννησιν Του. Του Θεού τό δώρον στήν ζωήν μας είναι ό Χριστός. Ό έαυτός μας προσφέρεται εις Αυτόν; Τότε, λεγόμεθα Χριστιανοί. Καί τά αντίδωρά μας θεοτίμητα. Συγχώρησις καί ειρήνη. Σωτηρία καί χαρά. Κοινωνία χριστιανική.

Στήν Γέννησιν του Χριστού μας συναντούμε όσους όμολογούν τήν ύπαρξιν Του (χριστιανοί). Καί όσους τήν άρνούνται (άθεοι). Άλλά κυρίως τά έκατομμύρια τών θεατών Του. Θεάμα γι' αυτούς είναι τά Χριστούγεννα. Ούτε τά δέχονται. Ο.υτε τά άρνούνται. Τά παραητρούν όμως. Καί κάπου –

κάπου σάν Πόντιοι Πιλάτοι πλύνουν από ανάγκη καί τά χέρια των. Στίς ἐπιχειρήσεις. Στά ἐργοστάσια. Στήν ἐπιστήμη. Στήν ἐκπαίδευση. Στήν πολιτική. Στήν μουσική. Στήν τέχνη. Στήν προσωπική των ζωήν. Ἄγνοοῦν, σοῦ λέγουν, καί φεύγουν ...

Καί ὅμως παίρνουν θέση στήν ἐορτή Του. Κοινωνικῶς ζοῦν τά Χριστούγεννα. Στέκονται σάν σκλάβοι τοῦ μεγάλου γεγονότος. Καί σταματοῦν στό νησί τοῦ Ὠκεανοῦ τῆς Πίστεως μαζί μας. Ἀλλά πῶς; Φωτογράφοι, ὄχι ἀνατόμοι. Αἰχμάλωτοι, ὄχι ἐλεύθεροι. Τά Χριστούγεννά των σκιάζει ὁ ψυχικός των δαλτωνισμός. Φάτνην καί μόνον διακρίνουν. Ὅχι σταυρόν ...

† Ἀρχιμ. ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΙΓΑΡΔΑΚΗΣ
Θεολόγος

*Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου
Τίτος Συλλιγαρδάκης εἰς τὴν ἀύλῃν τοῦ Ἐπισκοπείου αὐτοῦ*

«Ἐνθρονος Θεοτόκος»
(Ἀπόστολος Τίτος, ἔτος ΙΖ',
Ἰούλιος-Αὐγούστος 1968, τ. 7-8, σ. 129-131)

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιαστική συνείδησίς μας προχωρεῖ καί ἐγγίζει τά βάθη τῶν αἰώνων. Καί σταθμεύει ὀριστικά στήν ἀποστολική ἐποχή. Ἀκριβῶς στήν περιοχή τῆς ζωῆς παραδόσεώς μας. Μέσα στόν κύκλον τοῦ περιβάλλοντος τῆς Καινῆς διαθήκης. Ἐκεῖ συναντοῦμεν τούς Εὐαγγελιστάς Ματθαῖον καί Λουκᾶν. Τούς ζητοῦμε τήν Μαρία. Τήν Θεοτόκον. Εἴμεθα Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί. Μᾶς ἐνδιαφέρει τό πρόσωπόν της, ἡ ζωή της, ἡ τελευτή της. Καί τοῦτο, διότι εἶναι ἡ προωρισμένη διά τήν ἐξυπηρέτησιν τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως τοῦ θείου θελήματος. Μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας αὐτό.

Περί τῆς Παναγίας μᾶς ὁμιλοῦν, λοιπόν, τώρα, οἱ Εὐαγγελισταί. Ὁ Ματθαῖος. Καί ὁ Λουκάς. Ἡ ἔκφρασίς των διακρίνεται διά τήν τοπική Παλαιστινιακή ἀπόχρωσί της καί τά παλαιοῖουδαϊκά χαρακτηριστικά γνωρίσματά της. Ἐχει ἀπλότητα καί φυσικότητα. Ὁργανική συσχέτισι γεγονότων.

Ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος μᾶς φέρει στήν περιοχή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκάς μᾶς ὑπενθυμίζει τόν κόσμον τῶν Ἀγγέλων. τήν μαρτυρίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπικαλεῖται. Μέ ἐπιφύλαξιν πάντως καί οἱ δύο μᾶς ὁμιλοῦν. φοβοῦνται, ἀσφαλῶς, τίς συνέπειες τοῦ θρύλου καί τοῦ μύθου. Τόν κυκλῶνα τῆς φαντασιοπληξίας θέλουν νά ἐξουδετερώσουν. Νά ἀποκλείσουν τά ἀπόκρυφα γραπτά τῆς ἐποχῆς των. Τάς ἐξωθεν τῆς «ὕγιαινούσης διδασκαλίας» μαρτυρίας.

Πῶς νά ἐννοήσετε τό πρόσωπον τῆς Μαρίας, ἄν δέν κατανοήσετε πρωτίστως τό πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, τήν Βουλὴν Του, τό θέλημά Του, τό σχέδιόν Του; Ἐτσι σάν νά μᾶς λέγουν ... Καί ἀμέσως μᾶς φέρουν μπροστά στήν Γέννησι τοῦ Χριστοῦ. Καθαρά καί ἡρεμα μᾶς διηγοῦνται. Ἐκθέτουν θαυμαστά τά συντελεσθέντα ἱστορικά γεγονότα, τά ὅποια συνθέτουν τήν Χριστιανική ὑπόστασι τῆς ἀνθρωπότητος. Καί μᾶς λέγουν ὅτι: ἡ «παρθένος» Μαρία εἶναι ἡ «ἐξ οἴκου Δαβίδ», «μνηστή» τοῦ Ἰωσήφ, (Ματθ. 1, 16, 20. Λουκ. 1, 27). Κατοικεῖ εἰς Ναζαρέτ. Τιμᾶται στήν ἀγγελική ἐπίσκεψι. Ἐκεῖ δέχεται χαιρετισμόν. Μήνυμα, θά λέγαμε, σήμερον. Ὅτι δηλ. θά γίνῃ μήτηρ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, «ἐκ πνεύματος Ἁγίου». Τό ὄνομά Του θά εἶναι Ἰησοῦς (Λουκ. 1, 30). Ἡ Μαρία διαβεβαιώνει τήν ὑπακοή της. Τήν ὑποταγή της στήν θεία προσταγή. Μᾶς ἀρκοῦν αὐτά. Διακρίβωσις καθαρά. Ἡ Μαρία εἶναι ἡ Θεοτόκος. Ἡ Μητέρα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Παναγία τῆς Ὁρθοδοξίας μας. Ἰδοῦ ἡ Προσωπικότης της! Ἡ ζωή της!

Αὐτάς τας ἀγιογραφικὰς καταθέσεις ἔχομεν διὰ τό πρόσωπον καί τήν ζωήν τῆς Παναγίας μας. Τώρα ἡ παράδοσις θά συνεχίση τά τοῦ θανάτου της. Ἀπέφυγαν οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί τόν θάνατόν της νά ἐξιστορήσουν. Θλίψιν καί μόνον προξενεῖ τό ὄνομά του. Μελαγχολία ἡ περιγραφή του. Στό μυστήριον τῆς σιωπῆς τόν ἔκρυσαν οἱ συγγραφεῖς. Ἀσχολοῦνται μέ τό θέμα τῆς ἐποχῆς των. Τόν Χριστόν (Χριστολογία). Τόν Υἱόν τῆς Παρθένου. Ἄλλωστε τό πρόσωπόν τοῦ Υἱοῦ θά ἀποθανατίση τήν ζωήν τῆς Μητέρας καί θά ἐρμηνεύση τόν θάνατόν της. Ἡ ζωή ἀποτελεῖ τό πρότυπον τῆς μιμήσεώς μας! Ἡ ζωή δίδει τόν καρπόν τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἡ ζωή ἀφίνει τόν χυμόν τοῦ εἶναι μας. Ὅχι ὁ θάνατος. Ἄλλωστε ὁ θάνατος τοῦ καλοῦ ἀποτελεῖ τήν ὑπόθεσιν τῆς στελεχώσεως τοῦ θρόνου του. Ὁ καλός ἐνθρονίζεται διὰ τοῦ θανάτου εἰς τόν θρόνον τῆς αἰωνίας ὑπάρξεώς του. Στήν ζωήν τῶν ἀνθρώπων. Στήν σκέψιν των. Στήν μνήμην των. Στήν ἱστορίαν, πλέον, πού συνεχῶς καταγράφει. Ἡ κοιμωμένη Θεοτόκος τῆς Γεσθημανῆς κατέστη ἡ ἐνθρονος Θεοτόκος τῶν αἰώνων. Θρόνος εἶναι ὁ τάφος της. Ἐνθρονος χῶρος ὁ ἐπιτάφιός της. Ζωή ἡ κοίμησίς της. Καί ἑορτή, πλέον, ἡ ἡμέρα τῆς Κοιμήσεώς Της. Τότε οἱ Ἀπόστολοι ἀπό τά πέρατα τῆς γῆς κατέφθασαν στόν τάφον της. Τώρα οἱ πιστοί ἀνά τά πέρατα τῆς οἰκουμένης κυκλώνουν τόν θρόνον της. Τό θυσιαστήριόν της. Τόν Ναόν της. Αὐτό ἀκριβῶς διακρίνομεν στόν θάνατόν της. Τόν ἀόρατον θρόνον τῆς δόξης της.

Ἡ κοίμησις τῆς Παναγίας εἶναι ἡ κοίμησις τῆς ἀγάπης. Οὔτε ἀσθένειαν, οὔτε πόνον. Οὔτε ἀνησυχία ἢ ταραχή. Οὔτε φόβον ἢ τρόμον. Ἀσθενεῖ, ἀνησυχεῖ, ταράσσεται ἢ φοβάται ποτέ ἡ ἀγάπη;

Ἄξιοσημειώτος εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς παραδόσεως, πού ἀναφέρεται στήν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Τήν διεφύλαξεν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (†750). «Στίς ἅγιες Γραφές - ἀπαντᾷ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰουβενάλιος στήν Βασίλισσα Πουλχερία (†453)- δέν ἀναφέρεται τίποτα διὰ τόν θάνατον τῆς Θεοτόκου. Ἐχομεν, ὅμως, παραλάβει ἀπό ἀρχαιοτάτη παράδοσι τά τῆς Κοιμήσεώς της. Τήν ἔθαψαν οἱ Ἀπόστολοι. Ἀπό τά πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέφθασαν. Τρεῖς ἡμέρες καί νύκτες ἡ ἀγγελική ψαλμωδία των τήν συνοδεύει στό χωρίον Γεσθημανῆ. Ἀπουσιάζει μόνον ὁ Ἄπ. Θωμᾶς. Ἐρχεται μόλις τήν τρίτη ἡμέρα νά προσκυνήση τό σῶμα της. Τότε ἀνοιξαν τόν τάφον της. Σάβανα καί εὐωδία. Σῶμα δέν ἔχει μέδα του ὁ τάφος της. Μέ ἔκπληξι διηγοῦνται. Θαῦμα αὐτό! Παρόντες εἶναι καί ὁ Ἀπόστολος Τιμόθεος καί ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης». (Ελλ. Πατρολ. 96, 748). Καί ἐπισυνάπτει: «Ἡ ψυχὴ σου δέν κατέφθασε στόν Ἄδην, οὔτε ἡ σάρκα σου εἶδε διαφθορά ... Στά οὐράνια βασιλεία μετέστη ἡ βασιλίς, ἡ κυρία, ἡ δέσποινα, ἡ θεομήτωρ, ἡ ἀληθὴς Θεοτόκος» (Ἐνθ. ἀνωτ., 96, 720).

Ἄσπιλος ἡ σύλληψις. Ἀδιάφθόρος ἡ κύησις. Ἀθάνατος ἡ νέκρωσις. Ἐνδο-

ξος ή ζωή τής Παναγίας μας. Ἐνδοξος καί ή Κοίμησίς της. Ζωντανόν σύμβολον. Ὁ θάνατός της τήν ἀνεβάζει στόν θρόνον της. Εἶναι ή Ἕνθρονος Θεοτόκος τής Ὁρθοδοξίας μας ...

† Ἀρχιμ. ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΙΓΑΡΔΑΚΗΣ
Θεολόγος

«Ἀββᾶ... Πατέρα μας»

(Ἀπόστολος Τίτος ἔτος ΙΖ', Δεκέμβριος 1968, τεύχος 12)

«Ο Θεός εἶναι νεκρός», εἶπε ὁ Νίτσε τόν περασμένον αἰῶνα. Καί σήμερα ἐπαναλαμβάνεται τοῦτο σέ διάφορα σχήματα καί προσχήματα νοητικά. Κι' ἔτσι προκηρύσσεται ὁ διαγωνισμός τῶν ἡμερῶν μας μέ θέμα «τό ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ». Γιατί εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὅποιος θέλει πεθαμένον Θεόν νά σκέπτεται στήν ἀκατανοησία Του, ἀσφαλῶς παραδίδεται. Ἀλόγιστον ὅμως αὐτό. Ὅ,τι δέν ἐννοῶ νά τό θάπτω. Κι' ὅ,τι δέν διαισθάνομαι νά τό νεκρολογῶ. Αὐτοθάπτω, δηλαδή, τό σύνολον τοῦ δυναμισμού μου. Καί τό ψυχονοητικό μου συνεργεῖο, ἄν δέχωμαι, ὅτι κι' αὐτό ὑπάρχει. Καί τότε αὐτοθάπτομαι, γιά νά μήν ἀναστηθῶ ποτέ. Κι' ἔτσι φθάνομεν σ' αὐτό, πού δέν θέλομεν νά μᾶς καταγγέλουν τά Χριστούγεννα: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι νεκρός».

Πόσον ἀλλάσσουν τά Χριστούγεννά μας τήν σκηνή τῆς σκέψεως τοῦ πλανήτου μας. Τοῦ κουρασμένου ἀνθρώπου μας τήν μελαγχολία. Καί τοῦ συννεφιασμένου ψυχικοῦ μας κόσμου τήν ἀπόγνωσι. Ἀλήθεια πῶς νά δῆς πυθμένα στά θολωμένα νερά σου; Πῶς νά περάσης θάλασσες στά φουρτουνιασμένα κύματά σου; Πῶς νά πλησιάσης τίς ἀσχήμες σου στόν καθρέπτη; Πῶς νά φέρης τήν παρουσία σου στό φῶς; Τότε, ὄχι ἀνακαλύπτεις ἀλήθεια καί δῆ τήν Αὐτοαλήθεια, τόν Θεόν, ἀλλά ἀποκαλύπτεις τό ψεῦδος, τό αὐτοψεῦδος, τόν ἄνθρωπον.

Εὐτυχῶς, λοιπόν, πού εἶναι ὁ Θεός Πατήρ. Ἡ Παύλειος μερτυρία τίς ἡμέρες αὐτές θά γεμίση τόν νοῦν μας καί τά στήθη μας ἀπό οὐσία, ἀπό χυμόν, ἀπό μυελόν σκέψεως καί σπουδῆς. Τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων θά ἀκούσωμεν: «Ὅταν συμπληρώθηκε ὁ κατάλληλος καιρός, ἔστειλεν ὁ Θεός τόν Υἱόν Του στόν κόσμον γιά τήν υἰοθεσίαν, πού μᾶς εἶχε ὑποσχεθῆ. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδή τώρα εἴσθε υἱοί Θεοῦ, σᾶς δίδει τό προνόμιον νά Τόν προσφωνήτε Ἀββᾶ, δηλαδή Πατέρα μας. Ὡστε εἴσθε πλέον παιδιά τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως κληρονόμοι Του διά μέσου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Στήν ἀραμαϊκή της σύνθεσι ἡ κραυγή «Ἀββᾶ» εἶναι καί μένει πρωτότυπη. Στήν ἀπόδοσι καί μεταγλώττισί της παίρνει σχετικότητα. Στό ἀπόλυτον νόημά της ἡ ἔκφρασις «Ἀββᾶ» εἶναι ὅ,τι λέγεται Πατήρ, Κύριος, διδάσκαλος. Ὅλα αὐτά μαζί ἐμπεριέχονται στήν ἔννοια τῆς Πατρότητος. Καί ἐνῶ ὅλοι οἱ διδάσκαλοι διδάσκουν συνήθως μέ τά βιβλία των, ὁ Πατέρας κυρίως διδάσκει μέ τήν ζώην του. Ὁ δέ Πατέρας Θεός συγκαταβαίνει στόν πλανήτη μας, στή γενεά μας, στήν κάθε γενεά τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων, στήν μορφήν τοῦ Υἱοῦ Του, τοῦ Χριστοῦ, πού γίνεται ἄνθρωπος διά τόν ἄνθρω-

πον. Κι' ἔτσι ἔχομεν στό νόημα τῆς υἰοθεσίας μας αὐτό τό χαρισματικόν προνόμιον. Ὁ αἰώνιος καί ζωντανός Πατέρας μας Θεός νά εἶναι καί ὁ αἰώνιος διδάσκαλος τῆς ζωῆς μας στό πρόσωπον τοῦ Ἐνσαρκωθέντος Χριστοῦ μας, τοῦ συγκληρονόμου μας πλέον, καί Μεγάλου Ἀδελφοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Παράδοξον, ἀλλά πραγματικόν! Στίς υἰοθεσίες τῶν ἀνθρώπων οἱ θεοὶ γονεῖς ἀδυνατοῦν νά μεταδώσουν ἕνα πρᾶγμα στό υἰοθετούμενον παιδί των. Τι; Τήν φύσιν των. Τήν οὐσίαν των. Στήν θεία υἰοθεσία, πού εἶναι ἡ προέκτασις τῆς Ἐνσαρκώσεως, γινόμεθα κοινωνοί (μέτοχοι) τῆς θείας Οὐσίας καί Φύσεως. Π' αὐτό, ὅπως ὁ Χριστός ἀπευθύνεται στόν Θεόν καί Πατέρα Του, καί ἡμεῖς ἀποκαλῶμεν Αὐτόν «Πατέρα» σάν «θείας κοινωνοί φύσεως» (2 Πέτρ. 1, 4) κατὰ τόν Ἀπόστολον Πέτρον.

Ἐδῶ ἔγκειται ἡ σπουδαιότης! Κατά τήν ἡμέραν τῆς Κρίσεως. Σάν τήν μάνα, πού διακρίνει τά παιδιά της ἀπό τήν ὁμοιογένεια τῆς φύσεώς της, οὕτω πως καί ὁ Χριστός, τότε βλέποντας μέσα στήν ψυχήν μας, θά διακρίνη τήν φύσιν της, τήν ὁμοιότητά της καί θά πῆ: «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τήν ἡτοιμασμένην βασιλείαν Του». Καί ἀντιθέτως, διακρίνοντας τήν ἀνομοιότητά της, θά ψελλίσῃ: «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Δέν σᾶς γνωρίζω. Τρομερά διαπίστωσις αὐτή. Ὁ μὴ γένοιτο!

Φέροντες, λοιπόν, τήν οὐσίαν τοῦ βρέφους τῆς Βηθλεέμ, συναισθανόμεθα ἄμεσα τήν μετάδοσιν τῆς ζωῆς καί τήν ἀμοιβαιότητα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ ἀγάπη, τήν ὁποίαν ὁ Πατέρας ἀπονέμει (παρέχει) καί τό παιδί ἀπολαμβάνει. Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον παράγεται ἀπό τήν πατρική καρδιά, εἶναι ὁμοιογενής. Συγγενής της ἐμπεριέχει μέσα της τήν ὁμοιότητα τοῦ Πατρός, πού τήν παρέχει. Μεταξύ τῆς Πατρικῆς Καρδιάς καί τῆς υἱκῆς καρδιάς γίνεται μιᾶ τρισευλογημένη συναλλαγή, μιᾶ ζωηρά ἀνταπόκρισις, μιᾶ ἀπαντῶσα καί σκιρτῶσα ἀγάπη, πού ἀστράπτει καί ἀντανακλᾷ μπροστά καί πίσω, ἐπάνω καί κάτω, σάν τόν φωτισμόν ἐγγίζει αὐτομάτως τήν γῆ καί τό στέρεωμα, τόν ἐγκόσμιον ὀρίζοντα.

Κάποιος Ἄγγλος ποιητής (Φράνσις Θῶμπσον) κρατῶντας σφιγκτά ἀπό τό χέρι ἕνα μικρό παιδί, ἔρχεται στήν Ἐκκλησία τά Χριστούγεννα νά τοῦ δείξῃ τό βρέφος Χριστόν σ' τήν φάτνην. Καί στό στόμα τοῦ παιδιοῦ ὁ ποιητής θέτει ὅλα ἐκεῖνα τά ἀθῶα παιδικά ἐρωτήματα, πού μπορεῖ νά ἀπευθύνῃ τό παιδί στήν περίπτωσι, πού αἰσθάνεται τόν Θεόν τοῦ οὐρανοῦ μέσα στήν φάτνην τοῦ σπηλαίου. Καί λέγει: «Μικρέ, Χριστέ μου, ποιά ἦταν ἡ ντροπή σου, ὅταν ἦσουν μικρός σάν ἐμένα; Πῶς αἰσθάνεσαι ἔξω ἀπό τόν οὐρανόν, ἐπάνω στή γῆ, σάν κι' ἐμένα; Σκέφθηκες ποτέ πού βρέθηκα τόσοι ἄγγελοι κοντά Σου; Τρομάζω μόνον στήν σκέψι, ὅτι τό σπίτι σου ἐκεῖ ἐπάνω εἶναι ὅλο οὐρανός». Καί προχωρεῖ: «Θέλω νά προσευχηθῶ σάν τόν πατέρα μου,

ἀλλά δέν μπορῶ. Ὅπως δέν μπορῶ νά ὀμιλήσω σάν κι' αὐτόν. Ὅταν Σύ ἦσουν μικρός, μποροῦσες νά μιλήσης σάν τόν Πατέρα Σου; Ἐλα, λοιπόν, ἐδῶ κάτω στή γῆ, δῶσέ μου τό χέρι Σου καί ὀδήγησέ με στόν Πατέρα Σου. Καί πές Του: «Πατέρα, ὁ Υἱός Σου σοῦ φέρει τήν προσευχή ἑνός μικροῦ παιδιοῦ». Καί Ἐκεῖνος ἀσφαλῶς θά γελάσῃ, γιατί ἡ γλῶσσα τῶν παιδιῶν δέν ἔχει ἀλλάξει ἀπό τότε πού ἦσουν μικρός!».

Τούς ἐορτίους στοχασμούς μας κρύπτει ἡ σκέψις αὐτή. Ὅτι ὑπάρχει κοινή γλῶσσα, κοινή σκέψις, κοινή διάγνωσις καί κοινή ἐνότης, πού ἐνώνει τίς σκέψεις τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ καί τίς μεταφέρει στό πατρικό σπίτι τῶν οὐρανῶν. Πως; Στό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ. Τοῦ Γεννηθέντος Βρέφους. Τοῦ Ἐνσαρκωθέντος Θεοῦ. Τοῦ Χριστοῦ τῆς Βηθλεέμ. Ὅτι συναισθανόμεθα ἡ γέννησι τοῦ Χριστοῦ μας νά προάγῃ τήν ἀναγέννησι τῶν ἀνθρώπων. Δύο γεννήσεις ἔχομεν. Μία μέσα στόν κόσμον, στήν γήϊνη Βηθλεέμ. Ἄλλη μέσα στήν ψυχή, στήν πνευματική Βηθλεέμ. Ὅτι ἀκόμη ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ στήν Βηθλεέμ καί ἡ γέννησις τῆς ψυχῆς ἔχουν τά αὐτό ἀποτέλεσμα, τήν θεία εἰσβολή. Στόν κόσμο καί στό ἄτομον. Ἀμφότεροι δημιουργοῦν μεγάλες ἐποχές. Ἡ γέννησις τῆς Βηθλεέμ καταγγέλει τήν κρίσιν τῆς ἱστορίας καί τήν διχοτόμησιν τοῦ χρόνου. Πρὸ καί μετὰ Χριστόν. Καί αὐτοί οἱ ἄθεοι, πού ἀρνοῦνται τήν ὕπαρξι τοῦ Θεοῦ καί τήν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ, χρονολογοῦν τά γραπτά των μνημεῖα εἴτε ἐφημερίδες λέγονται, εἴτε συγγράμματα ἢ περιοδικά ἀπό τήν γέννησι τοῦ Χριστοῦ. Τό σκεφθήκατε αὐτό ποτε; Αὐτό καί μόνον ἀρκεῖ νά ἀναζωντανέψῃ στήν ταραγμένην σκέψιν των τήν κρυμμένη φλόγα τοῦ εἶναι, τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ των καί τοῦ Θεοῦ μας. Τοῦ Ἐνός Θεοῦ. Ἡ πνευματική γέννησις ἀφ' ἑτέρου ἐπιμαρτυρεῖ τήν σπουδαιότητα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἀτόμων. Πῶς; Δημιουργῶντας κάποια κρίσιν στό ἄτομον καί ἐξαναγγέλοντας νά υἱοθετήσῃ νέα τακτική πραγμάτων καί νέαν ἱεράρχησιν ἀξιῶν μέ νέας ἀφετηρίας καί τέρματα σκοποῦ καί στόχου καί ἐξορμήσεων τῆς ζωῆς. Ἀμφότερα ἐγκυμονοῦν τήν ἀφύπνισιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ γέννησις τῆς Βηθλεέμ ἀνέπτυξε τήν ἐχθρότητα τοῦ Ἡρώδου καί ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ στίς ψυχές μας ἀφύπνιζει τήν ἐχθρότητα τῆς ἀδυνατοῦ ἀνθρωπίνης φύσεως, πού εἶναι ἀπρόθυμος νά ἀκολουθήσῃ τήν ἐτοιμότητα τῆς πορείας τοῦ πνεύματος.

Τόν Πατέρα, λοιπόν, Θεόν ἀναζητοῦν κραυγαλέως, τά παιδιά του. Εἴτε κοντά Του εἶναι, εἴτε μακράν. Εἴτε υἱοθετημένα εἶναι, εἴτε νόθα, γιατί υἱοθετήθηκαν ἀπό ἀνθρώπινα συστήματα. Καί ἐνῶ σκέφθηκαν νά σκλαβώσουν τήν ἐλευθερίαν καί νά τήν καθυποτάξουν στήν δύναμιν των, ἀτυχῶς σκλαβώθηκαν ἀπ' αὐτήν. Διότι ἐλεύθερος εἶναι ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος.

Ὅποιος ζῆ μέσα στό πατρικό του σπίτι, στίς παραδόσεις του, στίς ἀρχές του καί στά δόγματα τῆς πίστεώς του. Ἡ πατρότης ἐξαναγγέλει τήν ἀσφά-

λειαν τῆς υἰότητος. Τὰ Χριστούγεννα μας μαρτυροῦν τό μήνυμα τῆς υἰοθεσίας μας. Καί τῆς μεγάλης, πλέον, προνομιακῆς δυνατοῦτήτός μας νά πλησιάσωμεν, νά διακρίνωμεν, νά ἀγκαλιάσωμεν στήν μορφήν τοῦ Θεοῦ Βρέφους, τόν Ἐνσαρκωθέντα Χριστόν μας, τόν Πατέρα Θεόν μας καί νά ποῦμε: «Ἀββᾶ...Πατέρα μας».

† Ἀρχιμ. ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΙΓΑΡΔΑΚΗΣ
Ἰ. Προϊστάμενος Ἱεροῦ Ναοῦ
Κοιμήσεως Θεοτόκου Ν. Ὑόρκης

«Άτλας και Χριστός»

(Απόστολος Τίτος έτος ΙΗ', Απρίλιος 1969, τ. 4)

Είναι γιγάντιον άγαλμα ό Άτλας. Έτσι όπως όρθώνεται στην ιστορία ως υπόθεσις. Καί στην μεγαλούπολί μας, τήν Νέα Ύορκη, ως προτομή. Έκει άκριβώς στην πέμπτη λεωφόρο. Άπέναντι στον Καθεδρικό ναόν του άγίου Πατρικίου. Καί έξω από τά ουρανομήκη δώματα των πλουσιών.

Καμαρώσετε τον Άτλαντα! Είναί όλος φρόνησιν. Γνωρίζει καί διακρίνει όλον τον κόσμον. Ίδιαιτέρως τά βάθη των Ώκεανών. Τήν φύσιν καί ουσίαν των ύδάτων. Διαπλώνει τήν σωματικήν ρωμαλεότητά του προς όλας τάς άρτηρίας της. Τό αίμα τής δυνάμεώς του διατρέφει καί συγκρατεί τό έργον του. Τήν συνεχή πάλην του. Δέν κάμπτεται. Ούτε τρομάζει. Δέν αναστενάζει. Άπλώς βαστάζει άγογγύστως τό βάρος του. Τόν κόσμον ή ειδικότερον τον ουρανόν διά των χειρών του. Στην κεφαλήν του επάνω σαν σφαίρα. Καί όμως ανάγλυφος είναι ή άγωνία του. Η πάλη του. Η μάχη του. Ο κρυμμένος πόνος του. Καί ό σιγηλός αναστεναγμός του. Η πίεσις του βάρους του. Καί ό όγκος τής δυσκίνητης σφαίρας του. Η συνεχής καταδίκη του. Νά βαστάξη

...

Ίδου ό σύγχρονος άνθρωπος! Ο συνάνθρωπός μας. Ο κόσμος είναι πλέον βαρύ φορτίον του. Η σφαίρα των ιδεών του τον πιέζει. Λυγίζει τους ώμους του ή διόγκωσις των σκέψεών του. Κάμπτει καί παραλύει τήν ισοροπίαν του ό συγκριτισμός. Άποστεώνεται ή φιλοσοφία του. Η ιδιόπλαστη ανθρωπολογία του. Η Χριστοκεντρική θεολογία του. Η λεπτή κοσμογονία του. Τό όλον νοηματικό του σύστημα εξαμβλώνεται τάς ήμέρας μας. Καί όμως άκόμη προσπαθεί ... Σάν παιδί, μόνος του. Χωρίς τήν βοήθειαν τής χάριτος. Καί τήν πίστιν προς τον Θεόν.

Έτσι ένθυμούμεθα τήν μορφή του Χριστού μας. Είναί ό Θεάνθρωπος. Ο ήρωσ τής Μ. Παρασκευής. Ο άγγελιοφόρος τής Άναστάσεως. Ο άκατάλυτος θύτης. Του Σταυρού τό θύμα. Ο Λυτρωτής μας, φέροντας τον ζυγόν του μαρτυρίου. Τό βάρος τής έκτροχιασμένης ανθρωπότητος. Ο Σταυρός του είναι άκουμπησμένος στους ώμους Του. Άναβαίνει τον δρόμον του. Φορτωμένος τά άμαρτήματά μας. Νά αναπλάση τον κόσμον διά τής θυσίας Του.

Κρίσιν διαισθάνεται ό κόσμος μας. Ο καθένας έχει τό μερίδιον τής ευθύνης του στό βάρος τής κρίσεως, πού μās σκιάζει. Καταμερισμός του φορτίου προϋποθέτει έξουδετέρωσιν τής κρίσεως. Ο Άτλας θά βαστάξη αιώνια τό βάρος του, τήν σφαίρα του. Ο Χριστός όμως θά αποθέση μεθαύριον τον Σταυρόν Του. Θά κατέβη. Θά αναστηθῆ. Καί θά στεφανωθῆ μέ τον στέφανον τής ζωής. Η προτίμησις μας εύρίσκεται μεταξύ των δύο. Θά αναπλά-

σωμεν τόν κόσμον διά νά ἀποδεσμευθοῦμε ἀπό τόν ὄγκον τοῦ ἑαυτοῦ μας ἢ θά ἀναπλάσωμεν τόν ἑαυτόν μας διά νά λυτρώσωμεν τόν κόσμον; Κέντρον τῆς κοσμογονίας εἶναι ὁ, τι λέγεται Σταυρός, θυσία, μαρτύριον. Κέντρον τῆς ἀνθρωπογονίας εἶναι ὁ, τι λέγεται ἀνάστασις, ἀφύπνισις, ἀνάπλασις.

Στήν Θεολογία μας ὁμιλοῦν τά σύμβολα στά πρόσωπα, τίς ἡμέρες καί τίς στιγμές τῆς Θεογονίας.

Σταυρός – Τάφος, Σταύρωσις - Ἀνάστασις, Μ. Παρασκευή – Πάσχα. Διαλέγονται τόν διάλογον τῶν ἡμερῶν μας.

Ἐρωτᾷ λοιπόν ὁ Σταυρός ... Πόση εἶναι ἡ δύναμις τοῦ κόσμου; Ἀπαντᾷ ἀμέσως ὁ Τάφος ... Τόση, ὅση χρειάζεται γιά τήν καταστροφή του ...

Ἐρωτᾷ ἡ Σταύρωσις ... Πῶς ἐπιτρέπει ὁ Θεός τό κακόν καί τήν ἀμαρτία νά καθηλώσῃ τήν Δικαιοσύνην Του;

Ἀπαντᾷ ἡ Ἀνάστασις ... Αὐτός εἶναι ὁ τρόπος πού ἐξαντλεῖται τό κακόν καί ἐξαλείφεται ἡ ἀμαρτία. Ἡ ἐπαφή τοῦ κακοῦ μέ τό καλόν. Ἡ προσέγγισις τῆς ἀμαρτίας στήν περιοχή τῆς Θείας Ἀγάπης. Ἐξουδετερώνονται αὐτομάτως ἀπό τήν δύναμιν τῆς Θείας Ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἰσχυροτέρα καί τῆς ἀμαρτίας καί τοῦ θανάτου.

Ἐρωτᾷ καί ἡ Μ. Παρασκευή ... Πῶς ὁμιλεῖ περὶ «σώματος» ὁ ἀπό Ἀριμαθείας Ἰωσήφ; Καί περὶ «πτώματος» ὁ Πιλᾶτος;

Ἀπαντᾷ τό Πάσχα ... Διάκρισις ἐννοιολογική εἶναι αὐτή (σώματος – πτώματος τοῦ Χριστοῦ), πού ἐξαγγέλλει τήν ψυχολογικήν θέσιν τῶν ἀνθρώπων, πού ἀπό ταραχήν, τόν τρόμον, τήν φοβίαν τῆς ἐνοχῆς των ἀδυνατοῦν νά ἐκθέσουν τήν γαλήνην, τήν ἡρεμίαν, τήν εἰρήνην τοῦ λογισμοῦ των.

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ μας ἐγκαινιάζει τόν πρῶτον Ἄμβωνα τῆς Ὁρθοδοξίας μας. Καί συνθέτει τό κήρυγμα καί τήν διδαχήν του. Ὁ ἐπίλογος τῆς Ὁρθοδοξολογίας μας δέν κατεπόθη ἀπό τά συμβάντα καί τόν σεισμόν τῆς Μ. Παρασκευῆς. Διεκόπη ἴσως. Ἀπό θάμβος καί γοητεία. Ἐνῶ ταρασσεται ἡ γῆ. Τά καταχθόνια. Καί τά ἐπουράνια. Ἀλήθεια θαμβώνεται καί γοητεύεται ἡ ψυχή τοῦ πιστοῦ, ὅταν ἐπαναστατῆ καί διαμαρτύρεται ἡ φύσις. Ἐνῶ ὁ ἄπιστος τρέμει καί σαρώνεται.

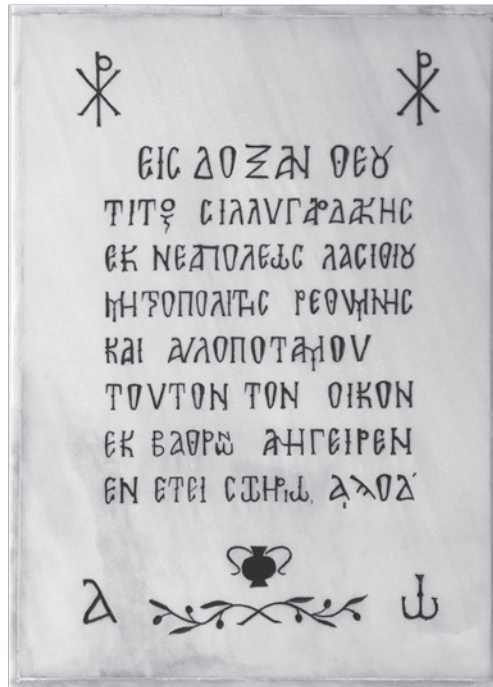
Ὁ Ὁρθόδοξος κάλαμός μας στό πρόσωπον τῆς Πατερικῆς Χορείας χαράσσει τόν ἐπίλογον τῆς ἐλπίδος μας. Τήν Ἀνάστασιν. Καί διαγράφει τίς βάσεις τῆς. Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ ἀποτελεῖ χάος τῆς στιγμῆς. Ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ μας εἶναι ἡ νίκη τῶν αἰώνων. Ἡ κραυγή τοῦ Σταυροῦ δέν ὑπάρχει πλέον. Ἡ αἰσιοδοξία τῶν φίλων Του ἔλειπεν. Ἡ ἀπαισιοδοξία τῶν φίλων Του ἔλειπεν. Ἐκλείσει τό σκοτάδι τῆς Μ. Παρασκευῆς. Καί τό Φῶς τῆς Ἀναστάσεως λαμπρύνει τό Πάσχα μας.

Μπροστά μας, ὅμως, θά ὀρθώνωνται δυό Μορφές. Ὁ ἐξηντλημένος

Ἄτλας τῆς προχριστιανικῆς σκέψεως καί νοσταλγίας. Φορτωμένος τό ἀνεπιθύμητον φορτίον του. Καί ὁ Χριστός τοῦ Σταυροῦ τῆς Χριστιανοσύνης χαρούμενος καί ἐνθουσιώδης. Διαπίστωσις. Βαρύς εἶναι ὁ ζυγός Του, ἀλλ' ἐλαφρόν τό φορτίον Του πλέον μέσα στήν Ἀνάστασιν ...

Ἀδελφοί μου, Χριστός Ἀνέστη!

† Ἀρχιμ. ΤΙΤΟΣ ΣΥΛΛΙΓΑΡΔΑΚΗΣ
Ἰ. Προϊστάμενος Ἱεροῦ Ναοῦ
Κοιμήσεως Θεοτόκου Ν. Ὑόρκης

Ἐπιγραφή εἰς τήν εἰσοδον τοῦ Ἐπισκοπεῖου Ρεθύμνης

**Ο ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΖΕΔΑΚΗΣ
(1987-1996)
ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΤΗ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΑΥΤΟΥ**

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΡΙΘ. { ΠΡΩΤ.
ΔΙΕΚΤ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΑΡΧΙΜΑΝΑΡΙΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΖΕΔΑΚΗΣ

Ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ ἐν ἔτει 1933. Τυχάνει πτυχιούχος τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1956.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος ἐν ἔτει 1956 καὶ πρεσβύτερος ἐν ἔτει 1958.

Ἰπηρετήσεν εὐδοκίμως ὡς Διάκονος καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ (1957-1958). Ὡς Ἱεροκήρυξ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Στρατοῦ, ὑπηρετῶν καὶ τὴν στρατιωτικὴν του θητεῖαν (1958-1961). Ὡς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος καὶ Ἱεροκήρυξ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης (1961-1968). Ὡς Καθηγητὴς ἐν Ἰδιωτικοῖς Σχολείοις καὶ Δ/ντὴς τοῦ Δελτίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης "ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ". Ἐχει δημοσιεύσει περιληπτικὴν σύντομον ἱστορίαν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας καὶ τινὰς ἄλλας ἱστορικὰς μελέτας καὶ ἔθρα εἰς τὸ Περιοδικόν "ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ".

Ἐχει καλὴν τὴν ἐξωθεν μαρτυρίαν.-

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 27 Νοεμβρίου 1968
τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ Πρόεδρος

Ἰωάννης Εὐγενίου

Ἰωάννης Εὐγενίου

Βιογραφικόν Σημεῖωμα τοῦ Ἀρχιμ. Θεοδώρου Τζεδάκη
ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ αἰοδύμου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Εὐγενίου

Βιογραφικόν Γμείωμα Ἀρχιμανδρίτης Θεόδωρος Τζεδάκης

Ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ ἐν ἔτει 1933. Τυχάνει πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1956.

Ἐχειροτονήθη Διάκονος ἐν ἔτει 1956 καί Πρεσβύτερος ἐν ἔτει 1958.

Ἰππρέτησεν εὐδοκίμως ὡς Διάκονος καί Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ (1957- 1958). Ὡς Ἱεροκῆρυξ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Στρατοῦ, ὑπηρετῶν καί τὴν στρατιωτικὴν του θητείαν (1958-1961). Ὡς Ἱερατικῶς Προϊστάμενος καί Ἱεροκῆρυξ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καί Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης (1961-1968). Ὡς Καθηγητῆς ἐν Ἰδιωτικοῖς Σχολείοις καί Δ/ντῆς τοῦ Δελτίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ». Ἔχει δημοσιεύσει περιληπτικὴν σύντομον ἱστορίαν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας καί τινὰς ἄλλας ἱστορικὰς μελέτας καί ἄρθρα εἰς τὸ Περιοδικόν «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ».

Ἔχει καλὴν ἔξωθεν μαρτυρίαν.-

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 27ῃ Νοεμβρίου 1968
Τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ Πρόεδρος
† Ὁ Κρήτης Εὐγένιος

Η ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ.

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΖΕΔΑΚΗΣ

Κατά πιστοποιητικόν τοῦ Δημάρχου Ἡρακλείου ὑπὸ χρονολ.24.5.1972 φέρεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὰ μητρώα ἀρρένων τοῦ Δήμου Ἡρακλείου ὑπὸ ἔτος γεννήσεως 1933.Κένηται πτυχλὸν τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησεν ἐν ἔτει 1956 μὲ τὸν βαθμὸν ΠΙΑΝ ΚΛΑΩΣ.

Ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ.Εὐγενίου εἰς Διάκονον τὸ ἔτος 1956 καὶ εἰς Πρεσβύτερον τὸ 1958 ὑπὸ τοῦ Σεβ.Μητροπολίτου Πέτρας κ. Δημητρίου ὡς Μοναχὸς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κρεμαστῶν τῆς Ἱερᾶς αὐτοῦ Μητροπόλεως.

Κατ'αὐτοβιογραφικὸν σημεῖωμα, ὑπηρέτησε τὴν στρατιωτικὴν του θητεῖαν ἀπὸ Σεβρίου 1958 μέχρι Ἰουνίου 1960 ὡς Ἱεροκῆρυξ, τιμηθεὶς δι' εὐφήμου μνείας τῆς Σ.Β.Α.Π. καὶ εὐαρεσκείας τῆς Ἱ. Μεραρχίας .

Ἀπὸ τοῦ 1961 ὑπηρετεῖ εὐδοκίμως ὡς ἱερατικῶς Προϊστάμενος καὶ ἱεροκῆρυξ τοῦ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης.Τυχᾶνεὶ Διευθυντὴς τοῦ Περιοδικοῦ "Ἀπόστολος Τρίτος" καὶ ἔχει δημοσιεῦσαι ἀξιολόγους μίκρας ἱστορικῆς πραγματείας.

Εἰς τὰ τρία Κρητολογικὰ Συνέδρια 1961, 1966, 1971 ἔλαβε μέρος δι' ἀνακοινώσεων.

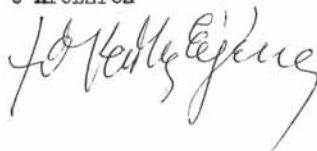
Διδάσκει ὡς Καθηγητὴς ἐν τῇ Ἰδιωτικῇ Μέσῃ Ἐκπαιδεύσει. Ἐχει ἀναπτέσει ἱεραποστολικὴν ὁρᾶσιν καὶ ἔχει καλὴν τὴν ἔξωθεν μαρτυρίαν.

Προτάσει τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ.Εὐγενίου πρὸς τὴν Ἱεράν Ἐπαρχιακὴν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐνεγράφη διὰ παμψηφείας εἰς τὸν Κατάλογον τῶν πρὸς ἀρχιερατεῖαν ἐκλογίμων κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 12ης Ὀκτωβρίου 1972.-

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1972

Τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Βιογραφικὸν τοῦ Ἀρχιμ. Θεοδώρου Τζεδάκη
φέρων τὴν ὑπογραφήν τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Εὐγενίου

Αὐτοβιογραφικὸν σημείωμα
Θεόδωρος Β. Τζεδάκης
Θεολόγος ἀρχιμανδρίτης

Ἐγεννήθην ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης τῆ 16 Ἰουλίου τοῦ 1933. Μετά τὰς ἐγκυκλίους αὐτόθι σπουδὰς, κατόπιν ἐπιτυχῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, εἰσήχθην πρῶτος κατὰ σειρὰν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀθήνησιν Ἔθν. καὶ Καποδ. Παν/μίου, ἐξ οὗ ἀπεφοίτησα τῷ 1956, τυχῶν τοῦ πτυχίου τῆς ὡς ἄνω Σχολῆς. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀθήναις φοιτήσεώς μου ἐξελέγην ἐπανεπιλημμένως σύμβουλος τοῦ «Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου», οὗτινος τῷ 1954 κατέστην Γεν. Γραμματεὺς καὶ τῷ 1955 Πρόεδρος. Τῷ 1953 εἶχον διατελέσει Γεν. Γραμματεὺς καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς Δ.Ε.Σ.Π.Α..

Μετά τὴν λήψιν τοῦ πτυχίου ἐχειροτονήθην ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἁγίου Κρήτης κ.κ. Εὐγενίου ἐν Ἡρακλείῳ τῆ 16 Δεκεμβρίου 1956 διάκονος καὶ ἀκολούθως μετέβην εἰς τὴν κατ' Αἴγυπτον τότε ἰ. μονὴν τοῦ θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, εἰς τὴν περίπυστον Βιβλιοθήκην τῆς ὁποίας εἰργάσθην ἐπὶ 8/μηνον (Ὀκτώβριος 1957-Μαῖος 1958).

Μετά τὴν εἰς τὴν πατρῶαν Γῆν ἐπιστροφὴν μου ἐχειροτονήθην ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἁγίου Πέτρας κ.κ. Δημητρίου τῆ 14 Σ/ρίου 1958 πρεσβύτερος, λαβὼν αὐθημερόν καὶ τὸ ὄφρικιον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου. Ἐν συνεχείᾳ στρατευθεὶς ἔλαβον τὸν βαθμὸν τοῦ Λοχαγοῦ τοῦ Σ.Σ.Ι. καὶ ὑπηρέτησα κατ' ἀρχὴν ὡς Ἱεροκήρυξ τῶν στρατιωτ. μονάδων τῆς Κρήτης (Σ/βριος 1958-Ἰούνιος 1960) καὶ ἐκ παραλλήλου ὡς καθηγητῆς τῆς Θρησκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἀγωγῆς ἐν τῇ Σχολῇ Ἐφένδρων Ἀξιωματικῶν Πεζικοῦ (Ν/βριος 1958-Ἰούνιος 1960) καὶ εἶτα ὡς Διευθυντῆς ἐν Ἐδέσση ἐδρευούσης Π Μεραρχίας (Ἰούνιος 1960-Σ/βριος 1961). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτ. ὑπηρεσίας μου ἐτιμήθην δὶς:

α) Δι' εὐφήμου μνείας τῆς Σ.Ε.Α.Π., ἐπὶ τῇ μεταθέσει μου εἰς Ἐδεσσαν καὶ β) δι' εὐαρεσκείας τῆς Π Μεραρχίας, ἐπὶ τῇ ἀπολύσει μου ἐκ τῶν τάξεων τοῦ Στρατεύματος. (Φωτοαντίγραφον τῆς Εὐαρεσκείας τῆς Π Μεραρχίας ὑποβάλλω συνημμένως).

Μετά ταῦτα διωρῶσθην: α) Προϊστάμενος καὶ Ἱεροκήρυξ τοῦ Ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Ἡρακλείου (ἀπὸ Νοεμβρίου 1961), β) Διευθυντῆς τοῦ περιοδ. «Ἄπ. Τίτος», ἐπισήμου ὄργανου τῆς Ἱ. Ἀρχιπῆς Κρήτης, (ἀπὸ Φ/ρίου 1962), γ) Γραμματεὺς τῆς Ἱ. Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας (ἀπὸ Φ/ρίου 1962) καὶ δ) Δ/ντῆς Ἱεραποστολῆς, Τύπου καὶ Διαφωτίσεως τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης (ἀπὸ Ν/ρίου 1968).

Ἐκ παραλλήλου ἐξελέγην:

α) Πρόεδρος τής «Εσωτερικής Ίεραποστολής τής Ί. Αρχ/πής Κρήτης «ΑΠ. ΤΙΤΟΣ» (έπανειλημμένως από τοῦ 1962 ἄχρι τοῦ νῦν).

β) Πρόεδρος τής «Εταιρίας Ἑλλην. Σπουδῶν» (Τμήματος Ἡρακλείου) ἀπό τοῦ 1963-τοῦ νῦν.

γ) Πρόεδρος τοῦ «Παγκρητίου Συνδέσμου Προσκυνητῶν καί Συνδρομητῶν τῶν Ἁγ. Τόπων» (1966 μέχρι σήμερα), οὔτινος ὑπῆρξα καί ἰδρυτής.

δ) Πρόεδρος τής «Παγκρητίου Ἐνώσεως Φίλων τής Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ίεραποστολῆς ὁ Ἱερός Χρυσόστομος» (1969-τοῦ νῦν) ἤστινος ὑπῆρξα καί ἰδρυτής καί

ε) Πρόεδρος τής προσωρινῆς Δ.Ε. τής Ναυτιλιακῆς Ἐταιρίας Κεντρικῆς καί Ἀνατολικῆς Κρήτης «Μινωϊκαί Γραμμαί» (ἀπό τοῦ Ἰαν/ρίου-Ἰουλίου 1972), τῆς ὁποίας ὑπῆρξα καί ἰδρυτικόν στέλεχος.

Διά σχετ. Δ/γῶν τοῦ κ. νομάρχου Ἡρακλείου διωρίσθην:

α) Πρόεδρος τῆς Δ.Ε. τοῦ Ἑθν. Παιδικοῦ Σταθμοῦ Ν. Ἀλικαρνασσοῦ (ἀπό τῆς κατά τό ἔτος 1968 ἰδρύσεώς του), καί

β) Πρόεδρος τῆς Δ.Ε. τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἐπαγγελματικῆς καί Οἰκονομικῆς Σχολῆς «ΕΡΓΑΝΗ» (ἀπό Μαρτίου 1970).

Ἔτι διατελῶ:

α) Ἀντιπρόεδρος τοῦ Γηροκομείου-Πτωχοκομείου τῶν Φιλανθρ. Ἰδρυμάτων Καλοκαιρινοῦ (ἀπό τοῦ 1961),

β) Ἀντιπρόεδρος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Οἰκοδ. Συν)σμοῦ Καθηγητῶν Μέσης Ἐκπ/σεως Ν. Ἡρακλείου (ἀπό τοῦ 1960) καί

γ) Ἀντιπρόεδρος τῆς Δ.Ε. τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Βικελαίας Βιβλιοθήκης διορισθεῖς κατά Μάρτιον 1972.

Ἔλαβον μέρος, καί δῆ καί δι' ἐπιτυχῶν -ὡς παρά τῶν ἐπαϊόντων ἐχαρακτηρίσθησαν - ἀ ν α κ ο ι ν ὡ σ ε ω ν καί εἰς τὰ τρία Δ ι ε θ ν ἤ Κ ρ η τ ο λ ο γ ι κ ἄ Σ υ ν ἔ δ ρ ι α (Α' ἐν Ἡρακλείῳ κατά Σ/βριον τοῦ 1961, Β' ἐν Χανίοις κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1966 καί Γ' ἐν Ρεθύμνῃ κατά Σ/βριον τοῦ 1971), ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο πρῶται ἐδημοσιεύθησαν ἤδη εἰς τὰ Π ε π ρ α γ μ ἔ ν α τῶν Α' καί Β' Κρητολ. Συνεδρίων, ἡ δέ τρίτη ἔχει ἀποσταλῆ πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὰ Πεπραγμένα τοῦ Γ' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου.

Κατά Μάϊον τοῦ 1966 προήδρευσα τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ συνελθόντος δ' Πανελληνίου Συνεδρίου τῆς «Εταιρίας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν», εἰς ὃ παρέστησαν ἐκπρόσωποι 53 Ἑλληνικῶν καί 6 Κυπριακῶν πόλεων, διανοηταί, πρῶην καί νῦν Ὑπουργοί, Ἱεράρχαι καί ἄλλοι ἐξέχοντες τῆς Διοικήσεως, τῆς Δράσεως καί τοῦ Πνεύματος ἄνδρες.

Τῇ 27 Ν/βρίου 1968 ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας ἐνέγραψε τό ὄνομά μου π α μ ψ η φ ε ἰ εἰς τόν τότε καταρτισθέντα «Κατάλογον τῶν πρὸς Ἀρχιερατείαν ἐκλογίμων», παριδοῦσα τό ὅτι δέν εἶχον τό παρά τοῦ

Νόμου 4149/61 απαιτούμενον ὄριον τῆς ἡλικίας τῶν 40 ἐτῶν, λόγω τῶν ὑπαρχόντων οὐσιαστικῶν προσόντων, ὡς ἠτιολόγησε τὴν ἐν λόγω ἀπόφασιν Αὐτῆς.

Ἐπιστημονικῶς ἀσχολοῦμαι κυρίως περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, τὴν Ἁγιολογίαν, τὴν Ὑμνολογίαν καὶ τὴν ἔκδοσιν κειμένων, πρᾶκτικῶς δὲ περὶ τὴν διδασκαλίαν, τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ τὴν Ἱεράν κατήχησιν.

Τύποις ἐδημοσίευσα ὑπὲρ τὰς 40 ἐπιστημονικὰς πραγματείας, ἐντυπον δὲ κατάλογον τῶν σπουδαιότερων ἐκ τούτων ὑποβάλλω συνημμένως.

Ἐν τῇ Ἰδιωτικῇ Μέσῃ Ἐκπαίδευσεϊ διδάσκω ἀπὸ τοῦ σχολ. ἔτους 1959-60 (ἐκτός τοῦ σχολ. ἔτους 1960-61, καθ' ὃ, εὐρισκόμενος ἐν Ἐδέσση ὡς Λοχαγός – Δ/ντῆς Θρ. Ὑπηρεσίας τῆς ΙΙ Μεραρχίας, δέν ἠδυνήθην νά διδάξω), ἤτοι περὶ τὰ δώδεκα (ἀριθμ. 12) σχολικά ἔτη, οἱ δ' ἐπιθεωροῦντές με ἐκάστοτε ἐπιθεωρηταί προέτειναν τὴν κατ' ἀόλυτον ἐκλογήν πρὸ αὐτοῦ. (Φωτοαντίγραφα τῶν σχετ. προτάσεων ὑποβάλλω συνημμένως). Ἦδη φέρω τὸν 5^{ον} βαθμόν.

Τυγχάνω τετιμημένος διὰ τῶν μεταλλίων:

Τοῦ Α' Διεθνούς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, Ἡράκλειον 1961,

Ἐπὶ τῇ ἐπανακομιδῇ τῆς Κάρας τοῦ ΑΠ. ΤΙΤΟΥ, Ἡράκλειον 1966,

Τοῦ Β' Διεθνούς Κρητολ. Συνεδρίου, Χανιά 1966 καὶ

Τοῦ Γ' Διεθνούς Κρητολ. Συνεδρίου, Ρέθυμνον 1971.

Βιογραφικά τινα στοιχεῖα περὶ ἐμοῦ ἐμπεριέχονται ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τομ. ΙΙ, ἐνθα λ.

*Ὁ ἀπὸ Λάμπης καὶ Σφακίων
Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου Θεόδωρος (Τζεδάκης)*

Βιογραφικόν Γημεΐωμα
Μητροπολίτης Λάμπης καί Σφακίων
κ. Θεόδωρος

Ἐγεννήθη ἐν Ἡρακλείῳ ἐν ἔτει 1933. Τυγχάνει ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1956. Ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κ. Εὐγενίου ἐκάρη μοναχός τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ ἐν τῷ ἐν Ἡρακλείῳ Σιναϊτικῷ Μετοχίῳ τοῦ Ἁγίου Ματθαίου καί ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον ἐν ἔτει 1956. Ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πέτρας κ. Δημητρίου ἐχειροτονήθη εἰς πρεσβύτερον καί ἐχειροθετήθη εἰς Ἀρχιμανδρίτην ἐν ἔτει 1958. Ὑπηρετήσεν εὐδοκίμως τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἱεροκῆρυξ τοῦ ἱ. Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καί Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1961 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1975, ὅτε ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης, ψήφοις κανονικαῖς, ἐξελέγη διὰ παμψηφίας Μητροπολίτης Λάμπης καί Σφακίων. Ἐχει δημοσιεύσει ἀξιολόγους ἱστορικάς πραγματείας καί ἄρθρα ἱστορικοῦ καί ἠθικοθρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰς τὸ Περιοδικόν «Ἀπόστολος Τίτος» τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης τοῦ ὁποίου ἐτύχανε καί Διευθυντής. Ἐλαβε μέρος εἰς τὰ τρία Κρητολογικά Συνέδρια 1961, 1966, 1971, δι' ἀνακοινώσεων, διετέλεσε Καθηγητὴς ἐν τῇ Ἰδιωτ. Μέσῃ Ἐκπαιδεύσει καί ἐπεδείξατο πλουσίαν ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν.

Ἡ εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λάμπης καί Σφακίων κ. Θεοδώρου ἐγένετο τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου καί ἡ ἐνθρόνισις του τῇ 6ῃ Μαρτίου 1975.-

*Ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου
Θεόδωρος Τζεδάκης*

Τό συγγραφικόν ἔργον τοῦ ἀοιδίου
Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου
κυροῦ Θεοδώρου

Ἔργα τοῦ Ἀρχιμ. Θεοδώρου Β. Τζεδάκι

Α' ΕΞ ΑΝΑΤΥΠΙΩΝ ΕΙΣ ΙΔΙΑ ΤΕΥΧΗ

Ὁ Νεομάρτυς Μανουήλ ὁ Κρής, Ἡράκλειον 1959.

Κασιανή, ἡ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας μελωδός, Ἡράκλειον Κρήτης 1959/64.

Ἡ Κρήτη ἐν ἀνεκδότῳ ἐπικῶ ποιήματι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κύπρου (ἐκ κώδ. τῆς Σιναϊτικῆς Βιβλιοθήκης), (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γ' τόμου τῶν Πεπραγμένων τοῦ Α' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου), Ἡράκλειον Κρήτης 1963.

Σύντομος Ἱστορία τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1967.

Τρεῖς ἀνεκδοτοὶ ἐπιστολαὶ ἐπιφανῶν τῆς Κρήτης ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Δ' τόμου τῶν Πεπραγμένων τοῦ Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου), Ἀθήναι 1969.

Σύντομος Ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Κνωσοῦ (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΚΑ' τόμου, τευχ. ΙΙ, τοῦ περιοδ. «Κρητικά Χρονικά»), Ἡράκλειον Κρήτης 1969.

Σύντομος Ἱστορία τῆς (πρῶν Ἐπισκοπῆς καὶ νῦν) Μητροπόλεως Πέτρας, Ἁγ. Νικόλαος Κρήτης 1971.

Σύντομος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου (μετ' ἐγχρώμων εἰκόνων), ἔκδοσις πολυτελής, Ἀθήναι 1972.

Λόγος ἐπὶ τῇ 150/ετηρίδι ἀπὸ τῆς Μεγ. Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἡράκλειον Κρήτης 1972.

Β' ΕΝ ΕΤΕΡΑΙΣ ΕΚΔΟΣΕΣΙΝ

Ὁ Κρής Νεομάρτυς Μᾶρκος, ἐν περιοδ. «Ἄπ. Τίτος», τόμ. Η', Ἡράκλειον 1959, σ. 103 κ. ἔξ.

Αἱ ἔντυποι ἀκολουθίαι τοῦ ἁγ. Τίτου καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, αὐτόθι, σ. 124 κ. ἔξ.

Ἡ μεγάλη ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων αὐτόθι, τόμ. Θ', Ἡράκλειον 1960, σ. 3 κ. ἔξ.

Ὁ Νεομάρτυς Μύρων ὁ ἐξ Ἡρακλείου, αὐτόθι, σ. 47 κ. ἔξ.

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (κατὰ τὰ κύρια σημεῖα), αὐτόθι, σ. 104 κ. ἔξ.

Ἡ κατ' Αὐγουστον θεομητορικὴ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως καὶ ἡ πρό αὐτῆς νηστεία, αὐτόθι, σ. 127 κ. ἔξ.

Οί Κρήτες Νεομάρτυρες Ἰλαρίων ὁ ὀσιομάρτυς καί Ἰωάννης ὁ ἐν Νέα Ἐφέσῳ, αὐτόθι, σ. 151 κ. ἔξ.

Βροντισίου Μονή, ἐν «Θρησκευτικῇ καί Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» (Θ.Η.Ε.), τόμ. 3, Ἀθήναι 1963, στ. 1045 κ. ἔξ.

Θεόφιλος ὁ ἐν Κρήτῃ μαρτυρήσας, ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», τόμ. ΙΓ', Ἡράκλειον 1964, σ. 54.

Γοργολαΐνη Μονή, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 4, Ἀθήναι 1964, στ. 616 κ. ἔξ.

Γορτύνης Μητρόπολις, αὐτόθι, στ. 623 κ. ἔξ.

Δέκα Μάρτυρες οἱ ἐν Κρήτῃ, αὐτόθι, στ. 996 κ. ἔξ., καί ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», τόμ. ΙΗ', Ἡράκλειον 1969, σ. 220 κ. ἔξ.

Κεράς Μονή, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 7, Ἀθήναι 1965, στ. 505 κ. ἔξ.

Κρεμαστῶν Μονή, αὐτόθι, στ. 958 κ. ἔξ.

Κρουσταλλένιας Μονή, αὐτόθι, στ. 1057 κ. ἔξ.

Μηνᾶς ὁ Αἰγύπτιος Μεγαλομάρτυς, αὐτόθι, τόμ. 8, Ἀθήναι 1966, στ. 1121 κ. ἔξ., καί ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», τόμ. ΙΖ', Ἡράκλειον 1968, σ. 205 κ. ἔξ.

Μύρων Ἐπίσκοπος Κνωσοῦ, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 9, Ἀθήναι 1966, στ. 218 κ. ἔξ., καί ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», τόμ. ΙΘ', Ἡράκλειον 1970, σ. 129 κ. ἔξ.

Πέτρας Μητρόπολις, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 10, Ἀθήναι 1967, στ. 344 κ. ἔξ.

Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου Μητρόπολις, αὐτόθι, στ. 780 κ. ἔξ.

Εὐμένιος ἀρχιεπίσκοπος Γορτύνης ὁ θαυματουργός, ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», τόμ. ΙΗ', Ἡράκλειον 1969, στ. 164 κ. ἔξ.

Ἐπίσης πλεῖστα ὅσα ἄρθρα θρησκευτικοῦ, ἠθικοῦ, ἱστορικοῦ, ἀγιολογικοῦ, ἐθνικοῦ καί κριτικοῦ περιεχομένου ἐδημοσιεύθησαν ἐν ἐφημερίσι καί περιοδικοῖς.

Γ' ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΙΝ

Ὁ προσφάτως ἀνακαλυφθεὶς ἐπίσημος κώδιξ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κρήτης (τοῦ ιθ' αἰῶνος) καί τό περιεχόμενον αὐτοῦ (ἀνακοίνωσις εἰς τό Γ' Διεθνές Κρητολογικόν Συνέδριον ἐν Ρεθύμνῃ Κρήτης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1071).

Θρήνος διὰ ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπό τῶν Τούρκων (1570-1571).

Ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Μελετίου Καβάσιλα τοῦ Καλυμνίου πρὸς τό Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τό ἐν Ἡρακλείῳ ἐπίσημον κώδικα.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου Κωνσταντίου Α' τοῦ ἀπό Σιναίου πρὸς Ἀναστάσιον τόν Σιναΐτην (κατὰ τά χειρόγραφα τοῦ Ἀρχείου τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ σιναϊτικοῦ μετοχίου).

Λόγοι ἀοιδίμου
Μητροπολίτου Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου
κυροῦ Θεοδώρου

«Λόγος ἐπί τῆς Ἀποστολικῆς Περικοπῆς
τῆς ΚΔ' Κυριακῆς»

Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν (Ἐφεσ. β', 14)

Μέσα εἰς τά τόσα δεινά, τά ὅποια ἐπεφύλαξε διά τήν ἀνθρωπότητα ὁ 20ος αἰών, ἰδιαζόντως τήν ἐταλαιπώρησε καί μέ 2 παγκοσμίους πολέμους, ἐκτός τῶν ἐκραγισῶν καθ' ὅλην τήν ἔκτασιν τῆς Ὑδρογείου τοπικῶν συρράξεων. Τό αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν καί παρετηρήθη, εἰς σχῆμα βεβαίως ὑπερβολῆς, ὅτι τό ἀνθρώπινον αἷμα, πού ἐχύθη, ἐζύγιζε βαρύτερον ἀπό τās βροχάς, πού ἔπεσαν. Οἱ πόνοι, πού ἐξ αὐτῶν προεκλήθησαν, συνέθετον ἕνα πανανθρώπινον θρῆνον. Σώματα ἠκρωτηριάσθησαν καί δάκρυα ἄφθονα ἐχύθησαν διά τήν ἀπώλειαν προσφιλῶν συζύγων, ἀγαπητῶν τέκνων, σεβαστῶν γονέων, στοργικῶν ἀδελφῶν. Οἱ σταυροί τῶν τάφων –σύμβολον παρά ταῦτα ἐλπίδος– παρεῖχον τήν ἐντύπωσιν ἑνός τεραστίου ζωγραφικοῦ πίνακος, ὁ ὁποῖος εἰκονίζει τό φθινόπωρον εἰς τήν πλέον ἀποτροπαίαν καί στυγνήν αὐτοῦ ὄψιν ὕστερα ἀπό μίαν ὀλοκληρωτικήν φυλλοροήν. Ἡ ζωὴ ἔπαυσε νά ἐκτιμᾶται ὡς ἀξία καί ἡ ἀταξία ἔστηνε τόν θρόνον τῆς παντοῦ, ὅπου ἐπέρασεν ἀγέρωχος καί καταστρεπτικός ὁ οἰοσδήποτε πόλεμος.

Ἀλλά μήπως καί σήμερον, ὅποτε νομίζεται, ὅτι διερχόμεθα περίοδον εἰρηνικήν, ὁ πόλεμος δέν εἶναι ὁ ῥυθμιζῶν τήν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος; Μήπως ὅλοι δέν ζῶμεν μέ ἀγωνίαν ὑπό τό φάσμα ἑνός ἐξοντωτικοῦ πολέμου; Ἰδιαιτέρως τήν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μεσόγειος μέ τās περί αὐτήν χώρας ἔχει μεταβληθῆ εἰς κοχλάζον ἠφαίστειον ἔτοιμον νά ἐκραγῆ. Διερχόμεθα κρισίμους στιγμάς! Τό παρά πᾶσαν ἐλπίδα ἄλυτον παραμένον εἰσέτι Κυπριακόν, τό ὁποῖον οὐδέποτε θά παύσῃ νά συγκινηθῆ βαθύτατα τήν ψυχὴν τοῦ Ἐθνους, ἡ Ἀραβοῖσραηλινὴ διένεξις, ὁ πόλεμος τοῦ Βιετνάμ, ἡ κινητοποίησης στρατευμάτων καί πλοίων, ἡ κομμουνιστοσλαβικὴ βουλμία πρὸς ἐπέκτασιν εἰς βάρος τῶν ἐλευθέρων Λαῶν ἀποτελοῦν ἐστίας ἀναφλέξεως. Καί μόνον εἰς τήν θεῖαν ἐπέμβασιν δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν τήν μέχρι τοῦδε ἀποτροπήν τῆς ἐπαπαλουμένης εἰς διεθνή κλίμακα καταϊγίδος, ἡ ὅποια θά σαρώσῃ τό πᾶν. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διερωτῶμαι ποῖος θά εἶναι ὁ νικητής, ἢ ἀκόμα ποῖος θά δυνηθῆ νά ἐπιζῆσῃ;

Καί διερχόμεθα –ās τήν εἶπωμεν– εἰρηνικὴν περίοδον. Παρά ταῦτα αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι συνεχίζονται καὶ διὰ τὰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς ἐξοδεύονται ὑπ’ ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων δυνάμεων δισεκατομμύρια ἐπὶ δισεκατομμυρίων δολάρια καὶ ρούβλια, πού θά ἔφθαναν διὰ νά στεγάζουν, νά ἐνδύσουν, νά διαθρέψουν καὶ νά μορφώσουν ὅλους τοὺς ἀπόρους τοῦ κόσμου. Οἱ ἐκλεκτότεροι ἐκπρόσωποι τῆς διεθνοῦς Ἐπιστήμης, τῶν ὁποίων αἱ μελέται θά ἐβελτίωναν τὰς συνθήκας ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἀσχολοῦνται σήμερον μέ τό ποῖος θά ἐφεύρη ταχύτερον δραστικώτερα μέσα πρός καταστροφήν.

Καί ὅμως εἰς τὰ χεῖλη ὄλων μας εὐρίσκεται μυριόλεκτος καὶ πολυπόθητος ἡ λέξις Εἰρήνη. Πρός χάριν τῆς...εἰρήνης προπαρασκευάζονται εἰς πόλεμον. Πρός χάριν τῆς...εἰρήνης ἄνθρωποι θυσιάζονται, φυλακίζονται καὶ ἐν γένει κακοποιοῦνται. Πρός χάριν τῆς...εἰρήνης ἰδρύονται ὀργανισμοί, ὅπως παλαιότερον ἡ Κ.Τ.Ε. καὶ σήμερον ὁ Ο.Η.Ε., διὰ νά συναγωνίζονται ἐκεῖ, χωρὶς κανένα οὐσιαστικόν ἀποτέλεσμα, εἰς σχήματα λόγων, οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν Λαῶν. Καὶ τήν εἰρήνην ὡς σύμβολον περιφέρουν εἰς τοὺς ἐξαπατημένους καὶ προδομένους λαοὺς οἱ ὑπὸ φενάκην «εἰρηνοφιλοί», πού δημιουργοῦν ὀλοκληρωτικά κράτη, διὰ νά καταδυναστεύουν τοὺς ὑπηκόους των, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι Ἐλευθερία ἐν ἡσυχίᾳ κατὰ τὸν Κικέρωνα.

Μήπως ὅμως τὰ συμβαίνοντα ἐν διεθνεῖ ἐπιπέδῳ, δέν συμβαίνουν καὶ εἰς τὰς μικρὰς κοινωνίας, εἰς τό στενόν τοῦ καθενός μας περιβάλλον; Πόσες φορές δέν αισθανόμεθα τὰ βέλη ἀδίκων, συκοφαντῶν, ἀνηθίκων, ἐκμεταλλευτῶν νά διατρυποῦν τό εἶναι μας! Πόσες φορές δέν νοιώθομεν, ὅτι ζῶμεν εἰς μίαν κοινωνίαν ἐχθρικήν, εἰς τὴν ὁποίαν πρυτανεῦει τό μῖσος! Καὶ πόσες φορές καὶ ἡμεῖς δέν συμπαρασύρημεν καὶ δέν ἐμισήσαμεν θανασίμως καὶ δέν ἠδικήσαμεν καταφόρως καὶ δέν ἐσυκοφαντήσαμεν ἀσυστόλως καὶ δέν ἐξεμεταλλεύθημεν τοὺς ἄλλους ἀθεμίτως! Πόσες φορές τὰ στόματα τῶν συνανθρώπων μας δέν ἤνοιξαν ὡς ἄβυσσοι χαίνουσαι, διὰ νά μᾶς καταπίουν, καὶ πόσες φορές καὶ ἡμεῖς δέν ἤνοιξαμεν τό στόμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἴσως προσευχόμεθα καὶ ὑμνοῦμεν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, διὰ νά καταπίωμεν τοὺς ἀδελφούς μας! Καὶ νηστεύομεν πολλάκις, ἀπέχοντες τροφῶν καὶ ὅμως ἀντὶ κρέατος ζῶου τρώγομεν ὀλοκλήρους ἀνθρώπους, κατασπιλώνομεν ὑπολήψεις, διαπράττομεν ἐγκλήματα κατὰ τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας ἐκείνων, μετὰ τῶν ὁποίων συναλλασσόμεθα.

Καὶ ὅλα αὐτὰ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς ἓνα πόλεμον, πού διεξάγεται εἰς ἓνα ἄλλο πεδῖον, πού διεξάγεται μέσα μας, εἰς τὴν συνείδησίν μας, τῆς ὁποίας τὰς κρούσεις, τὰς βολὰς, τὰς τύψεις αἰσθανόμεθα πολλάκις ἀδυσωπήτους. Βέβαια μέ διάφορα μέσα, καὶ ἰδίως μέ τὴν ἀναληθσίαν καὶ τὴν πώρωσιν, προσπαθοῦμεν καὶ ἐπιτυγχάνομεν νά ἐξουδετερώσωμεν τὰ προκαλούμενα

αίσθήματα. Αλλά νομίζω, ότι αυτή δέν είναι λύσις, όπως δέν είναι λύσις τό νά έξορύξω τούς όφθαλμούς μου καί νά καταστρέψω τήν άκοήν μου, διά νά μή ύποπίπτουν εις τήν αντίληψίν μου αί λάμπεις καί οί κρότοι τών έκρηγνυομένων ύδρογονικών βομβών. Διότι τουτο δέν άποτελεϊ μέσον άμύνης, άλλα στρουθοκαμηλικήν άντιμετώπισιν τής καταστάσεως.

Μία καί μόνη λύσις ύπάρχει. Ένας τρόπος άποτελεσματικής, θαυματουργού δύναμαι νά εΐπω, άντιμετωπίσεως του πράγματος. «Χριστός έστιν ή ειρήνη ήμών»¹. Ό Χριστός δηλ. ό Όποιος είναι ή ειρήνη μας. Ός «άρχοντα ειρήνης»² καί «Θεόν ειρήνης»³. Τόν προωραματίσθησαν οί προφήται. Ός «έπί γής ειρήνην»⁴. Τόν άνύμνησαν εις τήν Βηθλεέμ οί άγγελοι κατά τήν νύκτα τής γεννήσεώς Του. Μέ τήν φράσιν «Ειρήνην αφήμι ύμιν, ειρήνην τήν έμήν δίδωμι ύμιν»⁵ άπεχαιρέτησε τούς μαθητάς Του μετά τόν Μ. Δείπνον, προκειμένου ν' απέλθη πρός στιγμήν του κόσμου τουτου, διά νά μάς ειρηνεύση μετά του Θεού μέ τόν σταυρόν Του, «άποκτείνας τήν έχθραν έν αυτώ»⁶. Μέ τό «Ειρήνη ύμιν»⁷ ένεφανίσθη άναστάς εις τούς μαθητάς Του. «Υπέρ τής ειρήνης του σύμπαντος κόσμου» έτι καί έτι εϋχεται ή Έκκλησία καί ήμεϊς οί λειτουργοί της τό χριστεπώνυμον πλήρωμα χαιρετώμεν καί εϋλογοϋμεν μέ τό «Ειρήνη πΐσιν».

Αλλά γεννάται εϋλόγως τό έρώτημα, Καί πού είναι αυτή ή ειρήνη; Απαντώμεν άδιστακτως μετά του Παύλου: «ΧΡΙΣΤΟΣ έστιν ή ειρήνη». Έφροντίσαμεν όμως, άδελφοί μου, τήν ειρήνην αυτήν νά ένστερνισθώμεν; Νά ζήσωμεν κατά Χριστόν; Νά βάλωμεν Έκεϊνον εις τάς καρδιάς μας, νά Τόν θέσωμεν ρυθμιστήν τών πρός άλλήλους σχέσεών μας, κυβερνήτην τής πορείας τής ανθρωπότητος; Άτυχώς όχι. Ό Χριστός παραμένει – παρά τήν πρός Αυτόν λατρείαν τόσων καί τόσων ανθρώπων - ό μέγας άστεγος τής έποχής μας, ό περισσώτερον περιφρονημένος, ό παγκοσμίως άγνοούμενος. Τάς καρδιάς μας θέλει ό μαμμωνάς καί ή ήδονή, μακράν λοιπόν ό Χριστός. Τάς πρός άλλήλους σχέσεις μας ρυθμιζει ή άρπαγή καί ή άδικία, μακράν καί έδώ ό Χριστός. Τήν πορείαν τής ανθρωπότητος κατευθύνει τό δίκαιον του ισχυροτέρου καί τά ανθρωπίνης έπινοήσεως κατασκευάσματα μακράν καί πάλιν ό Χριστός. Πώς θέλομεν λοιπόν ειρήνην, άφ' ου τόν Δοτήρά της, πάροχόν της, τόν Ειρηνοποιόν άγνοοϋμεν;

¹ Εφεσ. β' 14

² Ησαΐου θ' 6

³ Ψαλμ. πδ' 9

⁴ Λουκ. β' 14

⁵ Ιω. ιδ' 27

⁶ Εφεσ. β' 16

⁷ Ιω. κ' 19, 21

Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ σκορπᾷ τὸν φόβον, προκαλεῖ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, γαλήνην ὅμως δυναμικὴν, ἡ ὁποία μᾶς ὠθεῖ εἰς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Κακοῦ, εἰς εὐγενῆ κατορθώματα, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Κοινωνίας. Πόσον τὴν νοιώθομεν καθένας προσωπικῶς αὐτὴν τὴν εἰρήνην, ὅταν ζῶμεν κατὰ Χριστόν, ὅταν εἰρηνεύωμεν πρὸς τὸν Θεόν! Ἡ εἰρήνη ἀπὸ ἡμᾶς ξεκινᾷ καὶ ἀπλώνεται σιγά – σιγά εἰς τὸ περιβάλλον μας καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ τὰ πτερά της καλύπτει ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Καὶ τότε τί καὶ ἂν πόλεμοι ἐπιστημονικῶς προπαρασκευάζονται, τί καὶ ἂν ἡ ἀμαρτία δημιουργῇ ἠθικὰ ἐρείπια, τί καὶ ἂν τὰ βέλη τοῦ κακοῦ ἠκονημένα ἐκτοξεύωνται ἐναντίον μας; Ἡμεῖς εὐρισκόμεθα ἐν εἰρήνῃ, ζῶμεν ἐν Χριστῷ καὶ «εἰ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν, οὐδεὶς καθ' ἡμῶν». Ἡ εἰρήνη, ἐξ ὧσων εἶπομεν, εἶναι ὡς τὸ φῶς, πού ξεκινᾷ ἀπὸ μίαν ἐστίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ φεγγοβολεῖ. Φῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Χριστὸς καὶ ἐστία φωτοδοτήσεως ἡ καρδία μας. Τί λέτε ἠμποροῦμεν νὰ καθαρίσωμεν τὴν καρδίαν μας καὶ μέσα της ν' ἀνάψωμεν μεγάλην τὴν φλόγα τοῦ Χριστοῦ; Μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ φωτίσωμεν ἐκτάσεις ἐπὶ ἐκτάσεων καὶ ἀποστάσεις ἐπὶ ἀποστάσεων μὲ τὸ Φῶς τὸ Ἀληθινόν. Καὶ ὅταν ἀνάψουν αἱ καρδίαὶ καὶ φεγγοβολήσῃ ἡ ἀγάπη καὶ διαθερμάνῃ ἡ θεία χάρις τὴν ὑφήλιον, τότε μόνον θὰ παγωθῇ ἐπὶ γῆς ἡ μυριοπόθητος εἰρήνη. Τότε θὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς, ἡ ὄντος εἰρήνη, διότι κατὰ Παῦλον «ΧΡΙΣΤΟΣ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν».

† Ἀρχιμ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΤΖΕΔΑΚΗΣ
Ἰ. Προϊστάμενος καὶ Ἱεροκῆρυξ
τοῦ Ἱ. Μητροπολ. Ναοῦ Ἁγ. Μηνᾶ

«Λόγος ἐπὶ τῆς Θυαγγελικῆς Περικοπῆς τῆς Κυριακῆς τοῦ Τυφλοῦ»

«Ἐν οἶδα, ὅτι, τυφλός ὢν, ἄρτι βλέπω» (Ἰωάνν. 9, 12)

Πολλά εἶναι τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ κατά τό διάστημα τῆς ἐπιγείου ζωῆς Του. Μεταξύ αὐτῶν ὁ Κύριος ἐθεράπευσε πεντάκις κατά διάφορα διαστήματα καί τυφλούς, διά νάποδείξη ἀληθῶς, ὅτι Ἐκεῖνος εἶναι «τό Φῶς τοῦ κόσμου», ὡς Αὐτός διεκήρυξεν, «ὁ Ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης», ὁ πάμφωτος καί ἀνέσπερος, ὡς ἡμεῖς μελωδοῦμεν. Ἄλλ' ἐξ αὐτῶν τό μεγαλύτερον θαῦμα θεραπείας τυφλοῦ εἶναι τό σημερινόν, διότι, καί κατά τόν θεραπευθέντα, «ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξε τις ὀφθαλμούς τυφλοῦ γεγεννημένου». Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐπενέργεια τῆς θείας Χάριτος, ἔρχεται νά συμπληρώσῃ, ἢ καλύτερον νάναπληρώσῃ τῆς Ἐπιστήμης τήν ἀδυναμίαν, τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τό πεπερασμένον, γενικώτερον τήν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν καί ἀτέλειαν, καί ἰδοῦ ὁ ἐκ γενετῆς Τυφλός λαμβάνει διά πρώτην φοράν αἴσθησιν τοῦ περιβάλλοντος αὐτόν Κόσμου μέ τās τόσας καί τόσας ὠραιότητος, τās ὁποίας ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ, ἐδημιούργησεν, ὥστε τό Σύμπαν νά εἶναι πράγματι κόσμος (=κόσμημα, στολίδι).

Ὁ Χριστός ὡς Θεός εἶχε τήν δύναμιν νά ἐπιτελῇ θαύματα, διότι εἰς Αὐτόν εἶναι ὑποτεταγμένη ἡ ὁρατή καί ἀόρατος δημιουργία, καί ἀκόμη ἐπιτελεῖ θαύματα καί διά τῶν αἰῶνων θά ἐπιτελῇ θαύματα, ἐκφραστικά τῆς δόξης, τῆς δυνάμεως καί τοῦ μεγαλείου Αὐτοῦ· («τίς Θεός μέγας ὡς ὁ Θεός ἡμῶν, σύ εἶ Θεός ὁ ποιῶν θαμάσια μόνος»), ἀλλά καί συγχρόνως ἐξυπηρετικά τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Θαύματα, διά νά ἱκανοποιηθῇ ἀσεβῆς περιέργεια, δέν γίνονται, διότι ὁ Χριστός ὑπῆρξεν ὁ ΣΩΤΗΡ, καί ὄχι θαυματοποιός τις παροδικός.

Ἄν ὅμως καλῶς ἐξετάσωμεν τά πράγματα, θά ἴδωμεν, ὅτι ὅλος ὁ ἐπί γῆς βίος τοῦ Χριστοῦ δέν ἦτο τίποτε ἄλλο, παρά ἓνα διαρκές θαῦμα, θαῦμα, τό ὁποῖον ἀπεσκόπει εἰς τό νά ἀνοίξῃ τά μάτια τοῦ κάθε ἀνθρώπου, τῆς ἐποχῆς Του καί κάθε ἄλλης ἐποχῆς, νάνοίξῃ τά μάτια μου καί τά μάτια σας, εἰς ἓνα ἀπείρως ὠραιότερον καί ὑπεροχώτερον κόσμον, τόν κόσμον τοῦ Πνεύματος, τόν κόσμον τῆς Ἀληθείας, τόν κόσμον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ὠραιότερος καί ὑπεροχώτερος ὁ κόσμος τοῦ Αἰωνίου Θάυματος τοῦ Χριστοῦ, διότι ὁ κόσμος, τόν ὁποῖον ἀντίκρυσαν τά μάτια τοῦ τυφλοῦ μετά τήν θεραπείαν εἶναι παροδικός καί φθαρτός μέ φθινούσας ὠραιότητος, ἐνῶ ὁ κόσμος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰώνιος, παντοτεινός, ἀφθαρτός μέ ἀφθάρτους ἀξίας· ὁ κόσμος, ὁ ὁποῖος ὑπέπεσεν εἰς τήν ἀντίληψιν τοῦ τυ-

φλοῦ, ἱκανοποιεῖ, ἂν ἱκανοποιῆ, μόνον τὰ μάτια αὐτά τοῦ ἀνθρώπου ἐπ' ὀλίγον, ἐνῶ ὁ ἄλλος, διὰ τὸν ὁποῖον καλούμεθα ν' ἀνοιξωμεν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, ἱκανοποιεῖ πλήρως καὶ παντοτεινά τὸν ὅλον ἄνθρωπον.

Τὸ μεγαλύτερον θαῦμα δι' ἡμᾶς εἶναι νὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι φῶς, τὸ Φῶς τοῦ κόσμου, πού ἦλθε νὰ σκορπίσῃ φῶς, διὰ νὰ ἐλέγχῃ ὁ ἄνθρωπος καλῶς τὴν πορείαν του καὶ νὰ μὴ ὑποπίπτῃ εἰς σφάλματα, προκαλοῦντα πτώσεις πολλακίς ἐπικινδύνους. Φῶς ὁ Χριστὸς, φῶς ἡ ζωὴ Του, φῶς ἡ διδασκαλία Του, φῶς παντοῦ εἰς τὸν Χριστόν, τὸ ὁποῖον διασκορπιζόμενον, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ μᾶς κάμῃ τέκνα φωτός, διὰ νὰ περιπατῶμεν ὄχι ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοὶ καὶ συντετοὶ ἄνθρωποι, χρησιμοποιοῦντες ἐπωφελῶς τὰς περιστάσεις. Ὁ σκοπὸς τῆς θείας Συγκαταβάσεως, τὸ κυρίως ἔργον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δέν ἦτο ἄλλος, εἰ μὴ νὰ χυθῆθῃ θεῖον φῶς, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀλήθειαν καὶ «ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ἡμᾶς». Ἡ ἀλήθεια μᾶς ἐλευθερώνει ὄντως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τὰ δεσμά.

Καὶ πράγματι τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ διεφώτισε τὸν κόσμον καὶ πολλοὶ φωτισθέντες ἀνεδείχθησαν αἰώνια πρότυπα ἀρετῆς χριστιανικῆς, οἵτινες ἐξακολουθοῦν νὰ μᾶς διδάσκουν μέ τὴν φωτεινὴν των ζωὴν.

Ἄλλ' ἐνῶ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἐν τούτοις, θά μοι εἶπητε, ἐάν κανεὶς ρίψῃ ἓνα βλέμμα σήμερον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα θά ἴδῃ, ὅτι ἐν πολλοῖς αὕτη παραπαίει. Δέν ἀρνούμεθα, ὅτι καὶ σήμερον οἱ ἐμπνευσμένοι, οἱ φωτισμένοι ἄνθρωποι, ἀλλά, γενικῶς ἐξετάζοντες τὰ πράγματα, δέν ἠμποροῦμεν νὰ μένωμεν εὐχαριστημένοι. Αἰσθανόμεθα σκότος νὰ μᾶς περιβάλλῃ, νὰ μᾶς πνίγῃ, αἰσθανόμεθα, ὅτι βλέπομεν σκιάς -ὅπως ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὸν Ἄδην- καὶ ζητῶμεν, ὅπως ὁ ἀποθνήσκων φιλόσοφος, «φῶς, ἀκόμη περισσότερο φῶς». Τί συμβαίνει; Ὁ κόσμος ἠγάπησε μᾶλλον τὸ σκότος, διότι τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων εἶναι πονηρά καὶ, ἐρχόμενα εἰς τὸ φῶς, θά ἐλεχθοῦν ὡς τοιαῦτα (βλ. Ἰωάννου, γ', 19-21).

Ὁ ἄσωτος ἄνθρωπος τί θέλετε νὰ παραδεχθῆ, ὅτι μέ τὰς ἀνηθικότητάς του φθείρει καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα; Ἐ, ὄχι! Θά παραδεχθῆ, ὅτι ψυχὴ δέν ὑπάρχει καὶ τὸ σῶμα ἱκανοποιεῖται καὶ ἐξυπηρετεῖται μέ τὰς παρεκτροπὰς. Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ ἐλέγχει, δέν χρειάζεται διὰ τοῦτο. Θά καταφύγωμεν εἰς τὰ φῶτα τῆς «ἐπιστήμης», εἰς τὸν Φρόντ, καὶ θά «καθησυχάσωμεν ... τὰς συνειδήσεις μας», καὶ ἐπὶ πλέον θά ... διαφωτισθῶμεν!! σχετικῶς.

Ὁ ἄδικος ἄνθρωπος πῶς θέλετε νὰ παραδεχθῆ δικαιοσύνην; Ζῆ εἰς τὸ σκότος τῆς ἀδικίας. Δέν τοῦ χρειάζεται τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅλοι μας ἀρεσκοῦμεθα νὰ ζῶμεν εἰς τὸ σκότος, ἐπειδὴ νομίζομεν, ὅτι θά χαθῶμεν, ὅταν μᾶς περιλούσῃ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δέν φθάνει μόνον αὐτό, ἀλλ' ἐρχόμεθα νὰ γίνωμεν καὶ οἱ « ... φωτοδότηι!!!», νὰ διδάξωμεν καὶ τοὺς ἄλλους,

διά νά τούς κάμωμεν όμοίους μέ ήμάς. Καί συσκοτίζομεν άκόμη τά πράγματα.

Ό άσωτος άνθρωπος προσπαθεΐ καί άλλους νά παρασύρη εις τήν άνηθικότητα, ό άδικος καί άλλους εις τήν άδικίαν, ό μέθυσος καί άλλους εις τάς καταχρήσεις του όινοπνεύματος, ό χαρτοπαίκτης καί άλλους εις τό χαρτοπαίγνιον, ό έν πλάνη εύρισκόμενος καί άλλους εις τήν πλάνην του. Καί νομίζει κανείς, ότι τυφλός τυφλόν όδηγεΐ, διά νά πέσουν καί οί δύο εις τό βάραθρον ...

Ή ψυχή του ανθρώπου όμως λαχταρά τό φώς, έπιζητεΐ καί άναζητεΐ τήν άλήθειαν. διά τουτό καί προσπαθοΐμεν νά τήν καθησυχάσωμεν μέ τά τόσα συμβατικά φώτα, τά όποια πρός χάριν της άνάπτομεν: Τό φώς τών άνέσεων, τό φώς τής έλευθεριότητας, τό φώς τής Έπιστήμης, τό φώς τής Τέχνης, τό φώς τής Φιλοσοφίας, πολλά φώτα, χίλια φώτα, τά όποια, άλλοίμονον, δέν εΐναι τό Φώς. Διά τουτό τά πολλά φώτα, τά πολύχρωμα αυτά φώτα, πού άνέφερα καί πού έντυπωσιάζουν, καταπονοΐν τά μάτια, κουράζουν, άντί νάναπαΐουν, τήν ψυχήν. Βεβαίως καί αυτά εΐναι φώτα, διότι κατά τήν διδασκαλίαν τής Έκκλησίας μας, όλα εΐναι έργα του Πολιτισμοΐ (ή Έπιστήμη μέ τήν Τεχνικήν, ή Φιλοσοφία, ή Τέχνη) προέρχονται εκ θεΐας άκτινοβολίας. Άλλά συμβαΐνει, ότι ακριβώς μέ τό φώς, τό όποΐον παράγει έν ήλεκτρικόν έργοστάσιον. Άλλοιοΐται άπό τό τιθέμενον περί τόν λαμπτήρα περιβάλλυμα καί έμφανίζεται υπό ποικίλους χρωματισμούς (έρυθρόν, κυανού, κίτρινον, άλλα καί έντόνως φαιόν).

Τό φώς κατευθύνει άσφαλώς τήν πορείαν μας. Ή άλήθεια έλευθερώνει τήν ψυχήν μας. Τό ένα όμως Φώς, ή μία μόνον Άλήθεια. Τό Φώς του Χριστου, ή Άλήθεια του Ευαγγελίου. Εις τά άλλα φώτα υπάρχουν κηλίδες, μεγάλοι κηλίδες, αΐ όποιαί πολλάκις άμαυρώνουν τελείως τά πράγματα. Εις τάς άλλας «άληθείας...» υπάρχουν καί πλάνα διαφόρων βαθμών. Άς έλθωμεν διά τουτό εις τό φώς του Χριστου, άς γνωρίσωμεν τήν άλήθειαν, ή όποια δέν εΐναι άλλο τι παρά ό Χριστός μέ τόν Νόμον Του, τήν χάριν Του, τό θεΐον θέλημά Του, πού άποβλέπει εις τό ιδικόν μας συμφέρον.

Ύπάρχει άπλετον τό φώς του Χριστου, άλλ' όταν υπάρχουν άνθρωποι, πού δέν τό βλέπουν, έπειδή δέν θέλουν νά τό ίδουν, δέν πταΐει τό φώς. Πτοΐουν τά μάτια των τά πνευματικά. Ό ήλιος έφώτιζε τήν γήν καί πρό τής θεραπείας του τυφλου, τό ότι όμως ό τυφλός δέν έβλεπεν ώφειλετο εις τά μάτια του. Εΐναι διά τουτό άνάγκη νάποβληθΐ άπό τήν ψυχήν μας ό ρύπος τής άμαρτίας, ή σκωρία τής άσεβείας, τά παραπετάσματα τής κακίας, καί τότε θά αισθανθώμεν, ως ό σημερινός τυφλός, μίαν πραγματικήν αναγέννησιν. Θα εύρεθώμεν εις ένα νέον κόσμον, του όποΐου τήν μεγαλειώδη σημασίαν θά εκφράζη ή όμολογία μας, «έν οΐδα, ότι, τυφλός ών, άρτι βλέπω».

Καί ἴσως οἱ σύγχρονοι Φαρισαῖοι νά προσπαθήσουν νά κλονίσουν τήν ἐμπιστοσύνην μας πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἴσως οἱ σύγχρονοι «φωτισμένοι» νάποπειραθοῦν ἀλλοῦ νάποδώσουν τήν εὐτυχίαν, ἡ ὁποία θά μᾶς περιλούη, ἀλλ' ἄς τοὺς ἀχρηστεύη, ἄς τοὺς γελοιοποιῇ ἢ πανηγυρική μας διαπίστωσις «ἐν οἶδα, ὅτι, τυφλὸς ὢν, ἄρτι βλέπω». Καί εἴθε ἡ διαπίστωσις μας αὐτὴ νά γίνῃ ἀφορμὴ μαζὺ μέ τήν ὁμολογίαν μας «καὶ ἄλλων νάνοίξῃ τὰ μάτια στὸν Κόσμον τ' οὐρανοῦ». Γένοιτο!

† Ἀρχιμ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΤΖΕΔΑΚΗΣ
Ἱ. Προϊστάμενος καὶ Ἱεροκῆρυξ
τοῦ Ἱ. Μητροπολ. Ναοῦ Ἁγ. Μηνᾶ

«Άγιος Μηνᾶς ὁ Αἰγύπτιος ὁ θαυματουργός Πολιούχος τοῦ Ἡρακλείου»

Χρέος ἐπιτακτικόν θεωροῦμεν, ὅπως καί ἀπό τῶν στηλῶν τοῦ ἐγκρίτου τούτου περιοδικοῦ κατά τόν τρέχοντα μήνα Νοέμβριον, ὅτε ἡ ἱερά τοῦ Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ ἄγεται μνήμη, προβάλωμεν τήν ἀκτινοβόλον τούτου μορφήν, ὁ ὁποῖος τήν μεγαλώνυμον καί ἱστορικήν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου ἀπό τῶν ζοφερῶν τῆς Τουρκοκρατίας χρόνων σκέπει καί πολιουχεῖ καί τά νήματα τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατά τάς βουλὰς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀγαθῶ κατευθύνει.

Μηνᾶς ὁ Πολιούχος καί προστάτης ἡμῶν, καθ' ἃ οἱ συναξαρισταί καί ἀγιολόγοι βιογραφοῦν, εἶλκε τήν καταγωγήν ἐξ Αἰγύπτου, ὑπῆρχε δέ υἱός εἰδωλολατρῶν γονέων. Τήν ζωήν του δυνάμεθα νά διακρίνωμεν εἰς τρεῖς περιόδους:

1) Εἰς τήν περίοδον τῆς στρατιωτικῆς του ὑπηρεσίας, 2) Εἰς τήν περίοδον τῆς ἀσκήσεως καί τῶν πνευματικῶν του γυμνασίων εἰς τό ὄρος ὑπερθεν τοῦ Κοτναεῖου (Κιουταχείας) καί 3) Εἰς τήν περίοδον τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ, τήν ὁποῖαν ἐπηκολούθησαν τά φρικτά καί πολυώδυνα βάσανα.

Καί ἐν πρώτοις ὁ Ἅγιος ὑπηρετεῖ ὡς στρατιώτης εἰς τά Ρουτιλιακά Νούμερα τῆς Φρυγίας Σαλουταρίας ὑπό ἀρχηγόν τόν Ἀργυρίσκον. Διακρίνεται ἐνωρίς ἐπ' ἀνδρεία καί συνέσει καί δικαίως ἀποσπᾷ τήν ἐκτίμησιν τῶν προῖσταμένων του, ὅπερ ἀπετέλει ἐγγύησιν ἐπιζήλου σταδιοδρομίας ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ στρατεύματι. Εὕρισκόμεθα ὅμως εἰς τήν ἐποχήν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ, εἰς τά τέλη τοῦ γ' μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε κηρύσσεται δεινός διωγμός κατά τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Μηνᾶς ἦτο χριστιανός, διότι ἀφ' ἑνός μὲν ἡ καρδιά του ἦτο εὐγενής, διακαῶς ἐπιποθοῦσα τήν ἀλήθειαν, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ κατά τούς χρόνους ἐκείνους εἶχεν εὐρύτητα διαδοθῆ, καί μάλιστα καί μέχρι τῶν Βασιλικῶν Ἀνακτόρων, ὁπόθεν ἐξαπελύοντο οἱ φοβεροί διωγμοί. Φυσική λοιπόν ἦτο καί ἡ ὑπαρξίς κρυπτοχριστιανῶν εἰς τό Στράτευμα, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκετελέγετο καί ὁ Ἅγιος.

Μή ἀνεχόμενος τήν πρός τήν φθοράν καί τόν θάνατον παλαίουςαν εἰδωλολατρείαν καί διά τοῦτο ἐπιχειροῦσαν καίρια νά καταφέρῃ πλήγματα κατά τοῦ καθημερινῶς ἀνδρουμένου Χριστιανισμοῦ διά τῶν διωγμῶν, ὁ Μηνᾶς καταφεύγει εἰς ὄρος ἄνωθεν τοῦ Κατναεῖου, ἔνθα ἠσκήθη εἰς τήν ἀρετήν. Ἐν ἀπομονώσει καί ἐν μέσῳ ἀγρίου φυσικοῦ περιβάλλοντος ζῶν καί ἐξαγνισθεῖς ἀπό τῆς γαυριώσης ἐν τῷ Κόσμῳ κακίας, ἠσθάνετο τόν Θεόν πλησιέστερον. Συνωμίλει μετ' Αὐτοῦ συχνάκις δι' εὐλαβῶν προσευχῶν. Ἐνθεος ζήλος ἐπλήρου τήν καρδίαν του σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρό-

νου. Ἐλάμβανε δυνάμεις, ὡς παλαιότερον ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ Μωϋσῆς. Ἐκεῖ ἡ ἀγία ψυχὴ του, ἐμπεπιστευμένη εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, ἐμελάσσετο ὡς ὁ χρυσός, διὰ νὰ γίνῃ κόσμημα θεοκατασκευάστον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ διαβίωσις καθαρίζει τὸν νοῦν, ἀνπτερώνει τὸ φρόνημα, χαλυβδώνει τὸν χαρακτήρα καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὑπόπτερον, ἰκανὸν νὰ ζῆ ἐντὸς τοῦ Ὑλικοῦ Κόσμου τὴν ζωὴν τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ πραγματώνῃ ἐν βίῳ τὰς ἠθικὰς ἀξίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος ἀπέβη τὸ ἐκπαιδευτήριον καὶ τὸ ὄρμητήριον ἐξόχων τῆς Ἱστορίας προσωπικότητων καὶ ἐνδόξων ἡγετῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐνισχυθεὶς εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν ὁ Μηνᾶς, κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ἀσκητηρίου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς πόλεως ὡμολόγησεν, ὅτι εἶναι χριστιανός. Κατὰ τὴν συνήθειαν δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐποχῆς σκληρότητος καὶ ἀγριότητος, ὁ Μηνᾶς ὑποβάλλεται εἰς πάμπολλα βασανιστήρια, λόγῳ τῆς προσηλώσεως καὶ τῆς ἐμμονῆς του εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τούτων προχείρως ἀναφέρομεν τὰ διὰ μακρῶν περιγραφόμενα ὑπὸ τῶν συναξαρίων καὶ τῶν μηνολογίων τῆς Ἐκκλησίας:

α) Τὴν διὰ βουνεύρων πολύωρον μαστίγωσιν, ἡ ὁποία ἐπολτοποίησε τὰς σάρκας του, β) τὴν διὰ σιδηρῶν ὀνύχων ἀπόξεσιν, γ) τὴν διὰ τριχίνων σάκκων τριβὴν, δ) τὴν διὰ λαμπάδων καῦσιν καὶ ε) τὰ ῥαπίσματα καὶ ἐν γένει τὰ δι' ἀκανθῶν ῥάβδων πλήγματα, δι' ὧν οἱ βασανισταὶ δέν ἠδυνήθησαν νὰ κάμψουν τὸ γενναῖον τοῦ Μεγαλομάρτυρος φρόνημα. Διὰ τοῦτο καὶ διετάχθη ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἁγίου, γενόμενος τὴν 11 Νοεμβρίου τοῦ 296 μ.Χ. Μετ' αὐτὸν οἱ δῆμιοι τὴν τε ἀποτμηθεῖσαν κεφαλὴν καὶ τὸ λοιπὸν σκῆνωμα τοῦ Μεγαλομάρτυρος παρέδοσαν εἰς τὸ πῦρ. Τὸ διασωθέν μέρος τοῦ μαρτυρικοῦ του λειψάνου, παραλαβόντες οἱ κρυπτοχριστιανοὶ καὶ ἐκτυλίξαντες εἰς ὀθόνας, μετέφερον ἐπὶ καμήλου εἰς Αἴγυπτον, ἐνταφιάσαντες αὐτὸ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκφρασθεῖσαν θέλησίν του, εἰς τὴν πατρῶαν γῆν. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου ἐναπέθηκαν εἰς τὸν τόπον ἀκριβῶς ἐκεῖνον, ὅπου ἐσταμάτησεν ἡ φέρουσα τοῦτο κάμηλος, ἥτοι παρά τὴν νοτιῶς τῆς Ἀλεξανδρείας Μαρεώτιδα Λίμνην, τὴν σήμερον καλουμένην παρά τῶν Αἰγυπτίων Μάριουτ. Ὁ τάφος τοῦ μάρτυρος κατέστη ἔκτοτε Κέντρον θρησκευτικόν καὶ περὶ αὐτὸν ἰδρύθη πόλις, πλήρης εὐαγῶν ἰδρυμάτων, ὅπου πανταχόθεν συνέρρεον πολυπληθεῖς προσκυνηταί, οἵτινες, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς χώρας των, συναπεκόμιζον μικρὰ φιαλίδια, περιέχοντα ἔλαιον ἢ ἀγίασμα, ἅτινα ὠνόμαζον «εὐλογίας τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ». Τοιαῦτα μέχρι σήμερον σφύζονται εἰς πολλὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης.

Ὁ ἅγιος Μηνᾶς κατέστη θαυματουργός, πολλὰ δὲ εἶναι τὰ παρά τῶν βιογράφων του ἀναφερόμενα θαύματα, τὰ ὁποῖα ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ,

τοῦ ἐκλεκτοῦ του ὄργανου, ἐπετέλει πρὸς σωτηρίαν. Ἐκπληκτικὸν ὄντως ὑπῆρξε τὸ θαῦμα τῆς ἀγίας τοῦ Πάσχα νυκτός κατὰ τὸ ἔτος 1826 εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἡρακλείου! Ἔσωσε τότε τοὺς εὐσεβεῖς προγόνους μας ἀπὸ τὴν σφαγὴν τῶν αἰμοδιψῶν Τούρκων, ὡς οἱ ἴδιοι περιτράνωσ ὠμολόγησαν.

Μήπως ὅμως καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ περιλαμπρὸς ἐνταῦθα Ναὸς του δέν διεσώθη χάρις εἰς τὴν θαυματουργικὴν τοῦ Ἁγίου ἐπέμβασιν; Οἱ πολέμιοι Γερμανοὶ ἀπεκάλυψαν, ὅτι οὗτος ἀπετέλει στόχον τῶν βομβαρδιστικῶν τοῦ ἐχθροῦ ἀεροπλάνων κατὰ τὸν ἀλησμόνητον Μάϊον τοῦ 1941. Ἄλλ' αἱ βόμβαι εἴτε ἠστόχουν, εἴτε ριπτόμεναι ἐπὶ τοῦ Ναοῦ ἠχρηστεύοντο! Γενικώτερον δέ ἡ τύχη τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου ἐκρίθη ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἐλ - Ἀλαμῆιν (δηλ. κατὰ τὴν μάχην, τὴν διεξαχθεῖσαν πλησίον τοῦ τάφου τοῦ ἁγ. Μηνᾶ), εἰς τὴν ὁποίαν κατετροπώθη ἡ μηχανοκίνητος στρατιὰ τοῦ γερμανοῦ Στρατάρχου Ῥόμμελ καὶ ἐσώθη ὁ ἐλεύρος Κόσμος ἐκ τῆς ναζιστικῆς ὑποδουλώσεως.

Ἡ ἱερά τοῦ Μεγαλομάρτυρος μνήμη ἔρχεται νὰ μᾶς ὑπενθυμίξη κατ' ἔτος τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἐντὸς τῶν ὁποίων «ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πραξ. 17, 28), καὶ τὴν ὑποχρέωσιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὸν θαυματουργὸν Ἁγιὸν μας, ὁ ὁποῖος σκέπει καὶ πολιουχεῖ καὶ προστατεύει τὴν πόλιν μας καὶ ἕνα ἕκαστον ἐξ ἡμῶν. Εἰς τὴν ζωὴν μας τὴν πολυκύμαντον ὅλοι θὰ ἐλάβομεν κάποτε πείραν τῆς θαυματουργικῆς του ἐπεμβάσεως, τῆς βοήθειας του. Οἱ πρόγονοὶ μας, διὰ νὰ τὸν τιμήσουν καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν ἐπαξίως τοῦ ἔκτισαν τὸν μεγαλοπρεπῆ ἐνταῦθα Ναόν, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ λογίζεται ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς μεγάλης καὶ ἀνδρείας ψυχῆς τοῦ γενναίου λαοῦ μας, ὡς ἡ ὕλική πραγμάτωσις τῆς βαθυτάτης αὐτοῦ πίστεως πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὰ ἐξ Αὐτοῦ ἀπορρέοντα ιδεώδη, ὡς ἡ ἐξωτερικεὺς τῆς αἰδίου αὐτοῦ εὐγνωμοσύνης καὶ τῶν θερμῶν εὐχαριστιῶν πρὸς τὸν κραταῖον τῆς πόλεώς μας Πολιοῦχον Μεγαλομάρτυρα καὶ Τροπαιοφόρον Μηνᾶν.

Οἱ εὐσεβεῖς Ἡρακλειῶται τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τῶν μεγάλων ἀγῶνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς τῆς Νήσου ἀποκαταστάσεως, μνημονες τῶν πολλαπλῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, τῷ ἀνωκοδόμησαν τὸν Μητροπολιτικὸν τῆς Κρήτης Ναόν, ὁ ὁποῖος τῷ ὄντι ἀποτελεῖ μνημεῖον ἔξοχον ἀρετῆς, ἀνδρείας καὶ εὐσεβείας, κιβωτὸν περικλείουσιν τὰς ὠραίας παραδόσεις τῆς ἐνδόξου μας Πόλεως, ἱερόν Παλλάδιον τῆς νεωτέρας Ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείου, κρῖκον θεότευκτον, δι' οὗ πρὸς τὸν Θεόν τὸν σύνδεσμον ἔχομεν, γέφυραν ὀδηγοῦσαν ἐκ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ θείου, κλίμακα μετάγουσαν εἰς τὰ οὐράνια, πρὸς τὸν ἐν ὑψίστοις ὑπερύμνητον Θεόν. Καὶ ἡμεῖς ἐξ ὅλων τούτων ἄς διδαχθῶμεν τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς πνευματικῆς καθάρσεως διὰ τῶν θείων ἀναβάσεων, τὴν παρρησίαν, τὴν

καρτερίαν καί τό θάρρος πρὸς προβολήν τῆς πρὸς τόν Θεόν πίστεώς μας, ἔτι δέ ἄς μὴ παύσωμεν ἔργοις διαδηλοῦντες τὴν ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τόν ἅγιον Μηνᾶν, καί τότε θά συμβῆ καί δι' ἡμᾶς τό ἀναμενόμενον θαῦμα, τό μέγα δῆλον ὅτι θαῦμα τῆς διαρκούς συνδέσεώς μας πρὸς τόν Θεόν, διὰ τῆς ὁποίας θά αισθανώμεθα ἀνά πᾶσαν στιγμὴν ὡς δυνατοί ἔναντι ὀρατῶν καί ἀοράτων ἐχθρῶν, ὡς οἱ ἰσχυροί ἔναντι τῶν ἀντιξοοτήτων τῆς ζωῆς. Ὁ πολίος Ἅγιος μέ τὴν στρατιωτικὴν ἐμφάνισιν ἄς μᾶς διδάσκη τὴν πειθαρχίαν καί τὴν συνέπειαν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀρχὰς καί τὴν σύνεσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ κραταῖος Μεγαλομάρτυς μέ τόν λαμπρόν φωτοστέφανον τῶν θαυματουργιῶν ἄς σκέπη καί ἄς διαφυλάττη ἡμᾶς καί τὴν πόλιν του, ἡ ὁποία ἀληθῶς «εὐφραίνεται ἐν Κυρίῳ, πιστεῖ λαμπροφοροῦσα, ὡς κατέχουσα τοῦτον ὡς θησαυρόν», καθ' ἃ προσφυῶς μελωδεῖ ὁ ποιητῆς τῆς ἁσματικῆς αὐτοῦ ἀκολουθίας.

† Ἀρχιμ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΤΖΕΔΑΚΗΣ
Ἱ. Προϊστάμενος καί Ἱεροκῆρυξ
τοῦ Ἱ. Μητροπολ. Ναοῦ Ἁγ. Μηνᾶ

«Ὀλίγα τινά περὶ τῶν Ἁγίων Δέκα ἐν Κρήτῃ Μαρτύρων»

Οἱ ἅγιοι δέκα ἐν Κρήτῃ μάρτυρες, ὧν ἡ μνήμη ἄγεται κατὰ τὴν 23^{ην} τοῦ παρόντος μηνος, ἔκπαλαι βαθύτατα ἐτιμῶντο ἐν τε τῇ γενεθλίῳ νήσῳ καὶ ὑπὸ τῶν Κρητῶν τῆς διασπορᾶς¹. Ἐκ διαφόρων πόλεων τῆς εὐάνδρου Κρήτης καταγόμενοι, ἐθεωρήθησαν εἰς τὸν βωμόν τῆς ἀγάπης πρὸς «τόν τῆς πίστεως ἀρχηγόν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν»², τόν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐν Βηθλεέμ τῇ πόλει ἐκ Παρθένου τεχθέντα. Ὑπέστησαν γενναιοφρόνως μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Δεκίου (249-251) παρὰ τὴν σημερινὴν ὁμώνυμον κωμόπολιν τῆς Κρητικῆς Μεσσαρᾶς, ὀνομαζομένην τότε «Ἀλώνιον»³, ἥτις ἔκειτο πλησίον τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρωτεύουσης τῆς Κρήτης, τῆς περιψύστου Γορτύνης, ἔνθα ἤδρευεν ὁ τῆς μεγαλονήσου ἀνθύπατος (proconsul).

Ὁ κατὰ τὰς φοβερὰς ἐκείνας τοῦ διωγμοῦ ἡμέρας ἀνθύπατος φέρεται ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ἐν τοῖς κειμένοις τῶν χειρογράφων. Κατὰ τὸ μαρτύριον τῶν Ἁγίων Δέκα τοῦ Βατικανοῦ κώδικος καὶ ἐν τῷ Συναξαριστῇ ὀνομάζεται διὰ τοῦ αὐτοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὀνόματος, ἦτοι Δέκιος, κατὰ τὸν Σαββαϊτικὸν κώδικα Κλαμέτιος⁴ καὶ κατὰ χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Νεαπόλεως Πλατυμένος⁵.

Εἰς τοῦτον ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς νήσου παραδοθέντες οἱ δέκα οὕτως εὐλαβεῖς καὶ φιλόχριστοι ἄνδρες, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας⁶ περιφέροντο

¹ Περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους τούτους τιμῆς παρὰ τῶν Κρητῶν ἀπ' ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἰδέ ἐν Ἐμμ. Πετράκη, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ, Α', Ἡράκλειον 1925, σ. 57, ὡς καὶ τῇ ; ὑτόθι (σ. 58-62) δημοσιευομένη ἀπὸ 24 Σ)βρίου 1917 ἐκ Χίου ἐπιστολῇ τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Κρήτης Εὐμενίου (Ξηρουδάκη) πρὸς τὸν τότε ἐπίσκοπον Ἀρκαδίας Βασίλειον. Καὶ οἱ διαπρεπεῖς κρήτες μοναχοὶ τοῦ θεοβαδίστου Ὅρους Σινᾶ μεγαλοπρεπῶς ἐώρταζον τὴν μνήμην τῶν ἁγίων ἐν φερωνύμῳ τῆς γερᾶς μονῆς παρεκκλησίῳ, τὸ ὁποῖον, κατόπιν θλιβεροῦ ἐν αὐτῷ ἐπεισοδίου, ἔπαυσεν ἀπὸ μακροῦ ἱερουργούμενον.

² Βλ. Ἐβρ. 12, 2.

³ Βλ. Μαρτύριον τοῦ Βατικανοῦ κώδ., ἔνθα ἀναγινώσκομεν, ὅτι ὁ τόπος τοῦ θανάτου τῶν ἁγίων «βραχὺ μὲν ἀπέιχε τῆς πόλεως (ἐνν. τῆς Γορτύνης), τοῖς ἐγγχωρίοις δὲ Ἀλώνιον ἐκαλεῖτο». Κατὰ τὸν Ἐμμ. Πετράκην ὁμως (μνήμ. ἔργ., σ. 56, ὑπόσημ. 1) δέον, ὅπως ἡ ὀνομασία τοῦ τόπου ἀναγνωσθῇ μᾶλλον ὡς Αὐλώνιον.

⁴ Πρβλ. καὶ Ἐμμ. Α. Πετράκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 56.

⁵ Βλ. Κρήτης Εὐγενίου, Ἀνέκδοτον μαρτύριον τῶν ἐν Κρήτῃ ἁγίων Δέκα μαρτύρων, ἐν περιοδ. «Ἀπ. Τίτος», Θ', 1960, σ. 207, καὶ αὐτόθι ὑπόσημ. 4.

⁶ Ἐν τῷ Συναξαριστῇ, τῷ Ἁγιολογίῳ τοῦ Εὐστρατιάδου, τῷ μαρτυρίῳ τοῦ χειρο-

ανά τούς βωμούς τῶν εἰδώλων, βιαζόμενοι, ὅπως θύσωσιν εἰς αὐτά. Στεργῶς ὁμως τῆς εἰς τόν Χριστόν πίστεως ἐχόμενοι διαρρήδην ἀρνούμενοι τήν προδοσίαν αὐτῆς, ὑπεβάλλοντο εἰς δεινά κολαστήρια, οἷον ξυλοδαρμούς, μαστιγώσεις, κολαφισμούς, ἐμπαιγμούς, ἔλξιν ἐπί κοπρίας κ.τ.τ. Τέλος, μὴ ἐνδόντες εἰς τὰς ἀπειλάς καί μὴ ὑποκύψαντες εἰς τὰς βασάνους, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καί ἐτελεύτησαν τόν παρόντα βίον, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς.

Τὰ ὀνόματα τούτων καί ὁ τόπος καταγωγῆς ἀναγράφονται ὡς ἀκολούθως:

1) Θεόδουλος,

2) Σατορνῖνος (ἢ Σατουρνῖνος καί ἐν χειρογρ. τῆς Νεαπόλεως Σαρτουνῖνος)⁷,

3) Εὐπορος,

4) Γελάσιος καί

5) Εὐνικιανός, οἵτινες κατήγοντο ἐκ τῆς Μητροπόλεως Γορτύνης.

6) Ζωτικός (ἢ κατὰ Ψιλάκην⁸ Σετικός κατ' ἐπίδρασιν προφανῶς ἐκ τῆς Cornelius, Creta Sacra I, 156, (ἔνθα ἀπαντᾷ ὡς Zoticus) ἐκ τῆς Κνωσοῦ.

7) Πόμπιος (ἢ παρά Cornelius, Ἀθ. Παπαδοπούλω-Κεραμεῖ καί Σ. Εὐστρατιάδῃ⁹ Πόντιος, ἀλλά καί Πόμνιος κατὰ τόν ἀρχιεπίσκοπον Φιλανδίας Σέργιον¹⁰) ἐκ τοῦ Λεβήνος ἢ τῆς Ὀβηνῆς (;)¹¹ ἢ κατὰ τόν Συναξαριστὴν ἐξ Ἡρακλείου¹². Ἐκ τῆς ἐκ Λεβήνος, ἐπινείου τῆς Γορτύνης, καταγωγῆς αὐτοῦ, ὅπερ ἐπί λέξει ἐν τῷ παρά Cornelius Μηνολογίῳ ἀποδίδεται: «ex Eripinio Leomenes Pontias», ἀπεδόθη ἐσφαλμένως αὐτῷ καί τό ὄνομα Κλεομένης, καθ' ἃ εὐρίσκομεν παρά Ψιλάκη. Σχετικῶς ὁ Κρήτης Εὐγένιος

γράφου τῆς Νεαπόλεως κ.ἄ. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν τῶν βασανιστηρίων ὀρίζεται εἰς τριάκοντα.

⁷ Βλ. Κρήτης Εὐγενίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 207, καί αὐτόθι ὑπόσημ. 6.

⁸ Βλ. Ἱστορίαν τῆς Κρήτης, τόμ. 1, σ. 669, ὑπόσημ. 1. Πρβλ. καί Κρήτης Εὐγένιον, μνημ. ἔργ. σ. 207, ὑπόσημ. 6.

⁹ Ἀγιολόγιον κ.λ.π., σ. 315.

¹⁰ Ἰδέ ἀρχιεπισκόπου Φιλανδίας Σεργίου, Πλήρις Μηνολόγιον (ῥωσσισί), Β', Π, σ. 517, παρά Πετράκη, μνημ. ἔργ., σ. 56, ὑπόσημ. 2.

¹¹ Πρβλ. αὐτόθι, σ. 57. Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Σαββαϊτικοῦ κώδ. εὔρηται «Ὀβήνης». (Ἰδέ καί Κρήτης Εὐγενίου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 207, ὑπόσημ. 6).

¹² Βλ. Μέγαν Συναξαριστὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμ. 12 (Δεκέμβριος), ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 552. Πρβλ. καί Ἀκολουθίας ἐκδοθείσας ἐπιμελεῖα καί δαπάνῃ Ἰλαρίωνος ἐπισκόπου Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου, ἐν Ἀθήναις 1877, σ. 148. Τὸ αὐτὸ ἀναγράφεται καί ἐν τῷ συναξαριστῇ Νικοδήμου τοῦ ἀγιορείτου (Α', Δεκεμβρίου κγ', σ. 397).

εὐστόχως φρονεῖ, ὅτι τό κείμενον τοῦτο δέον ν' ἀποκαταστήσωμεν: «ex epinio Levenes», ἤτοι «ἐκ τοῦ ἐπινείου Λεβήνης»,

8) Ἀγαθόπους ἐκ τοῦ Πανόρμου,

9) Βασιλείδης ἐκ τῆς Κυδωνίας καί

10) Εὐάρεστος ἐκ τοῦ Ἡρακλείου (ἢ τῆς Ἡρακλείας κατά τε τόν Σαββαϊτικόν κώδικα καί τό μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου¹³).

Μαρτύρια αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν, καθ' ἃ δύναμαι νά ἔχω ὑπ' ὄψιν:

1. Ὑπό τοῦ Fl. Cornelius, ἐν Creta Sacra, Venetiis MDCCLV (1755), I. 157-160, ἐκ τοῦ κώδ. 815 τῆς Basilicae Vaticanae. Τό μαρτύριον τοῦτο, ἀναγομένον εἰς τόν Ι' αἰῶνα καί φερόμενον ὑπό τό ὄνομα Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ, ἐξεδόθη ἀργότερον καί ἐν Migne, Patrologia Graeca, τ. 116, σ. 566.
2. Ὑπό τοῦ Ἀθαν. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἐν «Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας», Δ', 224-237, ἐκ τοῦ ἀριθμ. 181 Σαββαϊτικοῦ μεβραίνου κώδικος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων. Τούτου, εἰς τούς αὐτούς περίπου χρόνους ἀναγομένου καί ἀνωνύμως φερομένου, νέαν ἔκδοσιν ἐξεπόνησεν ὁ γνωστός μελετητής τῶν Μαρτύρων Pio Franchi de' Cavalieri, ἐν «Studi e Testi», τ. 125, 1946, καί
3. Ὑπό τοῦ (τότε μητροπολίτου καί νῦν ἀρχιεπισκόπου) Κρήτης Εὐγενίου (Ψαλιδάκη) ἀπό τῶν στηλῶν τοῦ μετὰ χεῖρας περιοδικοῦ (τομ. Θ', 1960, σ. 190 κ. ἐξ.) ἐκ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως, ἀναγομένου εἰς τόν ΙΔ' αἰῶνα, ἀλλά τοῦ ἐν αὐτῷ κειμένου ὄντος προφανῶς παλαιότερου.

Καί τосαῦτα μέν ἐπί τοῦ παρόντος περί τῶν περιφανῶν τούτων τῆς Ἐκκλησίας μαρτύρων, οἵτινες διά τῆς ζωῆς καί τῆς θυσίας αὐτῶν ἀπέδειξαν ἀπαξ ἔτι, ὅτι τό μελωδούμενον ὑπό τοῦ ἱεροῦ μελωδοῦ εἶναι πραγματικότης, ὅτι ἡ μεγαλόνησος τ. ἔ. Κρήτη τυγχάνει ὄντως «πολυθαύμαστος», ὡς ἐξανθοῦσα τίμια ἄνθη, μεταξύ τῶν ὁποίων πρωτίστως συγκαταλέγονται οἱ παμμακάριστοι οὔτοι καί πανένδοξοι Μάρτυρες.

Ἐν ἄλλῃ ἄλλοτε σχετικῶ σημειώματι θά ἐπιχειρήσωμεν τήν λύσιν ὠρισμένων προβλημάτων, ἀναφέντων περί τούς Ἁγίους τούτους, ἐν ᾧ συνάμα θά ἐξετάσωμεν καί τά περί τας ἐκδοθείσας ἀσματικὰς αὐτῶν ἀκολουθίας.

† Ἀρχιμ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΤΖΕΔΑΚΗΣ
Γραμματεὺς τῆς Ἱ. Ἐπαρχιακῆς Συνόδου
τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας

¹³ Πρβλ. Κρήτης Εὐγενίου, ἔνθα ἀνωτ., σ. 207, ὑποσημ. 6.

ὁ ἅγιος
ΤΙΤΟΣ

ὁ ἅγιος
ΠΑΥΛΟΣ

ΤΟΥΤΗΝΑ

**«Εὐμένιος Ἀρχιεπίσκοπος Γορτύνης ὁ θαυματουργός»
(Ἀπόστολος Τίτος, ἔτος ΙΗ', Σεπτέμβριος 1969, τ. 9, σ. 164-167)**

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀγία, καί ὅπως ἰδιαίτερος ἡ κατά Κρήτην Ἀποστολική Ἐκκλησία, τιμᾷ ἐπαξίως κατ' ἔτος τῇ 18 Σεπτεμβρίου τήν σεπτὴν μνήμην τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Εὐμενίου, ἀρχιεπισκόπου Γορτύνης Κρήτης, τοῦ θαυματουργοῦ. Ἀκτινοβόλος τῷ ὄντι μορφή διαλάμπει διὰ μέσου τῆς Ἰστορίας καί κοσμεῖ πρεπόντως τό πνευματικόν στερέωμα τῆς εὐάνδρου Μεγαλονήσου. Ἐν τούτοις ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔζησε καί ἡρχιεράτευσε οὗτος ἐν Κρήτῃ, παραμένει εἰσέτι ἀνεξακριβωτός¹. Ὁ Συναξαριστής ἀπλῶς ἀναγράφει: «Εὐμένιος ὁ ἀοιδίμος πατήρ ἡμῶν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς πολλάς σκληραγωγίας καί ἀσκήσεις καί πολλήν ἐπιμέλειαν μεταχειρισθείς, ἀπέκτησεν ἄκραν ταπεινῶσιν, διὰ τοῦτο καὶ ἠξιώθη νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος τῆς κατὰ τήν νῆσον Κρήτην Γορτύνης καὶ ἐν ταύτῳ ἠξιώθη νὰ λάβῃ θεόθεν καὶ τήν τῶν θαυμάτων χάριν καὶ δύναμιν. Ὅθεν μίαν φοράν μέ ἀνημμένας λαμπάδας κατέκαυσε ἕνα δράκοντα, ὅστις ὤρμησε κατ' αὐτοῦ, πορευθεὶς σέ εἰς τήν Ῥώμην κατεφώτισεν αὐτήν μέ τὰς θείας διδασκαλίας του, ὡς λαμπρός φανός καί μέ σημεῖα καὶ θαύματα τοὺς ἐκεῖ πιστοὺς ἐστερέωσεν. Ἀπὸ τήν Ῥώμην δέ ἀναχωρήσας, μετέβη εἰς Θηβαΐδα, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, παρευθὺς διέλυσε τήν ξηρασίαν, ἣτις ἐπεκράτει εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, διὰ τῆς προσευχῆς του· ἐκεῖ λοιπὸν εὕρισκόμενος, παρέδωκε τήν ψυχὴν του εἰς χεῖρας Θεοῦ. Οἱ δέ ἐν Θηβαΐδι κατοικοῦντες ἀπέστειλαν τό ἅγιον αὐτοῦ λείψανον εἰς τήν ἰδικήν του πατρίδα καὶ ποιμνην, ἥτοι εἰς τήν Γορτύνην, τό ὅποιον καὶ ἐνεταφιάσθη εἰς ἕνα τόπον, ὀνομαζόμενον Ράξος, ἐνθα εὕρισκεται ἕως τοῦ νῦν καὶ τό σεπτὸν λείψανον τοῦ θείου Κυριλλου²».

Ἔτι ἀσαφεστέρα εἶναι ἡ περί τοῦ ἀγίου Εὐμενίου διήγησις, ἡ ἀναγραφομένη ἐν τῷ Μηνολογίῳ, τοῦ ὁποίου μέρος ἐξεδόθη λατινιστὶ ἐν τῷ VI τόμῳ τῆς Italia Sacra, ἣτις ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εὐμένιος ὁ θαυματουργός ἐκ νεότητος αὐτοῦ διεκρίνετο ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ. Διανείμας τοῖς πτωχοῖς ἅπασαν αὐτοῦ τήν περιουσίαν καὶ τὸν

¹ Βλ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», σ. 147, καὶ ἀρχιμ. Θεοδώρου Β. Τζεδάκη, ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. 5, Ἀθῆναι 1964, στήλ. 1060.

² Βλ. Μέγαν Συναξαριστὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμ. Θ' (Σεπτέμβριος), ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 401. Πρβλ. καὶ Ἀκολουθίας, ἐκδοθείσας ἐπιμελεῖα καὶ δαπάνῃ Ἰλαρίωνος ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, ἐν Ἀθήναις 1877, σ. 59 κ. ἑξ., καὶ Μηναῖον Σεπτεμβρίου ἐν τῷ συναξαρίῳ τῆς ΙΗ' τοῦ μηνός.

πλοῦτον, τὴν ζωὴν αὐτοῦ πᾶσαν διήγεν ἐν νηστεία καὶ προσευχῇ, μετ' ἀκριβείας τηρῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου «κλαίειν μετὰ κλαίωντων καὶ χαίρειν μετὰ χαιρόντων» (Ρωμ. ιβ', 15) καὶ πάντοτε ἐβάδιζε μέ τούς ὀφθαλμούς ἐκ τῶν δακρῦων ὑγρούς. Κλείων τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ οὐδενός κατάκρισιν συνειπεία ἀμαρτίας, ἐπανελάμβανεν, ὅτι αὐτός ἦτο ἀμαρτωλός. Τούτου ἕνεκα ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ Γόρτυνος ἐξελέγη καὶ ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος καὶ κατόπιν πολυετοῦς ἀγίας ὑπηρεσίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐδίδασκε τὸν λαόν διὰ τῆς σωτηριώδους διδασκαλίας καὶ ἐτέλει πολλὰ θαύματα, ἐτελεύτησε καὶ ἄχρι τοῦ νῦν δοξάζεται διὰ πλήθους θαυμάτων³».

Λεπτομερείας τινάς περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου παρέχει εἰς ἡμᾶς τό μνηνολόγιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σεργίου, ἔνθα σημειοῦται:

«Ὁ Εὐμένιος, καταδιωκόμενος διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ ὁμοίως τῷ Μαξιμῷ⁴ ... ἀπεμακρύνθη εἰς Ῥώμην. Ὁ Κωνσταντίνος⁵, ὡς γνωστόν διέταξε νὰ συλλάβωσιν ἐν Ῥώμῃ καὶ ὀδηγήσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν οὐ μόνον τὸν ἅγιον Μάξιμον⁶, ἀλλὰ καὶ τὸν ἅγιον Μαρτίνον, πάπαν Ῥώμης⁷, καὶ κατόπιν βασιάνων ἐξώρισε τὸν μὲν Μαρτίνον εἰς Ταυρίδα, τὸν δὲ Μάξιμον εἰς Καύκασον. Ὁ Εὐμένιος συλληφθεὶς ἐν Ῥώμῃ, ἐξωρίσθη εἰς Θηβαῖδα⁸».

³ Βλ. Le Quien, Oriens Christianus, τομ. II, σ. 258. Πρβλ. καὶ Ἐμμ. Α. Πετράκι, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ, μέρος Α', Ἡράκλειον 1925, σ. 87 κ. ἔξ.

⁴ Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ δράσαντος κατὰ τὰς μονοθελητικὰς ἔριδας Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ ἐσφαλμένως ἀναγραφομένου ἐν τῇ μνημ. Ἱστορία τοῦ Ἐμμ. Πετράκι (ἐν σ. 88) Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, ὅστις ἔδρασεν, ὡς γνωστόν, ἐν Ῥωσσία κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα.

⁵ Πρόκειται ἄρα γε περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Γ' ἢ Κώνσταντος τοῦ Β' (641-668) ; Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξυμνουμένην συμβολὴν τοῦ ἁγίου Εὐμενίου εἰς τὴν συμφιλίωσιν τοῦ πρώτου τούτων πρὸς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν αὐτοῦ Ἡρακλεωνᾶν, νομίζομεν, ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ τοῦ δευτέρου. Ὁ πρῶτος, βασιλεύσας ἄλλως τε μόνον ἐπὶ τρεῖς μῆνας, θά ἦτο διστακτικὸς ὅπωςδῆποτε δι' ἀπρεπῆ καὶ σκληρὰν συμπεριφορὰν ἔναντι τοῦ σεβασμίου τούτου Ἱεράρχου.

⁶ Περὶ τοῦ Μαξίμου τούτου ἐγράφησαν πλείστα ὅσαι μελέται, ὧν κατάλογον ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ πραγματεία τοῦ Παναγ. Κ. Χρήστου, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ μνημ. Θ.Η.Ε., τόμ. 8, Ἀθήναι 1966, στήλ. 614-624. Βλ. καὶ Σ. Εὐστρατιάδου, μν. ἔργ., σ. 292 κ. ἔξ., ἀρχμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Ἀθήναι 1948, σ. 222 κ. ἔξ., καὶ Γ. Κονιδάρη, Γενικὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Α', (ἔκδ. Β' ἐπηυξημένην), ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 457 κ. ἔξ.

⁷ Περὶ τοῦ πάπα Ῥώμης Μαρτίνου τοῦ Α' (649-655) ἰδέ, ἐκτός ἄλλων, Σ. Εὐστρατιάδου, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 305 κ. ἔξ., Β. Στεφανίδου, μν. ἔργ., σ. 223 κ. ἔξ., καὶ Γ. Κονιδάρη, ἔνθ. ἄνωτ., σ. 457 κ. ἔξ.

⁸ Βλ. ἀρχιεπισκόπου Φινλανδίας Σεργίου, Πλήρες Μνηνολόγιον (ῥωσσιστί), τόμ. II, τμῆμα β', σ. 385. Πρβλ. καὶ Ἐμμ. Πετράκι, μν. ἔργ., σ. 88 κ. ἔξ.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ μηνολογίου τούτου παρεχομένων στοιχείων καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον κανόνος Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου⁹, ἔνθα ἐξυμνοῦνται οἱ κατὰ τῶν αἰρέσεων ἀγῶνες τοῦ Ἱεράρχου, ἐν συσχετισμῶ πρὸς ὅσα ἐν τῇ ε' ᾠδῇ τοῦ αὐτοῦ κανόνος σημειοῦνται περὶ τοῦ ὅτι ὁ Εὐμένιος κατέπαυσε τὴν ἔριν μεταξύ δύο βασιλέων ἀδελφῶν, οἵτινες, κατὰ παρατήρησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φινλανδίας Σεργίου, δέον νὰ ἦσαν τὰ ἐκ διαφόρων συζύγων τέκνα τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610-641) Κωνσταντῖνος (641) καὶ Ἡρακλεωνᾶς (641), ἀγόμεθα εἰς τὸ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Εὐμένιος ἤκμασε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μονοθελητικῶν ἐρίδων¹⁰ καὶ ὅτι σθεναρῶς ὑπερημύνθη τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως, μὴ ὀκνήσας νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ῥώμην τὸ μὲν διὰ τὸ καταστῆναι ταύτην τότε κέντρον τῆς κατὰ τῆς νέας αἰρέσεως ἀντιδράσεως¹¹, τὸ δὲ διὰ τὸ ὑπάγεσθαι τότε τὴν Κρήτην, συμπεριλαμβανομένην ἐν τῷ θέματι τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης¹². Ἐν τῇ αἰωνία ταύτῃ πόλει ὁ Ἅγιος, ὡς παλαιότερον Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τῇ Νέᾳ Ῥώμῃ, οὐκ ἐπαύσατο κηρύττων τὰ τῆς Ὀρθοδοξίας σωτηριώδη δόγματα, οὗ ἕνεκα διετάχθη, ὡς φαίνεται, ἢ ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ. Ἐπιστρέφων οἴκαδε, ἐπεσκέφθη (δέν ἀποκλείεται ὡς ἐξόριστος¹³) τὴν Θηβαΐδα τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἀκμάζουσιν τότε ἐν τῷ μοναχισμῶ, ἔνθα,

⁹ Ὁ Ἰωσήφ οὗτος ὁ Ὑμνογράφος, ζήσας κατὰ τὸν θ' αἰῶνα ἀπήχθη ὑπὸ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν ἀραβοκρατούμενην τότε Κρήτην (823/8-961) καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς, ἀπελευθερωθεὶς ἀργότερον. (Βλ. Σ. Εὐστρατιάδου, μν. ἔργ., σ. 242 κ. ἑξ.). Ἰσως τὸν κανόνα πρὸς τὸν ἅγιον νὰ συνέθεσε κατὰ τὸν χρόνον τῆς φυλακίσεώς του ἐν τῇ Μεγαλονήσῳ, καθ' ὃν, ὡς ἐν τῷ Ἀγιολογίῳ τοῦ Σ. Εὐστρατιάδου, ἀναγράφεται, συνέτασεν ἀκολουθίας ἐντὸς τῆς φυλακῆς.

¹⁰ Περὶ τούτων βλ. Σάρδεων Μαξίμου, Ὁ Μονοθελητισμὸς καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ ἀγῶνες Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ ἐν περιοδ. «Ὀρθοδοξία», ἔτ. 1950, G. Owssepian, Die Entstehungsgeschichte des Monothéletismus, 1897, V. Grumel, Recherches sur l'histoire du Monothéletisme en «Echos d' Orient», 1928-1930, M. Jugie, Monothélitisme ἐν «Dictionnaire de Théologie Catholique», τόμ. X, Paris, σ. 2307-2323, B. Spuler, Die Morgenländischen Kirchen, 1964. Πρβλ. καὶ Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 221 κ. ἑξ., καὶ Γ. Κονιδάρη, μν. ἔργ., σ. 455 κ. ἑξ.

¹¹ Βλ. Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 223 καὶ Γ. Κονιδάρη, μν. ἔργ., σ. 457.

¹² Ἡ Κρήτη ἐκκλησιαστικῶς συμπεριλαμβάνετο εἰς τὸ κλίμα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, εὐρισκομένου ἄχρι τοῦ 732 εἰς τὴν σφαῖραν ἐπιρροῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717-740), ἕνεκα πολλῶν λόγων, καὶ ἰδίᾳ τῆς στάσεως τοῦ πάπα ἔναντι τῆς εἰκονομαχικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, βιαίως ἀπέσπασε καὶ προσήρτησεν ἐκκλησιαστικῶς τὴν περιφέρειαν ταύτην εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Μεταξὺ ἄλλων ιδέ καὶ ἀρχιμ. Θεοδώρου Β. Τζεδάκη, Σύντομον Ἱστορίαν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1967, σ. 9).

¹³ Βλ. Φινλανδίας Σεργίου, μν. ἔργ., σ. 385. Πρβλ. καὶ Ἐμμ. Πετράκι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 87.

Ο αοίδιμος Μητροπολίτης Ρεθύμνης καί Αύλοποτάμου Θεόδωρος Τζεδάκης

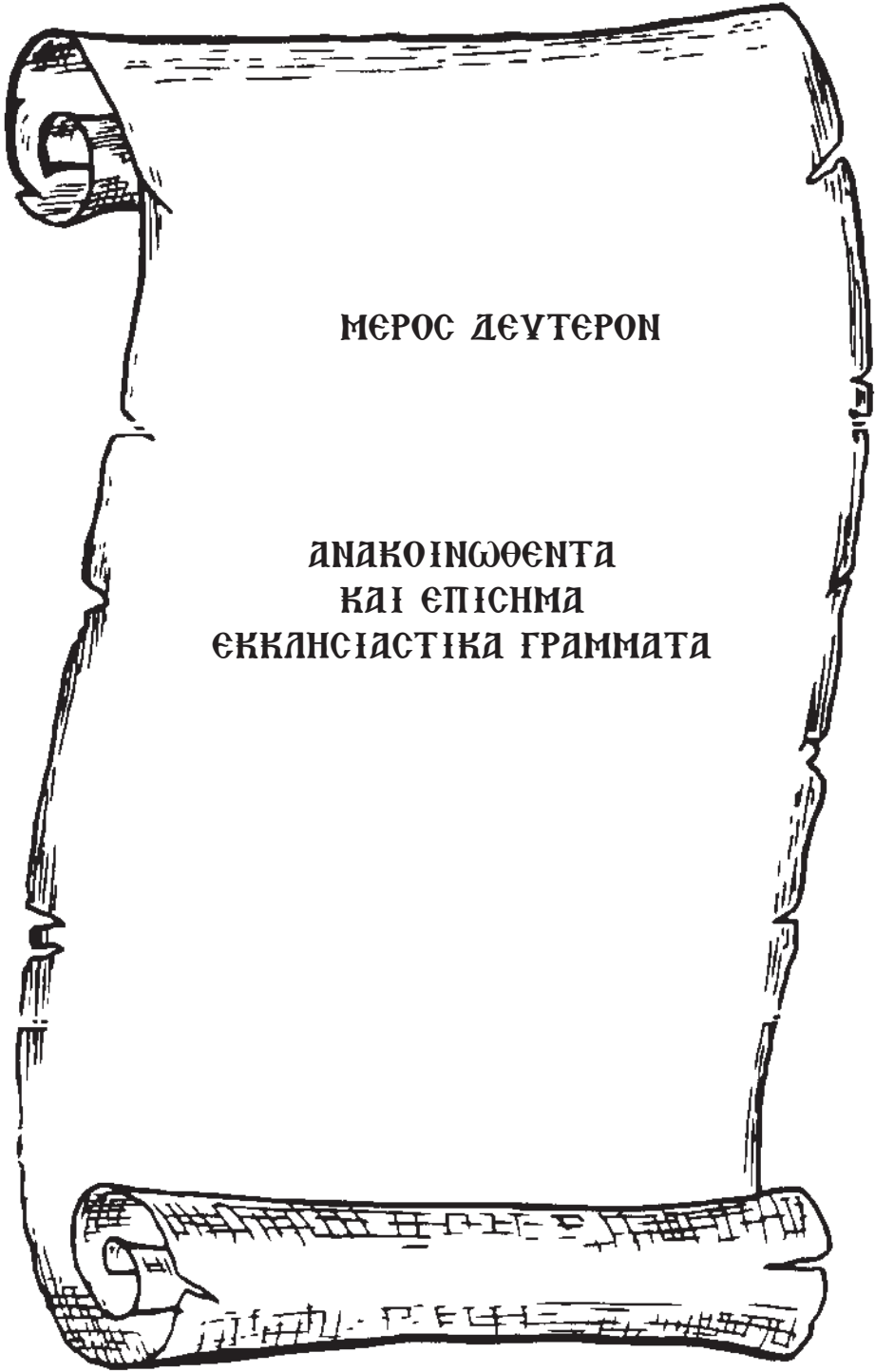
αυστηρῶς ἀσκούμενος, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε. Τὸ σεπτὸν αὐτοῦ λείψανον, εἰς Γόρτυναν διακομισθέν, κατετέθη ἐν τόπῳ, καλουμένῳ Ῥάξω, ὅπου εἶχε τοποθετηθῆ καὶ τὸ σῶμα τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Κυρίλλου, ἐπισκόπου Γορτύνης¹⁴.

Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Ἁγίου: 1) Ἐκτός τῆς ἑλλιποῦς τοῦ Ἁγίου ἀκολουθίας, τῆς ἐν τῷ μηνίῳ τοῦ Σεπτεμβρίου (18) κειμένης, 2) ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης (μνημονευθέν Ἁγιολόγιον, σ. 148) ἀναφέρει ἀκολουθίαν τούτου ἀνέκδοτον, ἐρανισθεῖσαν, ὑπ' αὐτοῦ ἐκ διαφόρων κωδίκων. 3) Ἐπίσης ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου, κοινή μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Κρήτης ἱεραρχῶν Τίτου, Κυρίλλου καὶ Ἀνδρέου, εὔρηται ἐν ταῖς Ἀκολουθίαις, ταῖς ἐκδοθείσαις παρά Ἰλαρίωνος, ἐπισκόπου Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, ἐν Ἀθήναις 1877, σ. 45 κ. ἐξ. 4) Ἐν παραρτήματι τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰλαρίωνος (σ.237 κ. ἐξ.) εὔρηται ὡσαύτως ἰδία (ἑλλιπής, ἤτοι ἄνευ κανόνος) ἀκολουθία τοῦ Ἱεράρχου. 5) Ἐπίσης ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ «Νέα πλήρει ἱερᾷ Συνόψει προσευχῶν καὶ ἀκολουθιῶν ...», τῇ ἐκδοθείσῃ, τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ αἰοιδίμου μητροπολίτου Κρήτης Εὐμενίου (1898-1920), παρά τοῦ Στυλ. Ἀλεξίου ἐν Ἡρακλείῳ τῷ 1914.

Καί ταῦτα μὲν ἐν ἀδραῖς γραμμαῖς περὶ τοῦ μεγάλου τῆς Κρήτης Πρωθιεράρχου καὶ Οἰκουμενικοῦ Διδασκάλου ἁγίου Εὐμενίου τοῦ θαυματουργοῦ, ὅστις ὑπῆρξεν ἄξιος διάδοχος καὶ ἐνθουσιώδης συνεχιστῆς τοῦ λαμπροῦ καθ' ὅλου ἔργου τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἁγίου ἀποστόλου Τίτου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὁποῖου «κατηύγασαν ἀληθῶς τὴν Κρήτην», οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Οἰκουμένην σύμπασαν, «τῇ αἴγλῃ τῶν λόγων» αὐτῶν.

† Ἀρχιμ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β. ΤΖΕΔΑΚΗΣ
Γραμματεὺς τῆς Ἱ. Ἐπαρχιακῆς Συνόδου
τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας

¹⁴ Βλ. Θ. Τζεδάκη, ἐν Θ.Η.Ε., 5, στήλ. 1061.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝΤΑ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης μετά τοῦ Συννοδικοῦ Γραφείου

Ἀνακοινωθέν
Συνοδικῆς Συνεδρίας
τῆς 25ης Ἀπριλίου 2017

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, συνήλθε σήμερα, 25 Ἀπριλίου 2017, στό Ἡράκλειο σέ Συνεδρία καί μελέτησε θέματα τῆς ζωῆς τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος, μεταξύ ἄλλων, ἀσχολήθηκε μέ τό θέμα τῆς προτεινόμενης ἀναθεώρησης τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος καί τοῦ σχετικοῦ διαλόγου γιά τίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας καί θά λάβει σχετικές Ἀποφάσεις, σέ ἐπόμενη Συνοδική Συνεδρία, κατόπιν τῆς ἀπαραιτήτου μελέτης ὄλων τῶν πτυχῶν καί προεκτάσεων πού ἔχει τό σημαντικό αὐτό θέμα.

Οἱ Σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας μας, στό πλαίσιο τῶν σημερινῶν Συνοδικῶν ἐργασιῶν, συνήντησαν τόν Ἐντιμ. κ. Γεώργιο Καλαντζή, Γενικό Γραμματέα Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, Ἐρευνας καί Ὁρησκευμάτων, ὁ ὁποῖος ἦλθε κατόπιν προσκλήσεως τῆς Ἱεράς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου. Μέ τόν κ. Γενικό συζητήθηκε τό θέμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαίδευσως, ὡς καί ἄλλα κοινῶν ἐνδιαφέροντος.

Τέλος, ἡ Ἱερά Σύνοδος χαιρετίζει μέ ἀγάπη καί στοργή τόν Ἱερό Κλῆρο, τίς Μοναστικές Ἀδελφότητες καί τόν εὐσεβῆ Λαό τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης καί ἀπευθύνει μέσα στήν χαρμόσυνη αὐτή περίοδο τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας, τόν χαιρετισμό «Χριστός Ἀνέστη», μέ τήν εὐχή καί τήν προτροπή νά συνεχίζομε ὅλοι μέ ὑπομονή, ἐλπίδα καί αἰσιοδοξία τόν καθημερινό ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ἀπό τήν Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ἀνακοινωθέν
Συνοδικῆς Συνεδρίας
τῆς 7ης Ἰουνίου 2017

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, συνήλθε σήμερα, 7 Ἰουνίου 2017, στό Ἡράκλειο σέ Συνεδρία καί ἀσχολήθηκε μέ θέματα τῆς ἀρμοδιότητάς Της.

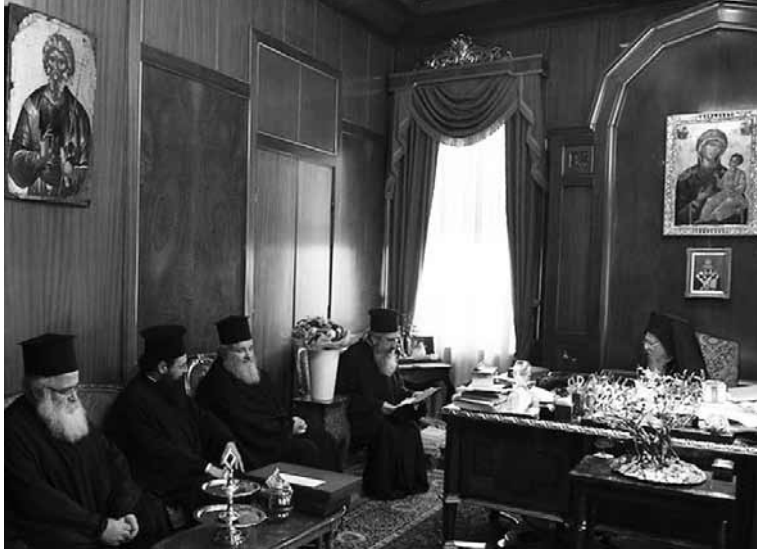
Ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἐνημερώθηκε γιά τό ἔργο τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν Της, καθῶς καί γιά διάφορες συναντήσεις μέ ὑπηρεσιακούς παράγοντες καί ἔλαβε σχετικές Ἀποφάσεις.

Ἰδιαίτερα ἀσχολήθηκε μέ τό θέμα τῆς ἐνδεχόμενης ἀναθεώρησης τοῦ Συντάγματος τῆς Πατρίδας μας, καί συγκεκριμένα μέ τήν προτεινόμενη τροποποίηση τῶν ἀρθρῶν πού ἀφοροῦν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐκφράζει δέ τήν ἔντονη ἀντίθεσή Της πρὸς κάθε ἀρμόδιο.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος προτρέπει καί παρακαλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς Κρήτης, γιά μιὰ ἀκόμη φορά, νά σέβονται τό φυσικό περιβάλλον καί νά γίνονται μέ κάθε τρόπο συνεργοί στή διαφύλαξη καί προστασία τῆς κτίσεως, ὡς Θείας δημιουργίας.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν Πανελλαδικῶν ἐξετάσεων γιά τήν εἰσαγωγή στήν Τριτοβάθμια Ἐκπαίδευση, οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Μεγαλονήσου ἀπευθύνονται, πατρικά, σέ ὅλους τοὺς ὑποψηφίους καί τίς οἰκογένειές τους, καί τοὺς εὐχονται τό φωτισμό τοῦ Παναγίου Πνεύματος καθῶς καί κάθε ἐπιτυχία στοὺς σκοποὺς καί τοὺς εὐγενεῖς στόχους τους.

Ἀπό τήν Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

*Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
μετὰ τῆς Συνοδικῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης,
εἰς τὰ Σεπτὰ Ὀνομαστήρια Αὐτοῦ*

Προσφώνσεις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου
Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου
κ. Εὐγενίου
ἐκ μέρους τῆς Συνοδικῆς Ἀντιπροσωπείας
εἰς τὰ Ὄνομαστῆρια τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου

Παναγιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,

Κατ' ἔθος ἱερόν, προσήλθομεν ὁμοῦ μετά τῶν Σεβασμιωτάτων Ἀδελφῶν Μητροπολιτῶν Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου κ. Δαμασκηνοῦ, Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γερασίμου καί Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κυρίλλου, τῶν καί μελῶν τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου, κομίζοντες ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης τὰ σεβάσματα, καί τήν υἱικήν ἀφοσίωσιν τῆς τε Ἱεραρχίας, τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου, τῶν Μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων καί τοῦ εὐσεβοῦς καί φιλογενοῦς λαοῦ τῆς Μεγαλονήσου, κατά τήν ἁγίαν ἡμέραν ταύτην τῶν ὀνοματηρίων τῆς Ὑμετέρας Σεπτῆς Κορυφῆς.

Εὐρισκόμενοι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, αἰσθανόμεθα διά μίαν εἰσέτι φοράν τήν γλυκεῖαν ἀνάπαυσιν τῆς «ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς ἡμῶν» διατριβῆς, ὅπου διαρκῶς δεῖ εἶναι ἡμᾶς. Εὐχαριστοῦμεν τήν Ὑμετέραν θεοτίμητον Παναγιότητα διά τήν στοργικὴν ἀγάπην καί τήν πατρικὴν ἐνίσχυσιν καί ἐνθάρρυσιν πάντων ἡμῶν. Ἀπολαμβάνοντες πάντοτε τῶν ἐκδηλώσεων τῆς Ὑμετέρας πατρικῆς στοργῆς, εὐγνωμόνως προστρέχομεν εἰς τήν Ὑμετέραν ἁγίαν σκέπην, διά νά λάβωμεν παρηγορίαν, ἐπιστηριγμόν, καί ἐνίσχυσιν εἰς τόν βηματισμόν καί τήν πορείαν ἡμῶν. Τοῦτο ποιοῦμεν καί σήμερον, ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ὀνοματικὴ ἐορτὴ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν καί Πατριάρχου καθίσταται ἐορτὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἐορτὴ πάντων ἡμῶν προσωπικῶς, πρόξενος χαρᾶς, συγκινήσεως καί ἱερᾶς ἀγαλλιάσεως, διότι ἔχομεν τήν Ὑμετέραν Παναγιότητα οὐράνιον δώρημα ἐν τοῖς δυσχειμέροις τούτοις καιροῖς, δυναμένην δέ συμπαθεῖσαι «ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν».

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, Παναγιώτατε, πιστὴ καί ἀφοσιωμένη θυγάτηρ τῆς Μητρὸς ἡμῶν Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, δι' ἧς καί προσφυνῶς κατωνομάσθη «Ναυαρχίς» Αὐτῆς, διαρκῶς φωταγωγεῖται ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου φωτός τοῦ Φαναρίου καί ἀναμμνήσκειται μετ' εὐγνωμοσύνης πολλῆς, ἰδίως κατά τὰς πανσέπτους ἡμέρας ταύτας, κατά τὰς ὁποίας «Πεντηκοστήν ἐορτάζομεν καί Πνεύματος ἐπιδημίαν», πρό ἑνός ἀκριβῶς ἔτους, τὰς ἱστορικὰς στιγμὰς τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου

Ἐκκλησίας, τοῦ κορυφαίου τούτου γεγονότος τῆς συγχρόνου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Εὐχαριστοῦμεν καί αὐθις διά τήν ἐπιλογήν τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης, διά τήν φιλοξενίαν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου Γεγονότος.

Προσέτι, Παναγιώτατε, ἐπιθυμοῦμεν ὅπως ὑποβάλωμεν πανευλαβῶς, ὅτι κατά τό ὑψηλόν παράδειγμα Ὑμῶν, ὃ τε Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Εἰρηναῖος, καί τά μέλη αὐτῆς, πορευόμεθα τήν ὁδόν τοῦ χρέους καί τῆς εὐθύνης, εἰς διακονίαν τοῦ ἐμπεπιστευμένου ἡμῖν ποιμνίου. Διακονοῦμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις, τάς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, μετά πλήρους συναισθήσεως τῆς ὑψηλῆς παρά τοῦ Θεοῦ ἀποστολῆς ἡμῶν διά τάς ἐμψύχους εἰκόνας Αὐτοῦ. Πρός τοῦτο, διαρκῶς ἐπικαλούμεθα τάς Πατριαρχικάς εὐχάς καί τάς Πατρικάς εὐλογίας τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος, μνημονεύοντες τοῦ ἁγίου ὀνόματος Αὐτῆς, καλῶς ἐπιστάμενοι ὅτι ἡ ἀδιάκοπος Οἰκουμένη Αὐτῆς πορεία πρὸς δόξαν Θεοῦ, ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς διδαχὴν καί ἔμπνευσιν διά μίαν ἄνευ ὄρων θυσιαστικὴν διακονίαν ὑπὲρ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, εἰς ἣν τά πάντα ὀφείλομεν.

Παναγιώτατε, κατά τήν λαμπράν καί τετιμημένην Πατριαρχίαν τῆς Ὑμετέρας Κορυφῆς, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀνήλθετε εἰς τόν Πάνσεπτον καί Πρωτεύθυνον Οἰκουμενικόν Θρόνον, ἕως τῆς σήμερον, ἠξιώθητε παρά τοῦ δωρεοδότη Θεοῦ μεγάλων καί ὑψηλῶν εὐλογιῶν, πρωτουργοῦντες εἰς μοναδικά γεγονότα, ἱστορικά ὀρόσημα πλέον. Δόξα τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων τούτων καί ὑπὲρ ὧν ἡ Χάρις τοῦ Τρισαγίου Θεοῦ ἐπιφυλάσσει διά τό μέλλον ὑπὲρ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ταπεινῶς εὐχόμεθα καλήν συνέχειαν, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος εἰς τήν φωτεινὴν καί λαμπράν διακονίαν τοῦ μυστηρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὑπό τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος, προσεπιδηλοῦντες ὅτι ἐσμέν συνέκδημοι Αὐτῆς.

Εἶησαν τά ἔτη Ὑμῶν, Παναγιώτατε Πάτερ καί Δέσποτα, πολλά καί Θεοσιμήτα!

Συνοδικόν Γράμμα
πρός τόν Ἐξοχ. κ. Προκόπιον Παυλόπουλον,
Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας
περί τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος

Ἀριθμ. Πρωτ. 436

Ἐν Ἡρακλείῳ, τῇ 17ῃ Ἰουνίου 2017

Πρός
τόν Ἐξοχώτατον κ. Προκόπιον Παυλόπουλον,
Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας
Εἰς Ἀθήνας.

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, κατά τήν Συνεδριαν Αὐτῆς τῆς 7^{ης} Ἰουνίου 2017, συζητήσασα ἐκτενῶς περί προτάσεώς τινος ἀναθεωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος καί περί ὧσων ἐδημοσιεύθησαν σχετικῶς, ἐκ μέρους τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς ὑπό τόν Ὑπουργόν κ. Γεώργιον Κατρούγκαλον, ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν ὅπως ἀπευθυνθῆ, διά τοῦδε τοῦ Συνοδικοῦ Γράμματος Αὐτῆς πρὸς τήν Ἐξοχότητά Σας, προκειμένου νά καταθέσῃ τόν προβληματισμόν καί τήν εὐθείαν ἀντίθεσιν Αὐτῆς περί τῶν προτεινομένων τροποποιήσεων σχετικῶς πρὸς τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καί δὴ ἐπὶ τοῦ ἰσχύοντος σήμερον 3^{ου} ἄρθρου τοῦ Συντάγματος.

Ἄπαντες οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης, ἐκφράζομεν τήν διαφωνίαν ἡμῶν, ἐπὶ τῶν προτεινομένων ἀλλαγῶν, σχετικῶς πρὸς τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τό 3^{ον} ἄρθρον διασφαλίζει ῥητῶς τό «*ἰδιαίτερον ἐκκλησιαστικόν καθεστῶς*» τῆς Ἡμιαυτονόμου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Συγκεκριμένως, ἀναφέρεται εἰς τήν 2^{αν} παράγραφον: «*Τό ἐκκλησιαστικό καθεστῶς πού ὑπάρχει σέ ὠρισμένες περιοχές τοῦ Κράτους δέν ἀντίκειται στίς διατάξεις τῆς προηγούμενης παραγράφου*». Ἡ ἀπαλοιφή τῆς ὡς εἴρηται ἀναφορᾶς δύναται νά δημιουργήσῃ μείζον πρόβλημα εἰς τήν διατήρησιν τοῦ ὑπάρχοντος Ἐκκλησιαστικοῦ Καθεστώτος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, οὔσης Συντεταγμένης Ἡμιαυτονόμου Ἐκκλησίας, ἐχούσης τήν κανονικήν Αὐτῆς ἀναφοράν εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί διοικουμένην ὑπό τοῦ Νόμου 4149/1961 «*Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*».

Σημειωτέον, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, καθὼς ἀναφερόμεθα εἰς τήν Κανονικήν ταυτότητα τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, ὅτι τό Κανονικόν Ἐκκλησιαστικόν Καθεστῶς Αὐτῆς, δέν εἶναι διαπραγματεύσιμον καί οἰαδίτης διασάλευσις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου Αὐτῆς, θά εὔρη ἀντιθέτους τήν Ἱεραρχίαν, τόν Ἱερόν Κλῆρον καί τόν εὐσεβῆ Λαόν τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης.

Ἐπιπροσθέτως, διά τοῦ παρόντος Συνοδικοῦ ἡμῶν Γράμματος, διατυπώνομεν σαφῶς ὅτι, ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, δέν ἐπιθυμεῖ τήν ἀλλαγὴν τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, εἰς τό ὁποῖον γίνεται ἀναφορά εἰς τούς Καταστατικούς Χάρτας - Νόμους τοῦ Κράτους, τῶν διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν Καθεστώτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπικρατείᾳ.

Ἐπισημαίνομεν, ὅτι ἡ προτεινομένη προσθήκη εἰς τό 3^{ον} ἄρθρον, τῆς φράσεως «*ἡ Ἑλληνική Πολιτεία εἶναι θρησκευτικά οὐδέτερη*» θεωρεῖται περιττή καθώς τά λοιπά θρησκευτά ἐν Ἑλλάδι ἔχουν νομικῶς κατοχυρωθεῖ καί δέν λαμβάνουν κάτι ἐπί πλέον ἐκ τῆς προτεινομένης προσθήκης. Ἄλλωστε, ἡ θρησκευτική ἐλευθερία σαφῶς καί ρητῶς ἔχει κατοχυρωθεῖ εἰς τό 13^{ον} ἄρθρον τοῦ Συντάγματος.

Εἰς τήν σοβοῦσαν τήν Χώραν ποικίλην κρίσιν τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἡ ἀποδόμησις τῶν θεσμῶν, μόνον περαιτέρω ἀδιέξοδα θά δημιουργήσῃ καί θά συμβάλῃ εἰς τήν ἐπί πλέον ἀναστάτωσιν καί σύγχυσιν, μιᾶς ἤδη τεταραγμένης Κοινωνίας. Γνωρίζετε καλῶς καί διαπιστώνετε καθημερινῶς ἐκ τῶν πραγματικῶν γεγονότων, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀφουγκραζομένη τās ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἀγωνίζεται παντοιοτρόπως διά νά ἀνακουφίσῃ τούς ἀνθρώπους τοῦ Τόπου, κυρίως δέ, νά διατηρήσῃ τήν ἐλπίδα, τήν ἀντοχήν, τήν ἀλληλεγγύην καί τήν συμπόρευσιν, προκειμένου νά διακρατηθῇ ἡ συνοχή καί ἡ ἐνότης τῆς Κοινωνίας.

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε, δέν δυνάμεθα νά σιγήσωμεν ἐνώπιον τῆς ὅλης δυσκόλου συγχρόνου καταστάσεως, διά τήν Χώραν ἡμῶν. Ἄδυνατοῦμεν νά δεχθῶμεν σιωπηρῶς τās δημοσιευθείσας προτάσεις ταύτας, περί τῆς συζητουμένης ἀναθεωρήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ὑψώνομεν, ἐν αἰσθήσει εὐθύνης, τήν φωνήν ἡμῶν πρὸς Ὑμᾶς καί παρακαλοῦμεν νά μὴν ἐπιτρέψῃτε τήν ἀποδόμησιν τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Ἑλλάδι, τῆς Πατροπαραδότου εὐσεβείας, τῆς Ἱστορίας καί τῆς πορείας τοῦ Γένους ἡμῶν. Ἡ Ἱστορία εὐρίσκεται ἐνώπιον ἡμῶν καί φέρομεν ἅπαντες ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ μεγίστην εὐθύνην διά τό παρόν καί τό μέλλον τῆς φιλτάτης ἡμῶν Πατρίδος.

Ἐπί τούτοις, εὐελπιστοῦντες ὅτι ἡ κραυγή ἡμῶν αὕτη, θά τύχῃ τῆς δεούσης προσοχῆς καί ἀξιολογήσεως, ὑπό τῶν ἐχόντων τήν εὐθύνην διά τήν πορείαν καί τήν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, περί τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, εὐχόμενοι δέ ὀλοκαρδίως, πᾶσαν παρά Θεοῦ ἐνίσχυσιν εἰς τά εὐθυνοφόρα καθήκοντα Ὑμῶν, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Χώρας ἡμῶν καί τῶν Ἑλλήνων, διατελοῦμεν

Μετ' εὐχῶν, ἐξαιρέτου τιμῆς καί ἐν Κυρίῳ ἀγάπης

Ὁ Πρόεδρος

† Ὁ Κρήτης Εἰρηναῖος

Εὐχαριστήριον Συνοδικόν Γράμμα
πρός τόν Ἐντιμ. κ. Γεώργιον Καλαντζῆν,
Γεν. Γραμματέα Θρησκευμάτων

Ἀριθμ. Πρωτ. 334

Ἐν Ἡρακλείῳ, τῇ 11ῃ Μαΐου 2017

Πρός
τόν Ἀξιότιμον κ. Γεώργιον Καλαντζῆ
Γενικόν Γραμματέα Θρησκευμάτων
Ἵπουργείου Παιδείας, Ἔρευνας καί Θρησκευμάτων
Εἰς Ἀθήνας.

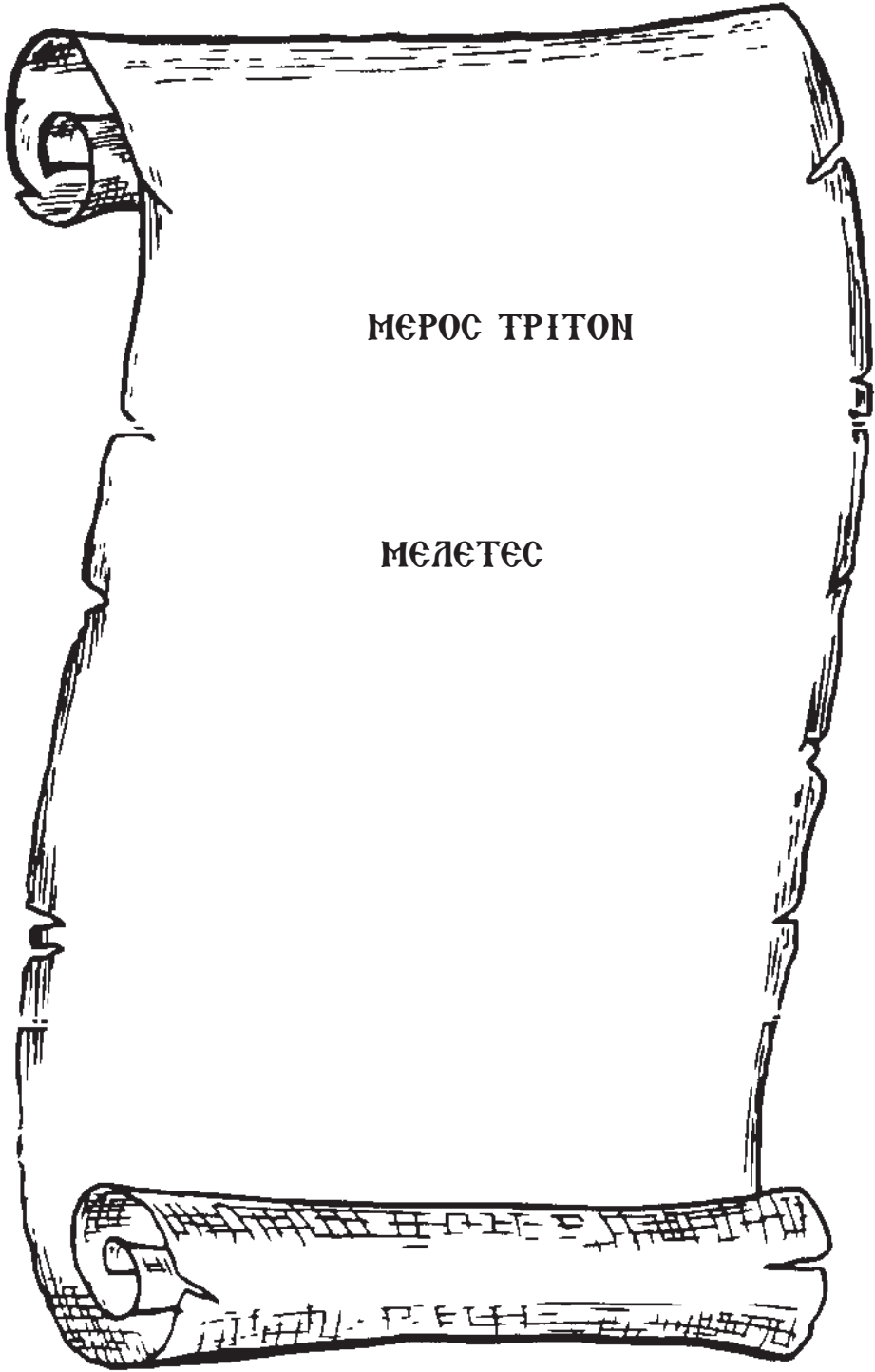
Ἀξιότιμε κ. Γενικέ,

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, διά τοῦ παρόντος Συνοδικοῦ Γράμματος ἐκφράζει τās εὐχαριστίας Αὐτῆς, διά τήν ὑποδοχήν τῆς ἡμετέρας Συνοδικῆς Ἀντιπροσωπείας, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Γορτύνης καί Ἀρκαδίας κ. Μακαρίου καί Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κυρίλλου, ὡς καί τοῦ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. Προδρόμου Ξενάκη, Ἀρχιγραμματέως, ἐν τῷ Γραφείῳ Ὑμῶν, ἐν τῷ Ἵπουργείῳ Παιδείας, Ἔρευνας καί Θρησκευμάτων, τῇ Δευτέρᾳ, 8ῃ Μαΐου ἐ.ξ., πρὸς συζήτησιν διαφόρων λίαν σημαντικῶν θεμάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ὁ οὐσιαστικός καί εἰλικρινής διάλογος καί αἱ πολύτιμοι πληροφορίες καί κατευθύνσεις Ὑμῶν, ἐπὶ θεμάτων μεγάλης σημασίας διά τήν Ἐκκλησίαν Κρήτης, ἀποτελοῦν πολύτιμα ἐφόδια καί θά ἀξιοποιηθῶσι καταλλήλως ὑπὸ τῆς Ἱεραῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Πληρώματος Αὐτῆς, ἰδίως εἰς τούς ποικίλως μεταβαλλομένους καιρούς, τούς ὁποίους διερχόμεθα.

Ἐπὶ τούτοις, εὐχαριστοῦντες «πάλιν καί πολλάκις», εὐχόμενοι δέ εἰς Ὑμᾶς πᾶσαν παρά Θεοῦ ἐνίσχυσιν καί εὐλογίαν, διατελοῦμεν

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς,
εὐχαριστιῶν καί ἐν Κυρίῳ ἀγάπης
Ὁ Πρόεδρος
† Ὁ Κρήτης Εἰρηναῖος

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Οἱ Ἀριστοτελικές «πρῶτες οὐσίες» στὴ διατύπωση τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος

Δρ. Ἰωάννης Λίλις

Λέκτορας Π.Α.Ε.Α.Κ.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνέλαβε καὶ ἐρεῦνησε τὸν κόσμον ὡς μία ἱεραρχικὴ πυραμίδα, ὅπου στὴν κορυφὴ βρίσκεται ὁ Θεός, τὸν ὁποῖο ὀνόμαζε ἢ πρώτη ἀκίνητη οὐσία, «τὸ πρῶτον ἀκίνητον κινουῦν»,¹ καὶ στὴ βάση βρίσκεται ὁ κόσμος μὲ τὴν μορφή πού τὸν βλέπουμε τώρα, ὡς ἀτομικὲς ὑποστάσεις ὅλων τῶν ὄντων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου π.χ. ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος, τὸ συγκεκριμένο ποτήρι, τὸ συγκεκριμένο ζῶο, τὸ συγκεκριμένο φυτό. Αὐτὲς τὶς ἀτομικὲς ὑποστάσεις ὁ Ἀριστοτέλης τὶς ὀνόμαζε οἱ «πρῶτες οὐσίες». Μεταξὺ «πρῶτων οὐσιῶν» καὶ «πρῶτου ἀκίνητου κινουῦντος» βρίσκονται κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη οἱ «δεύτερες οὐσίες», οἱ ὁποῖες εἶναι ἡ κοινὴ οὐσία αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν ὄντων τοῦ παρόντος αἰσθητοῦ κόσμου π.χ. ἡ ἀνθρώπινη οὐσία, ἡ οὐσία τῶν φυτῶν, ἡ οὐσία τῶν ζῶων. Ὀνομάζονται «πρῶτες οὐσίες» οἱ ἀτομικὲς ὑποστάσεις τῆς βάσης, γιατί εἶναι οἱ πρῶτες πού γίνονται ὁρατὲς στὰ μάτια μας στὸν παρόντα αἰσθητὸ κόσμον, καθὼς συγκεκριμενοποιοῦν καὶ ἐξάτομικεύουν τὶς «δεύτερες οὐσίες», οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι ὁρατὲς καὶ βρίσκονται μεταξὺ Θεοῦ, δηλαδὴ τοῦ «πρῶτου ἀκίνητου κινουῦντος» καὶ «πρῶτων οὐσιῶν». Ἔτσι «δεύτερη οὐσία» εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ἀνθρώπινη οὐσία, ἀόρατη σὲ ἐμᾶς, ἐνῶ ὁ κάθε συγκεκριμένος ἄνθρωπος εἶναι ἡ «πρῶτη οὐσία», γιατί συγκεκριμενοποιεῖ καὶ καθιστὰ ὁρατὴ αὐτὴν τὴν «δεύτερη οὐσία».

Ἐπειδὴ καθιστὰ συγκεκριμένη καὶ πραγματικὴ τὴ «δεύτερη οὐσία», ἢ «πρῶτη οὐσία» ὀνομάστηκε «ὑπόσταση» δηλαδὴ αὐτὸ πὸν ὑφίσταται, αὐτὸ πὸν ὑπάρχει πραγματικά.² Ἐφτὰ αἰῶνες μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὁ Ἀμμώνιος, ἴσως ὁ σημαντικότερος ἀριστοτελικὸς σχολιαστῶν τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, θὰ χαρακτηρίσει τὶς «πρῶτες οὐσίες» ὡς τὴν «οὐσία τῶν ἐπιμέρους ὄντων»³. Μόνο μέσω τῶν «πρῶτων οὐσιῶν» καθίστανται ὁρατὲς οἱ «δεύ-

¹ Ἀριστοτέλους, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Γ, 1012 b.

² Ἀκριβῆ ἀνάλυση γιὰ τὴ φανέρωση τοῦ συγκεκριμένου καὶ ἀτομικοῦ τῶν ἀριστοτελικῶν «πρῶτων οὐσιῶν» καθὼς καὶ πλήθουσα βιβλιογραφία γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα βλ. Στέλιου Ράμφου «Κριτικὴ στὸ "Ἀπὸ τὸ προσωπεῖο στὸ προσωπο"» στὸ *Ὁ καιμὸς τοῦ Ἐνὸς Ἄρμὸς Θεσσαλονίκη* 2000 σέλ. σέλ. 70 – 108 καὶ κυρίως 72 – 73.

³ Λίνου Μπενάκη, «Τὸ πρόβλημα τῶν γενικῶν ἐννοιῶν καὶ ὁ ἐννοιολογικὸς ρεαλισμὸς τῶν βυζαντινῶν», στὸ *Βυζαντινὴ Φιλοσοφία Κείμενα καὶ Μελέτες*, Παρουσία Ἀθήνα 2002 σελ. 114.

τερες ουσίες», οί όποίες είναι κατά τόν ίδιο άριστοτελικό σχολιαστή ή «καθόλου» ουσία, δηλαδή ή άρχικότερη, ή άνώτερη, ή σπουδαιότερη.⁴

Η χριστιανική θεολογία θα έκμεταλλευθεϊ τή διάκριση μεταξύ «μερικού» και «καθολικού» της άριστοτελικής διδασκαλίας, κυρίως όπως τήν είδε ό άριστοτελικός Άμμώνιος⁵, ό όποιος ζεί και γράφει λίγο πριν τήν έπίσημη άναγνώριση του χριστιανισμού, για να διατυπώσει με εύκρίνεια τή διάκριση μεταξύ των διαφορετικών «προσώπων» (αυτό είναι τó άριστοτελικό «μερικόν») και τής κοινής «ουσίας» (αυτό είναι τó άριστοτελικό «καθόλου») τής Αγίας Τριάδος. Με άλλα λόγια τó άνατολικό χριστιανικό δόγμα όνόμασε τις άριστοτελικές «πρώτες ουσίες», δηλαδή τήν «ύπόσταση», *πρόσωπο*, ένω τις «δεύτερες ουσίες» τις όνόμασε *ουσία*. Ό Ιωάννης ό Δαμασκηνός θα γράψει : «Τά κοινά και καθολικά κατηγορούνται των αυτοίς υπόκειμένων μερικών. Κοινόν τοίνυν ή ουσία, μερικόν δέ ή υπόστασις. Μερικόν δέ, ούχ ότι μέρος τής φύσεως έχει, μέρος δέ ούκ έχει, αλλά μερικόν τῷ αριθμῷ ως άτομον· αριθμῷ γάρ και ού φύσει διαφέρειν λέγονται αϊ ύποστάσεις».⁶ Μās λέγει καθαρά πώς τó *μερικόν* για τή θεολογία είναι ή «ύπόσταση», δηλαδή τó «πρόσωπο» και τó *κοινό* είναι ή «ουσία», δηλαδή ή «φύση», έξηγώντας μας πώς όταν λέμε *μερικόν* δέν έννοοῦμε πώς «έχει μέρος τής φύσεως, μέρος δέ ούκ έχει, αλλά μερικόν τῷ αριθμῷ ως άτομον· αριθμῷ γάρ και ού φύσει διαφέρειν λέγονται αϊ ύποστάσεις».

Ό Μέγας Βασίλειος σημειώνει για τή σχέση *μερικού* και *κοινοῦ* : «Όν έχει λόγον τó κοινόν πρὸς τó ίδιον, τοῦτον έχει ή ουσία πρὸς τήν ύπόστασιν. Έκαστος γάρ ήμῶν και τῷ κοινῷ τής ουσίας λόγω του είναι μετέχει και τοίς περι αυτόν ιδιώμασιν ό δεϊνα έστι και ό δεϊνα»⁷, δηλαδή πώς ό,τι σχέση έχει τó «κοινόν» με τó «ίδιον», τήν ίδια σχέση έχει ή «ουσία» με τήν «ύπόσταση», ή «ουσία» είναι τó «κοινόν» και ή «ύπόσταση» τó «ίδιον». Με τις παραπάνω διευκρινίσεις θα μάς πει πώς ό όρος «πρόσωπο» είναι συνώνυμος με τόν όρο «ύπόσταση» και ό όρος «ουσία» είναι συνώνυμος με τόν όρο «φύση». Μάλιστα ό Ιωάννης ό Δαμασκηνός θα ύπογραμμίσει πώς αυτή άκριβῶς είναι ή πλάνη των αίρετικών: «τὸ ταυτὸν λέγειν τήν φύσιν και τήν ύπόστασιν»: «Άλλ' τοῦτο έστι τὸ ποιοῦν τοίς αίρετικοίς τήν πλάνην, τὸ ταυτὸν λέγειν τήν φύσιν και τήν ύπόστασιν». Διαφορετική σημασία έχει ό όρος «φύση» και διαφορετική ό όρος «ύπόσταση».⁸

⁴ Μπενάκη, ο.π. σελ. 114.

⁵ Πολύ πειστικά επιχειρήματα για τήν επίδραση του Άμμωνίου στη διατύπωση του χριστιανικού δόγματος βλ. ο.π. σελ. 114.

⁶ Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις άκριβής*, 50¹⁻⁴.

⁷ Μ. Βασιλείου, *Έπιστολή 214*, 4, PG 32, 789A

Ὅμως ἀκόμα καὶ μέσω τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἔννοιας «ἀριθμός», ὅπως τὸν διατύπωσε ὁ Ἀριστοτέλης, προσπάθησε ἡ χριστιανικὴ θεολογία νὰ μιλήσει γιὰ τὴ διάκριση μεταξὺ «φύσεως» καὶ «πρόσωπου». Ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε πὼς ἓνας ἀριθμὸς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐκφράζει «πλήθος μεμετρημένων καὶ πλήθος μέτρων». ⁹ Ὁ Μέγας Βασίλειος στὸ ἔργο του *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* θὰ μᾶς πεί πὼς «τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἀριθμοῦμεν, τὰ δὲ μετροῦμεν, τὰ δὲ σταθμώμεθα· καὶ ὧν μὲν συνεχῆς ἡ φύσις, μέτρῳ καταλαμβάνομεν, ὧν δὲ διωρισμένη, τῷ ἀριθμῷ ὑποβάλλομεν». ¹⁰ Ἡ διατύπωση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου θυμίζει ἔντονα τὴν ἄποψη τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἡ ἀρίθμηση δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴ «φύση» τῆς θεότητας, ἢ ὅποια εἶναι μία, δηλαδὴ συνεχῆς – τὸ μία δὲν εἶναι ἀρίθμηση – ἀλλὰ γιὰ τὰ «πρόσωπα», τὰ ὅποια εἶναι τρία, δηλαδὴ ἀνεπανάληπτα («διωρισμένα», κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκφραση τῆς χριστιανικῆς θεολογίας). Ἡ φύση τῆς θεότητος θὰ λέγαμε πὼς εἶναι, μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ γλώσσα, «τὸ μέτρο», ἐνῶ τὰ τρία θεῖα πρόσωπα εἶναι «οἱ ἀριθμοί». Δὲν εἶναι πάντοτε ἡ «φύση» τὸ μέτρο, ἀλλὰ ἀναλόγως σὲ τί ἀναφερόμαστε κάθε φορᾶ. Ὅταν ἀναφερόμαστε στὸ Χριστό, οἱ δύο «φύσεις» – «οὐσίες» τοῦ Κυρίου ἀριθμοῦνται ὡς δύο, ἀκριβῶς γιατί εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὲς μεταξὺ τους : ἄλλο ἢ ἀνθρώπινη «φύση» καὶ ἄλλο ἢ θεϊκὴ. Ἐκεῖ τὸ μέτρο εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ-Λόγου, καὶ ἡ ἀρίθμηση ἀναφέρεται στὶς δύο φύσεις γιατί εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὲς μεταξὺ τους· ἄλλο ἢ θεϊκὴ φύση καὶ ἄλλο ἢ ἀνθρώπινη. Ὁ Δαμασκηνὸς τίς δύο «φύσεις» τοῦ Κυρίου θὰ τίς χαρακτηρίσει ὡς τὰ «μὴ συνεχῆ ποσά», μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀριστοτελικοῦ ἀριθμοῦ, ἐνῶ τὸ ἓνα «πρόσωπο»-«ὑπόσταση» τοῦ Κυρίου ὡς «τὸ συνεχὲς ποσόν», δηλαδὴ τὸ «μέτρο» ἢ τὸ «μεμετρημένο» τοῦ Ἀριστοτέλη, καθὼς εἶναι μόνο ἓνα. ¹¹ Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναφερόμενος στὸν ὀρισμὸ τῶν «ἀριθμῶν» λέγει πὼς ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἓνα σημεῖο ποὺ μᾶς βοηθᾶ νὰ γνωρίσουμε τὸ πλήθος τῶν πραγμάτων «τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῖν»: «ὁ δὲ ἀριθμὸς σημεῖον γνωριστικὸν τοῦ πλήθους τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῖν» ¹² καὶ ὀνομάζει τὰ ἀνεπανάληπτά της Ἁγίας Τριάδος «διωρισμένα», ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἀνεπανάληπτα καὶ «ὠρισμένα», δηλαδὴ συγκεκριμένα. ¹³

⁸ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς*, 47 ³⁹⁻⁴⁰. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς*, 48 ¹⁻⁵.

⁹ Ἀριστοτέλους, *Μετά τὰ φυσικά* N1088a.

¹⁰ Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 17, 43 PG 32, 148 AB.

¹¹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς* 52 ³⁻⁷.

¹² Μ. Βασιλείου *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 17, 43 PG 32, 148 B.

¹³ Μ. Βασιλείου, *Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 17, 43 PG 32, 148 AB : «τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἀριθμοῦμεν, τὰ δὲ μετροῦμεν, τὰ δὲ σταθμώμεθα· καὶ ὧν μὲν συνεχῆς ἡ φύσις, μέτρῳ καταλαμβάνομεν, ὧν δὲ διωρισμένη, τῷ ἀριθμῷ ὑποβάλλομεν».

Οί «ύποστάσεις», δηλαδή τὰ πρόσωπα, (πάντοτε τῶν ὁμοειδῶν ὄντων δηλαδή τῶν προσώπων πού φέρουν τήν ἴδια φύση) διαφέρουν στόν ἀριθμό ὡς ἄτομα, «μερικόν τῷ ἀριθμῷ ὡς ἄτομον», καί ὄχι στήν φύση. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐξηγεῖ πῶς ὁ «ἀριθμός» ὑπάρχει γιά νά ἀριθμεῖ μόνο αὐτά πού διαφέρουν καί ποτέ τὰ κοινά. Ἀριθμοῦμε τὰ πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος γιατί εἶναι ἀνεπανάληπτα, διαφέρουν μεταξύ τους, καί ποτέ τήν μία θεϊκή φύση τους, ἡ ὁποία εἶναι κοινή.¹⁴

Ἡ παραπάνω διατύπωση τῆς ἀνατολικῆς χριστιανικῆς θεολογίας, ὅσον ἀφορᾷ καί τή διάκριση τοῦ «μερικοῦ» καί «κοινοῦ» καί τήν ἀρίθμηση «φύσεων» καί «προσώπων», δέν εἶναι φιλοσοφία, ἀλλά καθαρά χριστιανικό δόγμα, διατυπωμένη ὅμως μέ φιλοσοφικούς ὅρους, καθῶς διατυπώνει «ἀριστοτελικά» τήν Ἁγία Τριάδα. Ἀφήνει ὅμως πίσω της φιλοσοφικά συμπεράσματα καί ἀπό ἐκεῖ ξεκινᾷ ἡ «βυζαντινὴ φιλοσοφία» καθῶς μᾶς ἐξηγεῖ πῶς κάθε «φύση» πού ἐκφράζεται προσωπικά, ὅπως ἡ θεϊκή, ἡ ἀνθρώπινη καί ἡ ἀγγελικὴ ἐκφράζονται ἀνεπανάληπτα ἀπό τὰ «πρόσωπα» πού τή φέρουν. Κάθε «πρόσωπο» τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκφράζει ἀνεπανάληπτα τή θεϊκή «φύση»: διαφορετικὰ τήν ἐκφράζει ὁ Πατήρ, διαφορετικὰ ὁ Υἱὸς καί διαφορετικὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ ἴδιο καί γιά τήν ἀνθρώπινη φύση, κάθε ἀνθρώπινο πρόσωπο ἐκφράζει ἀνεπανάληπτα τήν ἀνθρώπινη φύση, καί γιά τὰ ἀγγελικὰ τάγματα τῆς ἀνατολικῆς θεολογίας, καθῶς κάθε ἄγγελος εἶναι ἀνεπανάληπτο πρόσωπο. Τὸ κυριότερο φιλοσοφικὸ συμπέρασμα πού ἀφήνει πίσω του τὸ Τριαδικὸ δόγμα εἶναι πῶς κάθε ἄνθρωπο πρέπει νά τὸν ἀντιμετωπίζουμε μόνο ὡς ἀνθρώπινη «φύση» πού ἐκφράζεται «προσωπικά», δηλαδή «ἀνεπανάληπτα», ἀπὸ τὰ πρόσωπα πού φέρουν τή συγκεκριμένη «φύση». Ἄν τὸν ἀντιμετωπίσουμε πρῶτα ὡς «πρόσωπο» εὐκολα θὰ συμπαθήσουμε ἢ θὰ τὸν ἀντιπαθήσουμε ἀνάλογα μέ τίς προσωπικές μας ἐκτιμήσεις. Ἄν ὅμως τὸν δοῦμε ὡς «φύση» – «οὐσία», πού ἐκφράζεται προσωπικά, τότε μόνο θὰ τὸν ἐκτιμήσουμε, ὅποιος καί ἂν εἶναι, καθῶς θὰ δοῦμε πρῶτα τὸ «κοινόν» πού φέρουμε ὅλοι ὡς ἄνθρωποι, δηλαδή τήν «οὐσία» – καί μάλιστα ὡς δημιουργημάτων τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ – καί μετὰ τὸ «μερικόν», τὸ «πρόσωπο» καί τήν «ὑπόσταση». Εἶναι προφανές ποῦ κρύβεται ὁ Ἀριστοτέλης καί ποῦ τὸ χριστιανικὸ δόγμα, τὸ ὁποῖο γεννᾷ καινούρια φιλοσοφία – ὄχι βέβαια μέ τὰ δεδομένα τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας.

Τὸ δυτικὸ χριστιανικὸ δόγμα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δέν προέβη στήν ἴδια ταύτιση. Στὴ δυτικὴ χριστιανοσύνη οἱ «πρῶτες οὐσίες» δη-

¹⁴ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής* 52⁸⁻¹⁰: «Ἰστέον δέ, ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφερόντων ἐστὶ καὶ ἀδύνατον ἀριθμεῖσθαι τὰ κατὰ μηδέν διαφέροντα· καθ' ὃ δὲ διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται».

λαδή ή «ύπόσταση» δέν ταυτίστηκαν μὲ τὸ «πρόσωπο», ὅπως συνέβη στὸ ἀνατολικὸ χριστιανικὸ δόγμα, ἀλλὰ μὲ τὴν «οὐσία». Ἡ ἔκφραση τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν θεολόγων πὼς ἡ Ἁγία Τριάδα εἶναι τρεῖς «ύποστάσεις», δηλαδὴ τρία «πρόσωπα», εἶναι δυσνόητη, ἴσως καὶ ἀκατονόητη, γιὰ τοὺς δυτικούς θεολόγους καθὼς μὲ τὴν ἔκφραση τρεῖς «ύποστάσεις» κατανοοῦν τρεῖς «οὐσίες», δηλαδὴ τρεῖς διαφορετικούς Θεούς. Τὸ φιλοσοφικὸ συμπέρασμα ποὺ ἀφήνει πίσω της ἡ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς αὐτόνομη ἀτομικὴ μονάδα, χωρὶς νὰ ὀνομάζεται «πρόσωπο», ἀλλὰ «ἄνθρωπος». Τὸ «μερικὸ» τῶν ἀριστοτελικῶν «πρώτων οὐσιῶν» ὀνομάστηκε στὴ λατινικὴ θεολογία ἄνθρωπος καὶ ὄχι «πρόσωπο». Βέβαια στὸν ἄνθρωπο ἡ δυτικὴ θεολογία εἶδε καὶ τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ ἡ δυτικὴ θεολογία δέν προέβη σὲ ξεχωριστὴ ἀναφορὰ γιὰ τὸ πρόσωπο, καθὼς δέν ἀντιμετώπισε ἀνάλογες τριαδολογικὲς αἰρετικὲς προκλήσεις, ὅπως οἱ βυζαντινοὶ μὲ τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου.

Τὶς «δεύτερες οὐσίες» ὁ Ἀριστοτέλης δέν τις ὀνόμαζε μόνο «οὐσία», ἀλλὰ καὶ «εἶδος». Στὸ ἔργο τοῦ *Μετὰ τὰ Φυσικά* ὁ Ἀριστοτέλης σημειώνει ἀκριβῶς τὴν ἔκφραση «εἶδος ἢ οὐσία»¹⁵ γιὰ νὰ δείξει πὼς εἶναι συνώνυμα στὴ φιλοσοφία του, ἀλλὰ καὶ θὰ ὑπογραμμίσαι πὼς γιὰ κάθε ὄν αὐτοῦ του κόσμου ποὺ βλέπουμε εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ὑπάρχει «ἕτερη οὐσία» ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κόσμου τῶν «δευτέρων οὐσιῶν», ποὺ τώρα δέν βλέπουμε. Οἱ «δεύτερες οὐσίες» βρίσκονται σὲ πλήρη *κίνηση*, τὴν ὁποία ὀνόμαζε «ἐνέργεια» δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ βρίσκεται *ἐν ἔργῳ*, καὶ τὴν κορύφωση αὐτῆς τῆς «ἐνέργειας» τὴν ὀνόμαζε «ἐντελέχεια» (ἐν ἔργον ἔχειν): «λαβεῖν ἔστιν ὅτι ἀναγκαῖον προϋπάρχειν ἕτεραν οὐσίαν ἐντελεχεία οὖσαν»¹⁶. Ὁ ὅρος «ἐντελέχεια» δείχνει καθαρὰ πὼς ἀναφέρεται στὸ κομμάτι τοῦ κόσμου ποὺ δέν βλέπουμε, τὸν κόσμο τῶν «δευτέρων οὐσιῶν», καθὼς μόνο ἐκεῖ παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης «ἐνέργεια» καὶ «ἐντελέχεια», ἐφόσον μόνο ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ *κίνηση*. Οὔτε ἡ βάση, οἱ «πρώτες οὐσίες», οὔτε ἡ κορυφή, τὸ «πρῶτον ἀκίνητον κινουν» ἔχουν «ἐνέργεια» καὶ *κίνηση*, ἀλλὰ γιὰ διαφορετικὸ λόγο ὁ κάθε *χῶρος*.

Οἱ «δεύτερες οὐσίες» βρίσκονται σὲ συνεχῆ ἀσταμάτητη *κίνηση*, «ἐν – ἐργεια» (ἐν ἔργῳ), καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν λόγω κινήσεως εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῆς *ύλης* καὶ τῶν *γενῶν τῶν ὄντων*, μὲ τὴ μορφή ποὺ τὰ γνωρίζουμε μέσα στὸν αἰσθητὸ κόσμο.¹⁷ Ἡ *ύλη* ὑπάρχει καὶ αὐτὴ ἀπὸ πάντοτε, μεταξὺ

¹⁵ Ἀριστοτέλους, *Μετὰ τα Φυσικά* Z 1033b.

¹⁶ Ἀριστοτέλους, *Μετὰ τα φυσικά* Z, 1034b.

¹⁷ Ἀριστοτέλους, *Μετὰ τα Φυσικά* Z 1033b : «Φανερόν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ μὲν ὡς εἶδος ἢ οὐσία λεγόμενον οὐ γίγνεται, ἡ δὲ συνόλος κατὰ ταύτην λεγομένη γίγνεται καὶ ὅτι ἐν παντί τῷ γινόμενῳ ὕλη ἔνεστι».

τῶν «πρώτων οὐσιῶν» τῆς βάσης καὶ τοῦ «πρώτου ἀκίνητου κινουίντος» ἀλλὰ δὲν εἶναι «εἶδος» γιατί ἀλλάζει μορφή, ἐνῶ τὸ «εἶδος» δὲν ἀλλάζει ποτὲ μορφή. Ἡ ἔλλειψη ἴδιας μορφῆς εἶναι βασικότατο σημεῖο διαφοροποιήσεως τῆς «ὑλης» ἀπὸ τὸ «εἶδος», ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ποτὲ «εἶδος» χωρὶς τὴν «ὑλη». ¹⁸ Οἱ «δεύτερες οὐσίες» λέγονται καὶ «εἶδη» γιατί σ' αὐτές, καὶ στὴν ἀσταμάτητη κίνησή τους, ὀφείλεται ἡ διάκριση τοῦ «εἶδους» τῶν διαφόρων ὄντων, ἐμψύχων καὶ ἀψύχων (ἀνθρώπου, ζώων, φυτῶν, ἀψύχων ἀντικειμένων), ὅπως διακρίνονται στὸν αἰσθητὸ μας κόσμο· ἄλλο πράγμα ὁ ἄνθρωπος, ἄλλο τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα, τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα.

Τὸ χριστιανικὸ δόγμα χρησιμοποίησε τὴν ἀριστοτελικὴ «δεύτερη οὐσία» καὶ τὴν ὀνόμασε «οὐσία» καὶ «φύση» μιλώντας γιὰ δύο «οὐσίες» τὴν «κτιστὴ» καὶ τὴν «ἄκτιστη». ¹⁹

«Ἄκτιστη» εἶναι ἡ *ἀγέννητη* (μὲ ἓνα νῆ) καὶ σημαίνει αὐτὴ «ποῦ δὲν ἔχει γίνεαι», ἐνῶ ἡ *ἀγέννητη* (μὲ δύο νῆ) εἶναι αὐτὴ ποῦ «δὲν ἔχει γεννηθεῖ». Ἄλλη εἶναι ἡ «οὐσία» ἡ ἄκτιστη, δηλαδὴ ἡ *ἀγέννητη* καὶ ἄλλη ἡ «οὐσία» ἡ *γεννητὴ* δηλαδὴ ἡ κτιστὴ. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸ *ἀγέννητο* (μὲ δύο νῆ) τὸ χριστιανικὸ δόγμα διευκρινίζει πῶς δὲν διαφέρει οὐσία ἀπὸ οὐσία. Ἐτσι ἀπὸ κάθε εἶδος ζώων ἡ πρώτη «ὑπόσταση» εἶναι *ἀγέννητη* (μὲ δύο νῆ), ὅπως ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐά, γιατί δὲν γεννήθηκε ἀπὸ κάποια ἄλλη «ὑπόσταση» ὅμοια μὲ αὐτὴ, ἐφόσον δὲν προϋπήρχε· δὲν εἶναι ὅμως *ἀγέννητη* (μὲ ἓνα νῆ) γιατί ἔχει γίνεαι καὶ αὐτὴ μὲ τὸ Λόγο τοῦ Δημιουργοῦ, ὅπως ὀλόκληρη ἡ δημιουργία. ²⁰

Εἶναι ἐμφανὲς τὸ νέο περιεχόμενο ποῦ ἔδωσε ὁ χριστιανισμὸς στοὺς ἀριστοτελικούς ὄρους καὶ ἡ χρῆση τοὺς ἦταν ἀπαραίτητη, καθὼς μόνο ἡ ἀριστοτελικὴ διδασκαλία κυριαρχοῦσε στὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

¹⁸ Νίκου Ματσούκα, *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, Ἀρχαίαις ἐλληνικῆς – Βυζαντινῆς – Δυτικοευρωπαϊκῆς. Μὲ σύντομη εἰσαγωγὴ στὴ φιλοσοφία*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 235.

¹⁹ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς*, 3 ²²: «Πάντα τὰ ὄντα ἢ κτιστὰ ἢ ἄκτιστα».

²⁰ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς* 8 ^{123 - 132}: «Χρὴ γὰρ εἶδέναι, ὅτι τὸ ἀγέννητον διὰ τοῦ ἑνός Νυ γραφόμενον τὸ ἄκτιστον ἦτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει, το δε ἀγέννητον διὰ τῶν δύο Νυ γραφόμενον δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον διαφέρει οὐσία οὐσίας· ἄλλη γὰρ οὐσία ἢ ἄκτιστος ἦτοι ἀγέννητος (διὰ τοῦ ἑνός Νυ), καὶ ἄλλη ἢ γεννητὴ ἦτοι κτιστὴ. Κατὰ δε τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας, παντός γὰρ εἶδους ζώων ἢ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητος ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος. Ἐκτίσθησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῷ Λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν, οὐ μὴν ἐγεννήθησαν μὴ προϋπάρχοντος ἐτέρου ὁμοειδοῦς, ἐξ οὐ γεννηθῶσι».

Τό πρόβλημα τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς στήν «Ἀντιγόνη» Σοφοκλέους

Εὐάγγελος Πετράκης - Ἀναστάσιος Πετράκης

Θεολόγος-συγγραφέας - Φοιτητής Φιλολογίας

Ὅταν γράφαμε τό βιβλίον “Ἁγία Μάρτυς Μυρώπη- Ἀντιγόνη Σοφοκλέους. Μία παράλληλη ἀνάγνωση”¹, εἶχαμε διαπιστώσει τήν ὕπαρξιν στήν ἐν λόγω τραγωδία ἑνός γνωστοῦ ὀργανωσιακοῦ φαινομένου, τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς (organization silence). Εἶχαμε ἀναφερθεῖ τότε ἀκροθιγῶς στό φαινόμενο αὐτό στό πλαίσιο τῆς συγγραφῆς τοῦ εὐσύννοπτου ἐκείνου βιβλίου μας. Στήν παρούσα συγκυρία θά τό προσεγγίσουμε πιό ἐμπεριστατωμένα καί θά τό ἐρμηνεύσουμε μέσα ἀπό ποικίλες παραμέτρους στό πλαίσιο τῆς διοικητικῆς θεωρίας.

Τί εἶναι ὁμως ἡ ὀργανωσιακή σιωπή; Εἶναι τό φαινόμενο αὐτό ὅπου ὁ ἐργαζόμενος σέ ἕναν ὀργανισμό ἐπιλέγει νά μή μιλά, νά μήν ἐκφράζει τίς σκέψεις του, τίς ιδέες του, τά προβλήματα του, τά συναισθήματά του, τίς ἀντιρρήσεις ἢ τίς διαφωνίες του πού ἀφοροῦν στήν ἐργασία του, στούς προϊσταμένους του καί γενικά στόν ὀργανισμό πού ἀνήκει. Σάν κλίμα, εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκείνη τῆς ὀργάνωσης ὅπου δέν ἐπιτρέπεται νά ἀκούγεται ἡ ἀλήθεια². Τό φαινόμενο αὐτό ἐμφιλοχωρεῖ μέ ἰδιαίτερη συχνότητα καί στά ὑψηλότερα διοικητικά ἐπίπεδα. Ἐτσι μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ κανεῖς γιατί στίς αὐλές κάθε ἐξουσίας εὐδοκιμεῖ ἡ κολακεία καί γενικῶς οἱ λόγοι πού θωπεύουν τά ὦτα τῶν κρατούντων ἔναντι τῆς ἀληθείας. Προφανῶς καί ἡ στάση αὕτη ἀποτελεῖ διαστροφή τῆς ἐννοίας τοῦ λόγου, καθῶς αὐτός ἐδόθη στόν ἄνθρωπο γιά νά ἐπικοινωνεῖ μέ τόν ἄλλο καί γιά νά ἀποκαλύπτει ἑαυτόν στόν ἄλλο καί ὄχι γιά νά τόν ἀποκρύπτει καί νά τόν μεταμφιέζει, δημιουργώντας ψεύτικα προσωπεῖα.

Ἐπάρχει ἕνα ὠραῖο καί εὐρηματικό διήγημα τοῦ Μιχαήλ Ζόσενκο (1895-1958) πού ἔχει τίτλο “Καλή Χρονιά”³ μέσα ἀπό τό ὁποῖο μπορούμε νά καταλάβουμε τήν τάση πού ἔχουν οἱ ὑφιστάμενοι νά θέλουν νά διατυπώνουν τίς σκέψεις πού ἐκτιμοῦν ὅτι ἀρέσουν στούς προϊσταμένους τους ἢ ἀκόμα

¹ Εὐαγγέλου Πετράκη-Ἀναστασίου Πετράκη, Ἁγία Μάρτυς Μυρώπη-Ἀντιγόνη Σοφοκλέους. Μία παράλληλη ἀνάγνωση, Ἡράκλειο 2017.

² Δημήτρη Μπουραντά, Ἡγεσία. Ὁ δρόμος τῆς διαρκοῦς ἐπιτυχίας, ἐκδ. Κριτική 2005, σ. 168.

³ Μιχαήλ Ζόσενκο, Καλή Χρονιά. Ρώσικες Χριστουγεννιάτικες ἱστορίες, ἐκδ. Νάρκισσος 2003, σσ. 333-336.

καί νά τούς κολακεύουν γιά νά αποσπάσουν τήν εὐαρέσκειά τους καί γιά νά αὐξήσουν τήν ἐπιρροή τους πάνω τους. Σέ κάποια ὑπηρεσία, λοιπόν, παρουσιάστηκε ἕνας καινούριος διευθυντής, καθὼς ὁ προηγούμενος πῆρε τήν ἀδεία του καί καθυστέρησε γιά προσωπικούς λόγους. Στήν ὑπηρεσία τότε ἄρχισαν τά κουτσομπολιά ὅτι τόν ὑποβάθμισαν, τόν ἔστειλαν ἄλλοῦ. Συγκαλεῖται, λοιπόν, μία γενική συνέλευση ὅπου οἱ παριστάμενοι ἐκθέτουν τίς ἀπόψεις τους, τά συναισθήματα καί τίς ἐπιθυμίες τους. Ἐνας ἀπό τούς ὑπαλλήλους ρίχνει μία μομφή στήν προηγούμενη διεύθυνση γιά ἀναποτελεσματική διοίκηση καί προσέχει ὅτι ὁ διευθυντής κουνᾷ ἐπιβεβαιωτικά τό κεφάλι σάν νά δείχνει ὅτι συμφωνεῖ ἀπολύτως μέ αὐτά πού λέει. Θεωρώντας ὁ ὁμιλητής ὅτι ὁ διευθυντής συνεχίζει νά ἐπικροτεῖ τά λεγόμενά του καί ἀνεβασμένος πάνω στά φτερά τῆς περήφανης φαντασίας του, φτάνει στό σημεῖο νά πεῖ ὅτι τέτοιοι ἄνθρωποι πρέπει νά ἐκδιώκονται, νά φυλακίζονται κ.λπ. Στή συνέχεια, ἀνεβαίνουν στό βῆμα δύο ἄλλοι ὁμιλητές, οἱ ὁποῖοι βλέποντας ἐπίσης τό διευθυντή νά ἐπικροτεῖ τά λεγόμενά τους, ὑπερβάλλουν λέγοντας ὅτι μόνο ἡ καινούργια διεύθυνση μπορεῖ νά βγάλει τήν ὑπηρεσία ἀπό τό βάλο πού τήν ἔριξε ἡ προηγούμενη. Στό τέλος, ἀνεβαίνει στό βῆμα ὁ διευθυντής, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τήν ἀγανάκτησή του γιά τίς ὁμιλίες τῶν τριῶν προλαλησάντων ὑπαλλήλων καί πλέκει τό ἐγκώμιο στόν προκάτοχό του γιά τή σωστή καί ἀποτελεσματική διοίκησή του, λέγοντας μάλιστα ὅτι τώρα πλέον ἔχει καταλάβει ἕνα ἀκόμα πιό ὑψηλό ἀξίωμα καί τά καταφέρνει τό ἴδιο καλά. Ὅλοι μένουν κατάπληκτοι, καθὼς παρατηροῦν τό διευθυντή ὅτι συνεχίζει νά κουνάει τό κεφάλι, λόγω τοῦ ὅτι ἔχει κάτι σάν νευρικό τίκ. Τόσο μάλιστα συχνότερα, ὅσο νευριάζει περισσότερο. Ἐνας γιατρός πού παρακολουθεῖ, δίνει τήν ἐπιστημονική του ἐξήγηση καί σύντομα τή γνωρίζει ὅλη ἡ αἴθουσα. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι ὁμιλητές κοιτάζουν τό διευθυντή συντετριμμένοι, ὁ ἕνας μάλιστα προσπαθεῖ νά ἀνασκευάσει, ἀλλά ὁ διευθυντής κηρύσσει τό τέλος τῆς συνέλευσης. Μπορεῖ τό διήγημα αὐτό νά διανθίζεται μέ ἕνα ἀνάλαφρο χιοῦμορ, ὡστόσο διαθέτει τό ἀπαραίτητο ἐκεῖνο βάθος ὅπου μπορούμε νά δοῦμε τίς ἐπιπτώσεις τέτοιων φαινομένων. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας σπεύδει στόν πρόλογό του νά ξεκαθαρίσει ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι διδακτική κι ὅτι τή φύλαξε γιά τήν Πρωτοχρονιά, γιά νά προφυλάξει τούς πολίτες ἀπό παρόμοια περιστατικά.

Ἄς δοῦμε τώρα πῶς συναντάται τό φαινόμενο τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς στήν “Ἀντιγόνη”. Ἄς ἀρχίσουμε ὁμως ἀπό τήν ἀρχή καί ἀπό τήν ὑπόθεση τῆς ἐν λόγω τραγωδίας. Στίς περισσότερες τῶν περιπτώσεων, ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ συμφορές στίς τραγωδίες ξεκινοῦν ἀκριβῶς ὅταν κάποιος θνητός διαπράξει ὕβριν πρὸς τούς θεούς. Στήν περίπτωση τῆς “Ἀντιγόνης” τοῦ Σοφοκλῆ οἱ συμφορές ἀρχίζουν νά λαμβάνουν χώρα στήν ὑπόθεση ὅταν ὁ βα-

σιλιάς Κάδμος φονεύσει τό ιερό φίδι τοῦ Ἄρη πού φύλασσε τήν πηγή του καί ὁ ἐγγονός του καταδιώξει τή λατρεία τοῦ Διονύσου. Ὁ γιός του Λάιος ἀπήγαγε τόν Χρυσίππο, γιό τοῦ Πέλοπα, ἀναγκάζοντας ἔτσι τόν τελευταῖο νά προβεῖ σέ μία ἀκραία ἀλλά συνηθισμένη στίς τραγωδίες πράξη ἀντεκδίκησης, ἀφοῦ τόν καταράστηκε νά πεθάνει ἄτεκνος ἢ νά φονευτεῖ ἀπό τό ἴδιο του τό παιδί. Ἀρχίζει λοιπόν νά πιάνει τόπο ἢ κατάρα ὅταν ὁ Οἰδίποδας, ὁ γιός τοῦ Λαίου θά σκοτώσει χωρίς νά τό γνωρίζει τόν ἴδιο του τόν πατέρα, θά παντρευτεῖ στή συνέχεια τή μητέρα του Ἰοκάστη πάλι χωρίς νά τό γνωρίζει καί θά ἀποκτήσει μαζί της δύο γιούς καί δύο κόρες, τόν Ἐτεοκλή καί τόν Πολυνείκη, τήν Ἀντιγόνη καί τήν Ἰσμήνη. Ἐκτοτε, ἡ τραγική μοῖρα τῆς οἰκογένειας θά ἀκολουθήσει τήν τραγική ροή μιᾶς ἀναπόδραστης συνέχειας: Ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀνοσίας πράξης ὀδηγεῖ τήν Ἰοκάστη στήν αὐτοκτονία μέ ἀπαγχονισμό καί τόν Οἰδίποδα στήν αὐτοτύφλωση καί τήν αὐτοεξορία. Οἱ δύο ἀδελφοί συμφωνοῦν νά ἀναλάβουν τήν ἐξουσία διαδοχικά ἀνά ἓνα ἔτος μέ πρῶτο νά λαμβάνει τά ἡνία τῆς χώρας τόν Ἐτεοκλή. Ἀφοῦ ὅμως ὁ χρόνος τῆς βασιλείας του παρέλθει καί φτάσει ἡ ὥρα τῆς παραχώρησης τῆς ἐξουσίας στόν ἀδελφό του Πολυνείκη, ὁ Ἐτεοκλής θά ἀρνηθεῖ νά τήν παραδώσει. Ἐτσι ὁ Πολυνείκης πικραμένος καί θυμωμένος ταυτόχρονα θά καταφύγει στό Ἄργος ὅπου θά παντρευτεῖ τήν κόρη τοῦ βασιλιά Ἄδραστου καί θά ἐκστρατεύσει μαζί μέ τούς ἑπτά Ἀργεῖους ἡγεμόνες ἐναντίον τῆς Θήβας. Στό τέλος τῆς μάχης, ὁ Ἐτεοκλής καί ὁ Πολυνείκης θά μονομαχήσουν καί ἔτσι ἡ κατάρα πού κατατρέχει τό γένος τῶν Λαβδακιδῶν θά ἐκπληρωθεῖ γιά ἄλλη μία φορά μέ τό θάνατο τῶν δύο ἀδελφῶν. Ὅμως αὐτή μέχρις ἐδῶ εἶναι ἡ προῖστορία πάνω στήν ὁποία ἔχει χτιστεῖ ἀπό τό Σοφοκλή ἡ κυρίως ὑπόθεση τῆς Τραγωδίας: Ἡ Θήβα τελικά δέν θά πέσει στά χέρια τῶν Ἀργείων καί ὁ νέος ἡγεμόνας της ὁ Κρέων, ἀδελφός της Ἰοκάστης καί θεῖος τῶν τεσσάρων παιδιῶν θά διατάξει ὁ μὲν Ἐτεοκλής νά ταφεῖ μέ ὅλες τίς νενομισμένες τιμές πού ἀρμόζουν σέ ἓναν ἥρωα πρόμαχο καί ὑπερασπιστή τῆς πόλεως, ὁ δέ νεκρός τοῦ Πολυνείκη ὡς προδότης τῆς πατρίδας νά μείνει ἄταφος γιά νά γίνει βορά τῶν σαρκοβόρων πτηνῶν. Αὐτή ἡ βασιλική διαταγή σηματοδοτεῖ τήν ἀρχή τῆς ἐν λόγῳ τραγωδίας. Σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀδελφή της Ἰσμήνη πού ὄχι μόνο δείχνει φοβισμένη, ἀλλά καί θά ἐπιχειρήσει νά ἀποτρέψει τήν ἡρώιδα ἀπό μία τέτοια παράτολμη πράξη πού ἀντίκειται στή βασιλική ἐξουσία, ἡ Ἀντιγόνη θά κάνει τό καθήκον της ἀπέναντι στούς θεῖους νόμους πού ἐπιτάσσουν τήν τιμὴ τῶν νεκρῶν καί ἀπέναντι στόν ἀδελφό της καί θά θάψει τόν νεκρό τοῦ Πολυνείκου λάθρα μέ ὅλες τίς νενομισμένες τιμές. Ὅταν συλληφθεῖ ἐπ' αὐτοφύρῳ ἀπό τόν φύλακα καί προσαχθεῖ στόν Κρέοντα, ἐκεῖνος θά μείνει ἄκαμπτος στίς ἰκεσίες τῆς ἀδελφῆς της Ἰσμήνης καί τοῦ γιοῦ του καί θά τή

φυλακίσει σέ μία σπηλιά. Όταν τελικά ο Κρέοντας αλλάξει γνώμη, η Αντιγόνη θά είναι πιά νεκρή, ο Αΐμονας θά αυτοκτονήσει, τό ἴδιο καί ἡ μητέρα του Εὐρυδίκη. Αὐτή λοιπόν, εἶναι ἡ προιστορία τῆς Ἀντιγόνης καί ἡ ὑπόθεση τῆς ὁμώνυμης τραγωδίας.

Ὅλη ἡ προβληματική τῆς ἐν λόγω τραγωδίας μέ κεντρικό σημεῖο τή σύγκρουση θεῖου καί ἀνθρωπίνου δικαίου ἀναπτύσσεται γύρω ἀπό τήν ἀπαγόρευση τῆς ταφῆς ἐνός νεκροῦ. Ἡ ἀπολυταρχική ἐξουσία πλειοδοτεῖ πάνω στό φόβο, προκειμένου νά ἐπιβληθεῖ καί νά ἐπιβιώσει. Ὁ φορέας αὐτῆς τῆς ἐξουσίας, ὁ Κρέων ἐπενδύει πάνω σ' αὐτό τό σκοτεινό καί ζοφῶδες φάσμα πού ταλανίζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη γιά νά χειραγωγήσει τούς ὑπηκόους του. Αὐτό γίνεται σαφές μέ προκλητικό τρόπο καί ἀπερίφραστο τόνο ἀπό τόν ἴδιο, ἀλλά εἰσπράττεται πολύ ἀπτά καί ψηλαφητά καί ἀπό τά ὑπόλοιπα πρόσωπα τῆς Τραγωδίας.

τί φῆς; τίς ἀνδρῶν ἦν ὁ τολμήσας τάδε;⁴ θά ρωτήσῃ ὁ πρῶτος ἀπευθυνόμενος στό φύλακα.

οὐχ ὑμῖν Ἄιδης μῶνος ἀρκέσει, πρὶν ἄν
ζῶντες κρεμαστοί τήνδε δηλώσῃθ' ὕβριν,
ἴν' εἰδότες τό κέρδος ἔνθεν οἰστέον
τό λοιπόν ἀρπάζετε καί μάθηθ' ὅτι
οὐκ ἐξ ἄπαντος δεῖ τό κερδαίνειν φιλεῖν⁵

θά ἐκστομίσει φοβερίζοντας παρακάτω. Κι ὅταν πῖο κάτω ὁ χορός ρωτήσῃ τό βασιλιά μέ ποιό τρόπο σκέφτεται νά σκοτώσῃ τήν Ἀντιγόνη, ἐκεῖνος, ἀδιάφορος γιά τό θεῖο δίκαιο θά πεί:

ἄγων ἐρήμος ἔνθ' ἦ βροτῶν στίβος
κρύψω πετρώδει ζῶσαν ἐν κατάρυχι,
φορβῆς τοσοῦτον ὡς ἄγος μόνον προθεῖς,
ὅπως μίασμα πᾶσ' ὑπεκφύγη πόλις.
κάκεῖ τόν Ἄιδην, ὄν μόνον σέβει θεῶν,
αἰτουμένη που τεύξεται τό μή θανεῖν,
ἦ γνώσεται γοῦν ἀλλά τηρικαῦθ', ὅτι
πόνος περισσός ἐστι τὰν Ἄιδου σέβειν⁶.

Τήν ἐπαπειλούμενη τιμωρία τοῦ Κρέοντα στόν ἐπίδοξο παραβάτη τῆς ἐντολῆς του τή γνωρίζει πολύ καλά ἡ Ἀντιγόνη, ἡ ὁποία θά πεί στήν ἀδελφή της:

⁴ Ἀντιγόνη, Sophoklis Fabulae, Recognovit brevique adnotatione critica instruxit A. C. Pearson, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxonii E typographeo Clarendoniano, Londini et novi eboraci apud galfridum Cumberlege, 1953, στ. 248.

⁵ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 308-312.

⁶ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 773-780.

τοιαῦτά φασι τόν ἀγαθόν Κρέοντα σοί
κάμοι-λέγω γάρ κάμέ-κηρύξαντ' ἔχειν,
καί δεῦρο νεῖσθαι ταῦτα τοῖσι μή εἰδόσιν
σαφῆ προκηρύζοντα, καί τό πράγμ' ἄγειν
οὐχ ὡς παρ' οὐδέν, ἀλλ' ὅς ἂν τούτων τι δρᾷ,
φόνον προκεῖσθαι δημόλευστον ἐν πόλει⁷.

Στή δέ στιχομυθία Ἀντιγόνης-Ἰσμήνης ὅπου ἡ πρώτη θά προτείνει στή
δεύτερη νά τή βοηθήσει νά θάψει τόν ἀδελφό τους, ἐκείνη θά τή ρωτήσῃ
μέ ἀπορία καί φόβο:

ὦ σχετλία, Κρέοντος ἀντειρηκότος;⁸.

Ἀλλά καί ὁ χορός πού ἐκφράζει τήν κοινή γνώμη, θά λάβει καθαρό τό
μήνυμα τοῦ κινδύνου:

οὐκ ἔστιν οὔτω μῶρος, ὅς θανεῖν ἐρᾷ⁹.

Ὁ γιός τοῦ Κρέοντα Αἴμων, στή συνομιλία μέ τόν πατέρα του θά πεί,
ἐπίσης, μία πολύ πικρή ἀλήθεια γιά τά τυραννικά καθεστῶτα πού ἔχει ἀξία
καθολική καί διαχρονική:

τό γάρ σόν ὄμμα δεινόν ἀνδρὶ δημότη
λόγοις τοιούτοις, οἷς σύ μή τέρψη κλύων¹⁰.

Σέ μία τέτοια, λοιπόν, αὐταρχική δομή εἶναι ἐπόμενο νά ἀνθήσῃ τό
ὑπουλο καί δηλητηριῶδες φυτό τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς πού διαδίδεται
εὐκόλα καί ἀποκτᾷ πολλές παραφυάδες. Ἄν στούς σημερινούς ὀργανισμούς
πού διαπνέονται ἀπό στοιχειώδεις δημοκρατικές ἀρχές βρῖσκει γόνιμο ἔδα-
φος γιά νά ἐπικρατήσῃ αὐτό τό φαινόμενο, πόσο μᾶλλον σέ ἕνα ἀρχαῖο
ἀπολυταρχικό καθεστῶς μέ ἀνύπαρκτες ἀρχές ἰσονομίας καί ἰσοτιμίας;
Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ συνήθεις παράγοντες¹¹ πού δημιουργοῦν τό φαινό-
μενο αὐτό εἶναι ὁ φόβος καί ἡ ἀρνητική ἀνατροφοδότηση ἀπό τή διοίκηση,
ἡ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης, οἱ κακές ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος, ἡ ὀργανω-
σιακή κουλτούρα κ.λπ.

Ὡστόσο, τά πράγματα καί σήμερα εἶναι πολύ δύσκολα καί ἡ κατάσταση
μέσα στούς ὀργανισμούς θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ “βασιλεία
τῆς σιωπῆς”. «Ἄν ὁ Sherron Watkins τῆς Enron, ἡ Cynthia Cooper τῆς
WorldCom καί ὁ Coleen Rowley στό FBI κατέληξαν στό cover τοῦ Time

⁷ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 31-36.

⁸ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 47.

⁹ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 219.

¹⁰ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 689-690.

¹¹ Akkam Aubariam- Mohammad Ansari- Ali Shaemi- Narges Keshtiaray, Review
organizational silence factors, Journal of scientific research and development 2 {1}:
178 -181, 2015 (Available online at: www.jsrad.org, ISSN 1115 -7569.

ώς Persons of the Year (ώστόσο) ή άναγνώριση μερικών ανθρώπων δέν σημαίνει ότι ή όμιλία θεωρείται θαρραλέα ή άξιόπαινη. Τά περισσότερα άτομα πού παλεύουν κατά τών όργανώσεών τους ή εκφράζουν δημοσίως τίς άνησυχίες τους τιμωρούνται άυστηρά. Άν δέν άκολουθοϋν, είναι συνήθως περιθωριοποιημένοι καί γίνονται άδιάφοροι»¹².

Πραγματικά, τό φαινόμενο αυτό άρχίζει συχνά όταν κανείς άποφεύγει νά άντιμετωπίσει τή διαφορά¹³. Όστόσο, ό καθένας μας έχει διαφορετικές προουποθέσεις, ιδιοσυγκρασία καί έμπειρίες. Η ύπαρξη αυτών τών διαφορών είναι πολύ σημαντική. Ποιός θά ήθελε νά μπει σέ μία διαδικασία προβληματισμοϋ μέ ανθρώπους πού έχουν όλοι τήν ίδια γνώμη καί τίς ίδιες ιδέες; Όταν όμως πρέπει νά βρεθεί μία λύση μέσα άπό διαφορετικές άπόψεις, νά βρεθεί ή άλήθεια καί νά παραχθεί δημιουργικό έργο, αυτό είναι πολύ όδυνηρό. Δέν είναι τυχαίο πού ή γαλλική λέξη *differend* σημαίνει διαμάχη. Στην πραγματικότητα, οί περισσότεροι άνθρωποι έπιχειροϋν νά καλύψουν τίς διαφορές τους παρά νά προσπαθήσουν νά τίς άντιμετωπίσουν, νά συζητήσουν πάνω σέ αυτές καί νά βροϋν μία λύση. Στην “Άντιγόνη”, όταν ό φύλακας παρουσιάζεται έκών-άκων στόν Κρέοντα για νά άναγγείλει τήν ταφή τοϋ νεκροϋ άπό άγνωστο κατά παράβαση τής έντολής του, θά πεί σέ κάποιον σημείο, δικαιολογούμενος στά λόγια τοϋ δεϋτερου:

εϋ γε στοχάζη κάποφάργνυσαι κύκλω

τό πρᾶγμα· δηλοῖς δ' ὡς τι σημανῶν νέον¹⁴.

τά δεινά γάρ τοι προστίθησ' ὄκνον πολύν¹⁵.

Ό Ιωάννης Γρυπάρης¹⁶ στην έλεύθερη άπόδοσή του τής “Άντιγόνης” θά τό μεταφράσει:

Γιατί σοϋ φέρνει πάντα πολύ ζόρι

Νά φανερώσης τό κακό.

Νομίζομε ότι αυτή ή έλεύθερη μετάφραση άποδίδει ακριβώς αυτό πού βάζει ό ποιητής στό στόμα τοϋ φύλακα. Στην πραγματικότητα, δέν είναι πάντα εύκολο νά είναι κανείς ό έαυτός του καί νά λέει τήν άλήθεια μέσα στό σύστημα, όταν, άς ποϋμε, ή έργασία του δέν είναι εξασφαλισμένη, όταν ύπάρχει ό φόβος τής άπέλασης, ή όταν άπειλείται ή ίδια του ή ζωή. Όπως

¹² Leslie A. Perlow -Stephanie Williams, Is silence killing your company; From the May 2003 Issue.

¹³ Leslie A. Perlow-Stephanie Williams, Is silence killing your company; From the May 2003 Issue.

¹⁴ Άντιγόνη, ένθ' άνωτέρω, στ. 241-242.

¹⁵ Άντιγόνη, ένθ' άνωτέρω, στ. 243.

¹⁶ Ιωάννου Ν. Γρυπάρη, Σοφοκλέους Άντιγόνη. Έλεύθερη άπόδοση, Βιβλιοπωλείον τής Έστίας, Άθήναι 1951, σ. 16.

είναι γνωστό, «ό τελικός στόχος για οποιοδήποτε μεμονωμένο μέλος ενός συστήματος είναι να παραμείνει διαφοροποιημένο. Πρώτον, πρέπει κανείς να παραμείνει ο έαυτός του. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να έχει ξεκάθαρη στάση μέσα στο σύστημα χωρίς να γίνει συναισθηματικά εξαρτημένος από την αντίδραση των άλλων. Δεύτερον, ταυτόχρονα πρέπει κανείς να νοιάζεται γνήσια για τα άλλα μέλη του συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να διατηρήσει τους δεσμούς του με τους άλλους χωρίς να εμπλακεί στις συναισθηματικές προτεραιότητες των άλλων. Καί τα δύο αυτά χαρακτηριστικά είναι κρίσιμα για τη στιβαρή ήγεσία. Είναι ζωτικής σημασίας να νοιάζεται κανείς ειλικρινά για τους άλλους και εν τούτοις να μην νοιάζεται σε βαθμό που ή ευτυχία του να εξαρτάται από το πώς αντιδρούν οι άλλοι στην έγνοια του. Συγχρόνως, πρέπει κανείς να είναι ελεύθερος να πάρει ξεκάθαρη θέση σε διάφορα ζητήματα ασχέτως των αντιδράσεων των άλλων στην όποια τοποθέτησή του. Η διαφοροποίηση έαυτού είναι μία έξισορροπητική πράξη, για την όποια ο Friedman δήλωσε ότι κανείς μας δεν την πετυχαίνει ποτέ σε ποσοστό άνω του 70 τοις εκατό. Οί περισσότεροι λειτουργούν σαφώς πιό άνωριμα. Όταν επιτυγχάνει κανείς τόν στόχο τής διαφοροποίησης (νοιάζεται αλλά νιώθει ελεύθερος να είναι ο έαυτός του), τότε γίνεται μία μη άγχώδης παρουσία μέσα στο σύστημα. Είναι ικανός να παραμείνει χωρίς άγχος απέναντι στο άγχος των άλλων»¹⁷. Έδω χρειάζεται να έπισημάνομε καί τό έξής: μία τέτοια προβληματική συμπεριφορά εύκολα καί άνέξοδα μπορεί να άποτελέσει έτικέτα για ένα πρόσωπο, αλλά στην ουσία άποτελεί ένα σύμπτωμα πού άφορα τή λειτουργία του συστήματος. Είναι βέβαιο ότι ή κυριαρχικότητα καί ή ύποταγή μπορούν να δημιουργήσουν μεγάλα προβλήματα. Ώστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι έτσι άναιρείται ή εύθύνη του προσώπου, αντίθετα πρέπει να μάς κάνει να άνατρέξομε στην ουσία του προβλήματος.

Γιά τήν Ίσμήνη, είναι πολύ πιό βολικό να τηρήσει μία στάση άποχής, παρά να διακινδυνεύσει τήν ίδια της τή ζωή. Τα έπιχειρήματά της άντλούνται από τό πρωταρχικό ένστικτο διατήρησης τής ζωής καί ένισχύονται μέ λογικοφανή καί κοινωνικά έπιχειρήματα:

νυν δ' αὖ μόνα δή νώ λελειμμένα σκόπει
ὄσφ κάκιστ' ὀλούμεθ', εἰ νόμου βία
ψῆφον τυράννων ἢ κράτη παρέξιμεν.
ἀλλ' έννοεῖν χρή τοῦτο μέν γυναῖχ' ὅτι
ἔφυμεν, ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα·

¹⁷ Graig Nesson, Μιά θεολογία των οικογενειακών συστημάτων, Ψυχῆς Δρόμοι, τ. 9, 2015, σσ. 25-26.

ἔπειτα δ' οὐνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων
καί ταῦτ' ἀκούειν κᾶτι τῶνδ' ἀλγίονα.

ἐγὼ μὲν οὖν αἰτοῦσα τοὺς ὑπὸ χθονός
ξυγγνοίαν ἴσχειν, ὡς βιάζομαι τάδε,
τοῖς ἐν τέλει βεβῶσι πείσομαι· τό γάρ
περισσά πράσσειν οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα¹⁸

ἐνῶ παρακάτω θά συμπληρώσει τὰ γήινα ἀτράνταχτα ἀντεπιχειρήματά
της πού, ὡστόσο, ἀποκαλύπτουν τή μικροψυχία της:

ἐγὼ μὲν οὐκ ἄτιμα ποιοῦμαι, τό δέ
βία πολιτῶν δρᾶν ἔφυν ἀμήχανος¹⁹.

ἀρχήν δέ θηρᾶν οὐ πρέπει τάμηχανα²⁰.

Παρ' ὅλα αὐτά, πιό κάτω, στό δεύτερο ἐπεισόδιο ἡ Ἰσμήνη μετανιωμένη
γιά τήν ἀποστασιοποίησή της στήν ἀπόδοση τῶν νενομισμένων τιμῶν τοῦ
νεκροῦ ἀδελφοῦ της, ἀλλά καί γιατί ἄφησε μόνη στό ἔργο αὐτό τήν Ἀντι-
γόνη, θά ξεπεράσει τήν μικροψυχία της ἐπιχειρώντας νά συμμερισθεῖ
ψευδῶς τίς εὐθύνες τῆς ἀδελφῆς της. Θά υἱοθετήσῃ ἔτσι μία ἄλλη στάση,
πού ὑπαγορεύεται ἀπό τήν ἀνάγκη ἔκφρασης τῆς πραγματικότητος καί τοῦ
ὀρθοῦ, ἀδιαφορώντας γιά τίς συνέπειες. Ἔτσι θά μεταβεῖ ἀπό τήν ὀργανω-
σιακή σιωπή στήν ὀργανωσιακή φωνή. Ὡστόσο, πρόκειται γιά τό εἶδος
ἐκεῖνο τῆς ὀργανωσιακῆς φωνῆς πού ὀνομάζεται συγκαταβατική φωνή (ac-
quiescent voice) ἢ λεκτική ἔκφραση καί «ὀρίζεται ὡς ἡ λεκτική ἔκφραση
ιδεῶν, πληροφοριῶν καί ἀπόψεων μέ βάση τήν παραίτηση (resignation).
Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ συμπεριφορά εἶναι περισσότερο παθητική καί ἔχει ὡς
ἀποτελέσματα τή συμφωνία καί τήν ὑποστήριξη βασισμένη σέ χαμηλή ἐκτί-
μηση τῆς ἀτομικῆς ἀποτελεσματικότητος γιά πιθανή σημαντική ἀλλαγὴ»²¹.

Ἄλλ' αὐτή, ἡ ὁποία ἐκφράζει τήν ὀργανωσιακή φωνή μέ ἔμπρακτο ἴερα-
ποστολικό ζῆλο καί ιδεολογική συνέπεια, μέ ἀπαράμιλλο θάρρος, χωρίς
παλινωδίες καί ὑποχωρήσεις, ἀλλά μέ ἀμετακίνητη σταθερότητα εἶναι ἡ
Ἀντιγόνη. Εἶναι γεμάτη ἡ τραγωδία ἀπό αὐτό πού θά χαρακτηρίζαμε ὀργα-
νωσιακή φωνή στή στάση τῆς Ἀντιγόνης, ὡστόσο θά περιοριστοῦμε σέ ἓνα
στίχο. Ὅταν ὁ φύλακας προσάγει τή συλληφθεῖσα ἐπ' αὐτοφόρῳ ἡρώιδα
μπροστά στόν Κρέοντα κι ἐκεῖνος τή ρωτᾶ ρητά καί ἀπερίφραστα:

¹⁸ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 58-68.

¹⁹ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 78-79.

²⁰ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 92.

²¹ Εὐαγγελίας Φραγκοῦλη, Ἡ ὀργανωσιακή σιωπή ἀποτελεῖ ἀρνητικό παράγοντα
σέ ἀτομικό καί ὀργανωσιακό ἐπίπεδο, Διοικητική Ἐνημέρωση, Σεπτέμβριος, 2009, 50,
σ.53.

σέ δῆ, σέ τήν νεύουσαν ἐς πέδον κάρα,
φῆς ἢ καταρνῆ μὴ δεδρακέναι τάδε;²²,
ἐκείνη ἄφοβα καί χωρίς νά λογαριάσει τίς συνέπειες θά τοῦ ἀπαντήσει:
καί φημί δρᾶσαι κούκ ἀπαρνοῦμαι τό μή²³.

Πρόκειται γιά τό εἶδος ἐκεῖνο πού ἀποκαλεῖται προ-κοινωνική φωνή. Ἡ ὀργανωσιακή αὐτή συμπεριφορά δίνει ἔμφαση στήν ἀλλαγή. Δέν περιορίζεται μόνο στήν κριτική τῆς κατάστασης μέσα στόν ὀργανισμό, ἀλλά ἐστιάζει στήν ἀλλαγή της.

Τόν εὐκόλο δρόμο τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς θά ἀκολουθήσει καί ὁ χορός, ὁ ὁποῖος ἐπέχει θέση κοινῆς γνώμης. Εἶναι ἡ στάση τοῦ συνετοῦ ὑπηκόου, τοῦ ὁποῖου ἡ σύνεση ὑπαγορεύεται ἀπό τό φόβο μπροστά στήν ἐπαπειλούμενη τιμωρία τῆς αὐταρχικῆς ἐξουσίας. Τῆ γνώμη του, τό τί πιστεύει, τά κρατᾶ γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ στάση του βρίσκεται σέ ἕνα μῆκος κύματος πού ἐκφράζει ἀπόλυτη κρυψίνιοια καί κορυφώνεται τό πολύ στούς ἐπαμφοτερίζοντες λόγους, τίς δίσημες ἐκφράσεις καί τήν αἰνιγματικότητα. Ἔτσι, ὅταν τολμήσει νά πεί σχετικά μέ τήν παράβαση τῆς ἐντολῆς τοῦ Κρέοντα:

ἄναξ, ἐμοί τοι, μή τι καί θεήλατον
τοὔργον τόδ' , ἡ ζύννοια βουλεύει πάλαι
θά ἐπισύρει τήν ὀργή τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνα:
παῦσαι, πρίν ὀργῆς κάμέ μεστῶσαι λέγων,
μή' φευρεθῆς ἄνους τε καί γέρων ἅμα·
λέγεις γάρ οὐκ ἀνεκτά, δαίμονας λέγων
πρόνοϊαν ἴσχειν τοῦδε τοῦ νεκροῦ πέρι.²⁴

Ἐπειδή ὁ χορός ἐκφράζει, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, τήν κοινή γνώμη, γι' αὐτό ἡ συμπεριφορά πού ἀκολουθεῖ, δηλαδή αὐτή τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς, εἶναι συλλογική. Ἄλλωστε, ὅταν ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν ἑνός ὀργανισμοῦ ἐπιλέγει τή σιωπή, τότε αὐτή γίνεται συλλογική συμπεριφορά καί χαρακτηρίζει τόν ὀργανισμό. Ἄλλ' ὁ καλύτερος τρόπος γιά νά μιλήσει κανείς γιά τή στάση τοῦ χοροῦ, θά ἦταν νά παραθέσει τή στιχομυθία Ἀντιγόνης-Κρέοντος ὅπου αὐτή ἡ στάση διαζωγραφεῖται μέ πολύ ἀποκαλυπτικό τρόπο:

(ΑΝΤΙΓΟΝΗ).....τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνειν
λέγοιτ' ἄν, εἰ μή γλῶσσαν ἐγκλήοι φόβος.
ἀλλ' ἡ τυραννίς πολλά τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ

²² Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἄνωτέρω, στ. 441-442.

²³ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἄνωτέρω, στ. 443.

²⁴ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἄνωτέρω, στ. 278-283.

κάξεστιν αὐτῇ δρᾶν λέγειν θ' ἄ βούλεται.

(ΚΡΕΩΝ) σὺ τοῦτο μούνη τῶνδε Καδμείων ὄρας.

(ΑΝΤΙΓΟΝΗ) ὀρῶσι χούτοι, σοὶ δ' ὑπίλλουσι στόμα²⁵.

Ἀπὸ τὴν παραπάνω στιχομυθία μπορεῖ νά δεῖ κανεῖς δύο πράγματα: τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ὁ φόβος, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, κάνει τούς ἀνθρώπους νά σιωποῦν. Τὸ δεύτερο εἶναι ὅτι αὐτοὶ πού διοικοῦν ἔχουν τὴν τάση νά ἐπιδιώκουν μία, ἔστω, ψεύτικη συναίνεση. Στὴν πραγματικότητα, ζεῖ κανεῖς μέ ψευδαισθήσεις ὅταν ἀρέσκεται στὴν ὁμαλή καὶ στιλπνὴ ἐπιφάνεια, ἐνῶ στὸ βάθος βράζει ἔντονα τὸ ἠφαιστειο. Ἐδῶ, ἐπίσης, ἔχομε μία καθαρὴ περίπτωση ὀργανωσιακῆς σιωπῆς, πού, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ φύλακα, ἀφορᾶ στὴν ἀμυντικὴ σιωπὴ καὶ βασιζέται στὸ φόβο γιὰ τίς συνέπειες ἀπὸ μία τυχόν ὁμιλία. Μία καθαρὴ περίπτωση ὀργανωσιακῆς φωνῆς εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Αἴμονα πού δέν διστάζει νά ἔρθει σέ ἀντιδικία μέ τὸν πατέρα του προκειμένου νά σώσει τὴν Ἀντιγόνη. Πρόκειται εἰδικότερα γιὰ περίπτωση προ- κοινωνικῆς φωνῆς ὅπου ὑπάρχει κριτικὴ τῆς ἐπικρατοῦσας κατὰστασης καὶ σύγκρουση μέ στόχο τὴν ἀλλαγὴ. Στὴν ἴδια περίπτωση πρέπει νά ἐντάξομε τὸ μάντη Τειρεσία, ὁ ὁποῖος ὑπερασπίζεται τὰ δίκαια τῶν θεῶν καὶ κινεῖται σέ μία ἀλτρουιστικὴ προοπτικὴ.

Ἐπάρχει μία φράση τοῦ φύλακα στὴν “Ἀντιγόνη” πού εἶναι μία πολὺ φιλοσοφημένη σκέψη, κατὰ πολὺ ἀνώτερη τοῦ μορφωτικοῦ τοῦ ἐπιπέδου, ὅπως ἄλλωστε συνηθίζεται στὴ γνωμολογία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἡ φράση αὐτὴ, ἡ ὁποία στοιχειοθετεῖ πῶς ἀντιπροσωπευτικὰ τὴν ὀργανωσιακὴ σιωπὴ στὴν ἐν λόγῳ τραγωδία, ἀποτελεῖ τὴν πῶς ἀντιπροσωπευτικὴ ἴσως ἔκφραση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία. Εἶναι ἡ πασίγνωστη φράση:

στέργει γάρ οὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν²⁶.

Τὰ λόγια, ἡ στάση καὶ ἡ ἐν γένει συμπεριφορὰ τοῦ φύλακα ἀπέναντι στὸν Κρέοντα ἀποκαλύπτουν τίς πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ φαινομένου τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς σέ ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἀπολυταρχικῆς δομῆς στὴν ὁποία αὐτὴ ὑφέρει. Πά νά κατανοήσομε ὅμως τὸ φαινόμενο σέ συνάρτηση μέ τὸ φύλακα (ἢ τούς φύλακες), θά πρέπει νά δοῦμε τὴν κατὰ σειρὰν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων πού τὸ ἀφοροῦν. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Κρέων ἀναθέτει τὴ φύλαξη τοῦ ἄταφου νεκροῦ σέ φύλακες, οἱ ὁποῖοι ἐνδεχομένως ἐπιτέλεσαν τὸ ἔργο αὐτὸ πλημμελῶς. Ἐτσι, ὁ πρῶτος ἡμεροσκόπος ἀναγγέλλει στοὺς ἄλλους ὅτι κάποιος ἀπέδωσε λάθρα τίς καθιερωμένες νεκρικές τρίσπονδες χοές στὸν νεκρό. Τότε ἀρχίζουν οἱ ἐντολοδόχοι τῆς ἐξουσίας νά τσακώνον-

²⁵ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 504-509.

²⁶ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 277.

ται άσχημα μεταξύ τους γιατί ό ένας ύποπτευόταν τόν άλλο κι ήταν έτοιμοι νά ύποστούν θεοκρισίες²⁷ για νά άποδείξουν ότι δέν ήταν ένοχοι. Στο τέλος, ώς μόνη άναγκαστική λύση, κάποιος πρότεινε νά τό πεί στον άρχοντα αυτός πού θά έβγαινε από τή διαδικασία τής κλήρωσης. Έτσι, ό κληρωθείς φύλακας εισέρχεται στή σκηνή τής τραγωδίας φοβισμένος και άναστατωμένος. Άποφεύγει νά άνακοινώσει στον άρχοντα τό γεγονός, λέγοντας άοριστολογίες και χρησιμοποιώντας παρελκυστικές έκφράσεις. Μόνο όταν οί δισταγμοί του έξαντλήσουν τήν ύπομονή του τυράννου και προκαλέσουν τήν άγανάκτησή του, τότε μόνο θά ψελλίσει, τρέμοντας, τήν άλήθεια. Χρειάζεται στό σημείο αυτό νά έπισημάνομε τό πόσο σπουδαίο είναι όσοι βρίσκονται σέ διοικητικές θέσεις νά σπάνε τή σιωπηλή κουλτούρα και νά βρίσκουν ένα κλίμα φωνής έως ότου οί ύφιστάμενοί τους άποκτήσουν κουράγιο στή συμμετοχή. Μερικά χαρακτηριστικά των διοικητικών στελεχών είναι πολύ σημαντικά πρós τήν κατεύθυνση αυτή, τά όποια, μάλιστα, πρέπει νά έμπλουτίσουν. Χρειάζεται π.χ. νά μπορούν νά άποδέχονται τήν άλήθεια. Νά δημιουργοῦν ένα πλαίσιο έργασίας, τό όποιο θά έμπνέει στον ύφιστάμενο ασφάλεια προκειμένου νά έκφράσει τίς άπόψεις του²⁸. Χρειάζεται νά τούς δίνουν κουράγιο, ώστε οί τελευταίοι νά προσφέρουν ιδέες και προτάσεις. Γιατί, αν οί εργαζόμενοι καταλάβουν ότι τά διοικητικά στελέχη δέν ένδιαφέρονται νά άκούσουν τήν άλήθεια, ή ότι θά άποδώσουν τίς αιτίες τής όμιλητικής τους συμπεριφοράς σέ λάθος πηγή, αυτοί θά επιλέξουν τή σιωπή. Αν κοιτάξει κανείς μέ προσοχή τήν όλη στάση και συμπεριφορά του φύλακα, θά δει ότι βρίσκεται σέ μία διελκυστίδα πού του δημιουργεί μία δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση. Η κατάσταση αυτή άποκαλύπτεται καθαρά στα ίδια του τά λόγια:

άναξ, έρω μέν ούχ όπως τάχους ύπο
δύσπνους ικάνω κοῦφον έξάρας πόδα·
πολλάς γάρ έσχον φροντίδων έπιστάσεις,
όδοίς κυκλών έμαυτόν εις άναστροφήν·
τάλας, τί χωρείς, οί μολών δώσεις δίκην;
τλήμων, μένεις αύ; κεί τάδ' είσεται Κρέων
άλλου παρ' άνδρός, πώς σύ δητ' ούκ άλγυνη;
τοιαῦθ' έλίσσων ήνυτον σχολή βραδύς,
χοῦτως όδός βραχεία γίγνεται μακρά.

²⁷ Στη δοκιμασία αυτή κρατοῦσαν πυρωμένα σίδερα ή περνοῦσαν ανάμεσα σέ άναμμένα κάρβουνα κι όποιος έξήρχετο άβλαβής, έθεωρείτο άθώς.

²⁸ Vakola, M., & Bouradas, D. (2005). Antecedents and consequences of organisational silence: an empirical investigation. *Employee Relations*, 27(5), σ.453.

τέλος γε μέντοι δεῦρ' ἐνίκησεν μολεῖν
σοί· κεί τό μηδέν ἐξερω, φράσω δ' ὄμως·
τῆς ἐλπίδος γάρ ἔρχομαι δεδραγμένος
τό μή παθεῖν ἄν ἄλλο πλὴν τό μόρσιμον²⁹.

Εἶναι, ἄλλωστε, γνωστό ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τηρεῖ μία στάση ὀργανωσιακῆς σιωπῆς, βρίσκεται ἐγκλωβισμένος σέ μία διελκυστίνδα³⁰ καί σέ ἓνα θέατρο ἐσωτερικῶν συγκρούσεων πού μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ ὀδυνηρές συνέπειες, ὅπως ἄγχος, στρές, χαμηλή ἐσωτερική παρακίνηση καί ἱκανοποίηση, χαμηλή αὐτοεκτίμηση, μειωμένη παραγωγικότητα, ψυχολογική ἀπομάκρυνση καί παραίτηση ἀπό τόν ὀργανισμό, σαμποτάζ (ὀργανωτική ἀποκλίνουσα συμπεριφορά). Ὅλα αὐτά τά συμπτώματα εἶναι ἔκτυπα στήν ψυχική διάθεση καί τή συμπεριφορά τοῦ φύλακα. Ἡ γνωστική του δυσἀρέσκεια τόν ὀδηγεῖ στό ἄγχος ἐξαιτίας τῆς ἀπόκλισης ἀνάμεσα σέ αὐτό πού ἐπιθυμεῖ διακαῶς καί στή συμπεριφορά πού ἀναγκαστικά ἀκολουθεῖ. Ὁ ἴδιος ὁ Κρέων, ἄλλωστε, θά τόν ρωτήσῃ ὑποψιασμένα βλέποντας τήν κακή του κατάσταση:

τί δ' ἔστιν, ἀνθ' οὗ τήνδ' ἔχεις ἀθυμίαν;³¹.

Προφανέστατα, ἐπίσης, ἔχει μειωμένη αἴσθηση ἐλέγχου, καθὼς δέν μπορεῖ νά ἐκφράσῃ ἐλεύθερα τίς ἀπόψεις του, χαμηλή παρακίνηση ἀφοῦ βλέπει τήν ὑποτίμηση καί τήν κατηγορητική διάθεση τοῦ προισταμένου στό πρόσωπό του καί φυσικά μειωμένη διάθεση νά προσφέρει. Στό τέλος δέ τῆς στιχομυθίας του μέ τόν Κρέοντα, ὁ φύλακας πρὶν ἀποχωρήσῃ ἀπό τή σκηνή θά πεῖ:

ἀλλ' εὐρεθείη μὲν μάλιστ'· ἐάν δέ τοι
ληφθῆ τε καί μή, τοῦτο γάρ τύχη κρινεῖ,
οὐκ ἔσθ' ὅπως ὄψει σύ δεῦρ' ἐλθόντα με³².

Τά λόγια του αὐτά ἐκφράζουν σαφέστατα καί καθαρά μία ἀποκλίνουσα ὀργανωτική συμπεριφορά καί μία ἀπομάκρυνση καί παραίτηση ἀπό τήν ὀργανωτική δομή πού ὑπηρετεῖ. Στό σημεῖο αὐτό χρειάζεται νά ποῦμε ὅτι μέσα στήν ψυχή τοῦ φύλακα προσβάλλεται τό ἔμφυτο αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης. Θεωρεῖ ἄδικο νά πάθει κάτι κακό: «οὐδ' ἄν δικαίως ἐς κακόν πέσοιμί τι»³³. Ὅταν, ἐπίσης, λέει «ἢ δεινόν ᾧ δοκεῖ γε καί ψευδῆ δοκεῖν»³⁴, ἐκφράζει

²⁹ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 223-236.

³⁰ Εὐαγγελίας Φραγκοῦλη, Ἡ ὀργανωσιακή σιωπή ἀποτελεῖ ἀρνητικό παράγοντα σέ ἀτομικό καί ὀργανωσιακό ἐπίπεδο, Διοικητική Ἐνημέρωση, Σεπτέμβριος, 2009, 50σσ. 35-40.

³¹ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 237.

³² Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 327-329.

³³ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 240.

τό αίσθημα τῆς ἀδικίας πού κυριαρχεῖ στήν ψυχή του. Στήν πραγματικότητα, οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι σχέσεις ἀνταλλαγῆς. Δίνουμε ἀξίες καί λαμβάνουμε ἀξίες. Σέ σημαντικό βαθμό ἡ ποιότητα τῶν σχέσεων καί ἡ εὐχαρίστηση πού προκύπτει ἀπό αὐτές, ἐκτός ἀπό τήν ἀπόλυτη ἀξία αὐτῶν πού δίνουμε ἢ λαμβάνουμε, ἐξαρτᾶται ἀπό τό πόσο δίκαια ἢ ἄδικη ἀντιλαμβανόμαστε τήν ἐν λόγῳ ἀνταλλαγή. Ὅταν καταλάβομε ὅτι δίνουμε περισσότερο ἀπό αὐτά πού παίρνομε, τότε αισθανόμαστε ἀδικία. Σ' αὐτές τίς περιπτώσεις μειώνουμε αὐτά πού δίνουμε, ὥστε νά ἐξισοροποιηθεῖ ἡ ζυγαριά, ἢ καταφεύγομε στή διεκδίκηση πού συνήθως λαμβάνει διάφορες μορφές, ὅπως ἀπαιτήσεις, γκρίνια κ.λπ. Στήν περίπτωση ἐκείνη πού δέν καταφέρνομε κάτι μέ τά παραπάνω, διακόπτομε τή σχέση καί προτιμοῦμε τή φυγή³⁵. Σ' αὐτή τήν τελευταία ἐκλογή καταφεύγει ὁ φύλακας, μὴ μπορώντας νά ἀντιδράσει διαφορετικά, καθώς ἔχει ἀπέναντί του τή σαρωτική καί ἰσοπεδωτική αὐταρχική ἐξουσία. Οἱ Tulubas καί Celcer (2012) ἐξέτασαν τίς συνέπειες τῆς δικαιοσύνης στή σιωπή τῶν μελῶν ἑνός ὀργανισμοῦ. Τά συμπεράσματά τους μᾶς δείχνουν, ἀνάμεσα στά ἄλλα, ὅτι ἡ ἀντιληπτή δικαιοσύνη ἔχει ἰσχυρή ἐπίδραση στήν ἐμπιστοσύνη πού ἔχουν τά μέλη τῶν ὀργανισμῶν στόν ἐπόπτη. Ἐνας τρόπος ἐξάλειψης τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς εἶναι ἡ δημιουργία ἑνός κλίματος διαδικαστικῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία δημιουργεῖ αἴσθηση δικαιοσύνης καί κάνει τοὺς ἐργαζομένους καί γενικά τοὺς ὑφισταμένους νά μιλοῦν ἐλεύθερα.

Στήν πραγματικότητα, ὁ φύλακας ἀκολουθεῖ αὐτό τό εἶδος τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς, τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται ὡς ἀμυντική σιωπή³⁶ καί βασιζέται στό φόβο τῶν συνεπειῶν ἀπό τήν ἔκφραση τῆς γνώμης τοῦ ἐργαζομένου. Μ' ἄλλα λόγια, δέν ἐκφράζει τίς ιδέες καί τίς ἀπόψεις του, οὔτε μεταδίδει τίς πληροφορίες του λόγω φόβου καί γιὰ νά προστατεύσει ἑαυτόν ἀπό ἐξωτερικές ἀπειλές. Ὡστόσο, στήν αὐτονόητη πραγματικότητα τῆς ὑπαρξῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς στή στάση καί τή συμπεριφορά τοῦ φύλακα, θά μπορούσε νά θέσει κανεῖς ὡς ἀντεπιχείρημα τό ἐρώτημα: μά πῶς μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἡ στάση του ὡς ὀργανωσιακή σιωπή ὅταν ὁ ἴδιος ἀποκαλύπτει τήν παράνομη πράξη, ἀλλά καί τόν αὐτουργό της; Μήπως πρόκειται περί ὀργανωσιακῆς φωνῆς; Στό ἐρώτημα αὐτό ἡ ἀπάντηση εἶναι καταφατική, ὡστόσο, ἡ ὑπαρξη καί τῶν δύο φαινομένων δέν συνιστᾶ ἀντίφαση γιὰ τόν

³⁴ Ἀντιγόνη, ἐνθ' ἀνωτέρω, στ. 323.

³⁵ Δημήτρη Μπουραντά, Ἐπί σκηνῆς χωρὶς πρόβα, τέταρτη ἔκδοση, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα Δεκέμβριος 2010, σσ. 282- 284.

³⁶ Εὐαγγελίας Φραγκούλη, Ἡ ὀργανωσιακή σιωπή ἀποτελεῖ ἀρνητικό παράγοντα σέ ἀτομικό καί ὀργανωσιακό ἐπίπεδο, Διοικητικὴ Ἐνημέρωση, Σεπτέμβριος, 2009, 50, σ.52.

άπλουστατο λόγο ότι οι δύο αυτές καταστάσεις δέν συμπίπτουν χρονικά, αλλά είναι αλληλοδιάδοχες. Ό φύλακας δέν έχει συγχρόνως όργανωσιακή σιωπή καί φωνή, άπλώς μεταβαίνει από τή μία στην άλλη. Στην άρχή τηρεί τήν όργανωσιακή σιωπή, όταν όμως βλέπει ότι δέν βγαίνει κάτι μέ ατή τήν τακτική, αλλάζει καί υίοθετεί τήν όργανωσιακή φωνή. Οι σίχοι πού στοιχειοθετοϋν άκριβώς τήν άλλαγή ατής τής τακτικής είναι:

ήν δ' ό μύθος ως άνοιστέον
καί ταϋτ' ένίκα³⁷

Όστόσο, τά πράγματα καί πάλι δέν είναι ξεκάθαρα μέσα του. Υπάρχει μία συνεχής διαπάλη έντός του όργανωσιακής σιωπής καί φωνής, όπως είδαμε παραπάνω, ή όποια θά συνεχιστεί μέχρι τή στιγμή τής άνακοίνωσης τής παρανόμου πράξης τής ταφής τής σοροϋ, όποτε έχομε τήν επικράτηση τής όργανωσιακής φωνής. Όπως είναι γνωστό, ή όργανωσιακή φωνή³⁸ άφορα τήν έκφραση άπόψεων, ιδεών καί γνωμών για τήν έργασία όχι μόνο του έργαζόμενου, αλλά καί άλλων άτομων πού άφοροϋν άλλαγές καί διαφορετικές προσεγγίσεις σε έργασιακά θέματα. Έδω, συγκεκριμένα, πρόκειται για τήν άμυντική φωνή (defensive voice), ή όποια χρησιμοποιείται από τόν έργαζόμενο προκειμένου νά προστατευτεί, έχει περιεχόμενο άμυντικό καί έμπεριέχει δικαιολογίες καί λόγους για τήν άποφυγή συνεπειών³⁹.

Στήν “Άντιγόνη”, έν τέλει, τό πρόβλημα τής όργανωσιακής σιωπής θά λυθεί. Τό κοινωνικό σύστημα, εύρισκόμενο σε κατάσταση δυσλειτουργίας, άδυνατεί νά λύσει τό πρόβλημα έσωτερικά. Τό σύστημα στην κλειστότητα του δέν μπορεί νά δρομολογήσει κάποια λύση. Τό πρόβλημα αυτό θά λυθεί μέ τήν παρέμβαση του Θείου, όχι μέ τή μορφή του από μηχανής θεοϋ, αλλά μέ τήν εμφάνιση του Τειρεσία, ό όποιος αναγγέλλει τίς επικείμενες τραγικές εξελίξεις, οι όποιες πρόκειται νά πλήξουν τόν παραβάτη τών θείων έντολών. Η έκφραση τών θείων βουλών καί ό φόβος του τελευταίου μπροστά στην έπαπειλούμενη τιμωρία του θά ένθαρρύνει τό χορό, ό όποιος θά έκφραστεί. Ό ισχυρός καί ύψαύχην πού έπιβάλλεται διά τής πυγμής καί παραθεωρεί τό δίκαιο τών θεών, θά ταπεινωθεί από τίς ύέρτερες θείες δυνάμεις. Ήδη, μπροστά στό ένδεχόμενο τής συντριβής θά συγκαταβεί προς τούς ύφιστα-

³⁷ Άντιγόνη, ένθ' άνωτέρω, στ. 272-274.

³⁸ Premeaux S. F. καί Bedeian A. G., Breaking the silence: The moderating effects of self-monitoring in predicting speaking up in the workplace, *Journal of Management Studies*, 40 (6) 2003, pp. 1537-1562.

³⁹ Οι άλλες δύο περιπτώσεις είναι ή προκοινωνική φωνή (prosocial voice) καί ή συγκαταβατική φωνή (acquiescent voice). Βλέπε Van Dyne L.- Ang. Soon- Botero I. C., Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs, *Journal of Management Studies*, 40 (6), 2003, p.1360 -1392.

μένους καί τούς ὑπηκόους του. Ἀργότερα, πολλές φορές, στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας “οἱ παιδευτικές ἢ συμβατικές ἐπιφορές”⁴⁰ θά ἐπαναφέρουν τό σύστημα σέ κατάσταση ἰσορροπίας, καθώς ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ μέ τόν τρόπο αὐτό συγκρατεῖ τήν ἰσορροπία. Σήμερα, γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς ὀργανωσιακῆς σιωπῆς θά ἦταν πολύ χρήσιμο, ἀφ’ ἑνός στήν κορυφή τῶν ποικίλων διοικητικῶν δομῶν νά εὐρίσκονται ἔνθεα πρόσωπα, ἀφ’ ἑτέρου νά ἀντιμετωπίζονται τά πράγματα κάτω ἀπό μιὰ ὀρθόδοξη πνευματική προοπτική. Εἴμαστε πεπεισμένοι ὅτι ἡ στροφή τῆς διοικητικῆς ἐπιστήμης σέ θεολογικές ἀφετηρίες καί ἡ ὑπέρβαση σχετικῶν προκαταλήψεων θά βοηθοῦσε καθοριστικά πρός τήν κατεύθυνση αὐτή.

⁴⁰ Γέροντος Ἰωσήφ Βατοπαιδινοῦ, Συζητήσεις στόν Ἄθωνα, Ψυχοφελῆ Βατοπαιδινά 13, Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, 2003, σσ. 25, 30-31.

Χαρακτηριστικά Κανονικότιτος στήν Ἐκκλησιαστική Ζωή κατά τόν ΙΣΤ' αἰῶνα

Ἀρχιμ. Νίφων Βασιλάκης

Δρ. Κανονικοῦ Δικαίου

Ἡ ἐποχή πού περιλαμβάνει ὁ ΙΣΤ' αἰῶνας χαρακτηρίζεται ἀπό μιά κρίση¹ σοβαρή στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία κι ὄχι μόνο. Γενικά καταγράφεται ἀστάθεια πολιτική, κοινωνική, κανονική καί ἐκκλησιαστική². Ἐπικρατοῦσε ἔντονη θεολογική πολεμική³ μεταξύ λατίνων καί προτεσταντῶν, μέ ἀφορμή τό γνήσιο πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ καί ιδιαίτερα μέ ἀντικείμενο τήν κανονικότητα τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ προτεσταντισμοῦ εἶχε δημιουργήσει πολλές δυσκολίες θεολογικές καί κοινωνικές, πού σημάδεψαν τήν ἱστορία καί σύνολη τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ χριστιανικός κόσμος εἶχε πραγματικά συγκλονιστεῖ ἀπό τήν ἐμφάνιση τοῦ προτεσταντισμοῦ. Ἀλλά καί στήν Ἰταλία οἱ ὀρθόδοξοι πληθυσμοί περνοῦσαν τήν περίοδο ἐκείνη πρακτικά⁴ ὑπό τήν κανονική δικαιοδοσία τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Θρόνου τῆς Ῥώμης. Τό ὀρθόδοξο ποίμνιο ξεχνοῦσε⁵ σταδιακά

¹ Γιά ὅσους θεωροῦν ὅτι ἡ οἰκονομική λεγόμενη κρίση εἶναι ἡ φοβερότερη, καλόν εἶναι νά ἀναθεωρήσουν, βλέποντας κατάματα, ὅπως καί ὅσοι νοσταλγοῦν τάχα κάποιο καλύτερο παρελθόν ἄλλης ἐποχῆς, τήν πραγματικότητα ἀντικειμενικά καί ὡς ἔχει. Δυστυχῶς οἱ κρίσεις πού πέρασε ἡ ἀνθρωπότητα καί εἰδικότερα ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καταμαρτυροῦν πόσο δύσκολα ἔζησαν οἱ Πατέρες μας, σέ ἐποχές χωρίς κανένα σταθερό Δίκαιο, χωρίς θεσμικά καί νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματα ἀνθρώπινα καί θρησκευτικά. Οἱ ὅποιες σύγχρονες ἀτέλειες σαφῶς πολύ καλύτερες ἀπό ἐκεῖνα πού συνέβησαν κατά τόν σκληρό μεσαίωνα καί ἄλλες ἐποχές.

² ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Ἑλληνες Λόγιοι εἰς τήν Βενετίαν*, Ἀθῆνα 1965, 50.

³ Ἡ πολεμική αὐτή βέβαια δέν περιορίστηκε σέ θεωρητικό ἐπίπεδο, ἀλλά ἐξέλεβε βίαιες ἐκφράσεις καί αἱματοχρωματισμένες ἐκδηλώσεις, κατά τίς ὁποῖες καταδικάστηκαν ἄδικοι καί θανατώθηκαν παράνομα ἀνθρώπινες ψυχές ἀθῶες καί ἄμοιρες.

⁴ Πρακτικά σέ ἐμᾶς σήμερα πολύ δύσκολο νά κατανοήσουμε τί τότε συνέβη, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησιαστική ἐξουσία ταυτίζονταν μέ τήν πολιτική καί κάθε ἐντολή συνδέθηκε μέ βία δυσεξήγητη ἀπό τούς θεολόγους.

⁵ Ἐκτός ἀπό τό ὀρθόδοξο ποίμνιο καί περιπτώσεις κληρικῶν καταγράφονται πού ξέχασαν ἢ λησμόνησαν ἢ καί ἀρνήθηκαν τήν ὀρθόδοξη πίστη καί τίς κανονικές παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τό τραγικότερο ὅτι ἀντικατέστησαν ἀσυνείδητα ἢ καί σκοπίμως τήν ὀρθόδοξη κανονικότητα μέ τίς σχολαστικές δικανικές ἀντιλήψεις περί κανονικότητος, ἀφήνοντας ἔτσι τό Πηδάλιο τῆς κανονικῆς παράδοσης σέ νομικούς παρά σέ θεολόγους ἢ σέ θεολόγους σχολαστικῆς ἀντιλήψεως πού σκεπτόμενοι νομικά πρωτίστως, δικανικά καί τυπικά, ἀδίκησαν μετατρέποντας σέ ξηρό γράμμα νόμων τίς ζωντανές καί δυναμικές ὀρθόδοξες κανονικές παραδόσεις.

τήν βυζαντινή εκκλησιαστική παράδοσή του, τὰ μακραίωνα κανονικά ἔθιμα, τίς ὀρθόδοξες ἀνατολικές ἐκκλησιαστικές συνήθειες⁶. Οἱ προσπάθειες γιά ἐνότητα⁷ νομοκανονική, δογματική, θεολογική, μυστηριακή, καθολική συνεχίζονταν ἀκατάπαυστα μέ διάφορα πρόσωπα καί μεθόδους πού ἐναλλάσσονταν συχνά καί μεταβάλλονταν. Δυστυχῶς ὑπείσέρχονταν πρόσωπα ἀκατάλληλα⁸ σέ θέσεις νευραλγικές, ἐπηρεάζοντας μέ τόν χαρακτήρα τους καθοριστικά τήν πρόοδο ἢ μή τοῦ διαλόγου καί τῶν σχέσεων. Τά χρησιμοποιηθέντα μέσα καί ὁ τρόπος συνεργασίας ἢ ὑποταγῆς ποικίλουν, ἐνώ στά χέρια ἐμπαθῶν ἀξιωματούχων κατέστησαν ἢ καθίστανται ἐπικίνδυνα σφόδρα. Καί σήμερα, πού ἡ κίνηση καί τό ἐνδιαφέρον γιά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν λαμβάνει ξεχωριστό ἐνδιαφέρον, ἐξακολουθεῖ νά λαμβάνεται χρήσιμη ἢ μελέτη τῶν σχέσεων⁹ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Στήν Ὄρθοδοξη Ἐκκλησία τῆς ἐν λόγω ἐποχῆς ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἀμάθεια¹⁰, φτωχή ἐκπαίδευση καί γενικά κατάσταση θλιβερή, ἐξ αἰτίας τῆς

⁶ ΖΕΡΒΟΥ Γ., *Σύντομος ἱστορική ἀνασκόπησις τοῦ Ἑλληνορθόδοξου στοιχείου εἰς τήν μεσημβρινήν Ἰταλίαν καί Σικελίαν κατά τοὺς αἰῶνας Η΄-ΙΖ΄*, Ο 4 (2001), 45.

⁷ Ἄν σήμερα κανεῖς διερωτάται πόσα ἢ πόσο ἀκατάλληλα πρόσωπα ἐργάζονται τάχα γιά τήν καλήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, ἐκείνη τήν ἐποχή πολύ περισσώτερα ἄτομα προσπάθησαν διά τῆς βίας νά τήν ἐπιβάλουν, μέ τρόπο δυσανάρμοστο στά ὑψηλά ἰδεώδη καί τὰ τίμια ἰδανικά.

⁸ Χαρακτηρισμός πού ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι διαχρονικό εἶναι τό φαινόμενο αὐτό, ἄνθρωποι μέ λίγες δεξιότητες, πολλά ἀδικαιολόγητα σφάλματα, λόγω χαρακτήρα, ἀγωγῆς καί παιδείας ἢ ἔνεκα καταστάσεων, λαμβάνουν θέσεις καί ρόλους, μετατρέποντας οὐσιαστικά τίς καλές προθέσεις ἢ ἀγαθές θεωρίες σέ κολάσιμες πράξεις, μέ καταστροφικά ἀποτελέσματα.

⁹ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Ἐπί τῶν σχέσεων τῶν Ὄρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἐτεροδόξους κατά τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα*, Θ 3 (1925), 26-33.

¹⁰ ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Α., *Γαβριήλ ὁ Σεβήρος*, ΝΣ 22(1926), 211. Δυστυχῶς προσωπικά φοβοῦμαι ὅτι ἡ ἀμάθεια διασώζεται καί σήμερα στήν ἐποχή τῶν πολλῶν γνώσεων, τῆς εὐκολῆς καί γρήγορης πληροφόρησης, διότι ἐνώ μαθαίνουμε οἱ ἴδιοι ἢ στά παιδιά μας πολλά, συγχρόνως στερούμαστε τῆς ποιότητος τῆς γνώσης ἢ κατακακερματίζοντας σέ ἐιδικότητες, μέρη καί μέλη τήν κατά Θεόν καί ἄνθρωπον σοφία, χάνουμε τό σύνολο, τήν ἐνότητά της ἢ τὰ πιό ζωντανά καί ἀπαραίτητα στοιχεῖα της. Τρομάζω σέ θεολογικά θέματα μέ τίς ἀπαντήσεις πού ἀκούω. Λίγοι τολμοῦν νά πούν ὅτι δέ γνωρίζουν, λίγοι λένε ὅτι θά τό μελετήσουν προκειμένου νά ἀπαντήσουν σωστά. Οἱ περισσότεροι δίδουν ἀπαντήσεις ἐσφαλμένες, θεωρόντας ἑαυτοὺς ἐιδικούς ἐπί παντός ἐπιστητοῦ. Γιά ὅλα τάχα ξέρουν. Κι ἐκφράζονται ἄλλοι μέ συντηρητικότητα γιγάντια, βλέποντας παντοῦ μαυρίλα, θέλοντας τοὺς πάντας ἀμαρτωλοὺς νά τιμωρήσουν παρά νά σώσουν κανένα, νοσταλγόντας παθολογικά τό παρελθόν τοῦ (παντελῶς ἀγνώστου εἰς αὐτοὺς) μεσαίωνα, ἄλλοι πάλι ἀδιαφοροῦν ἐπιμόνως, δίδοντας προσωπικές, ὑποκειμενικές καί ἐπιφανειακές ἀπαντήσεις σέ θέματα πολύ σοβαρά, μέ ἱστορία καί ρίζες

σκληρής τυραννίας καί τῆς μακραιώνης σκλαβιάς. Ἐνδεικτικά γιά τό λόγο αὐτό εἶναι ὅσα διαβάζουμε σέ μιά σύντομη περιγραφή γιά τήν πνευματική βοήθεια πού χρειάζονταν οἱ ὀρθόδοξοι πληθυσμοί, πού ἔγραψε ὁ Ποσεβίνο¹¹ γιά τίς ἐπείγουσες ἀνάγκες τῶν ὀρθοδόξων στό χώρο τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας ὑπό ἐνετική ἀλλά καί ὀθωμανική κυριαρχία. «Υἵαρχουν πολλές, κι ἐπείγουσες ἀνάγκες κι ἐλλείψεις πνευματικές γιά τήν Ἐκκλησία στόν ἑλλαδικό χώρο...Μέ μεγάλη εὐκολία λύουν τούς γάμους...δέν ἐξομολογοῦνται κι οἱ ἱερεῖς...»¹².

Ἡ ἐξουσία τῆς Βενετίας στήν ἐπικράτειά της ἀναγνώριζε μόνο τήν λατινική ἱεραρχία¹³, γιατί ἡ ὀρθόδοξη ἱεραρχία δέν διέθετε τήν νόμιμη ἄδεια παραμονῆς στίς περιοχές ὑπό ἐνετική κατοχή, ὅπως γιά παράδειγμα στήν Κρήτη¹⁴. Τό μεγαλύτερο μέρος τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν κι οἱ περίφημοι «Πρωτοπαπάδες», ἀναγνώριζαν τήν ἱεραρχία τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀνώτατή τους ἀρχή κι ἐπίσημα δέν τούς ἐπιτρεπόταν (νόμιμα καί κανονικά) νά ἔχουν ἐπικοινωνία μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο¹⁵.

Οἱ Πρωτοπαπάδες θεωροῦνται ἰδιαίτερο κι εἰδικό φαινόμενο τῆς ἐποχῆς, σέ νησιά τῆς βενετικῆς κατοχῆς, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ Κρήτη. Ἄν καί σήμερα συναντᾶμε τούς πρωτοπρεσβυτέρους, διαπιστώνουμε πώς δέν εἶχαν τόν ἴδιο ρόλο καί δέν ἀσκοῦσαν τήν ἴδια ἐξουσία. Ἐπομένως δέν ἦταν τυ-

μακρές, θέτοντας ἐκτός λειτουργίας τίς ἐπιστήμες, πού ποτέ δέν σπούδασαν ἢ τυπικά μόνο κάτοχοί τους ἔγιναν.

¹¹ Πρόκειται γιά τόν ὀνομαστό ἰησοῦίτη Antonio Possevino, γεννήθηκε στή Mantova τῆς Ἰταλίας τό ἔτος 1533 καί ἀπεβίωσε στή Ferrara τήν 26^η Φεβρουαρίου 1611. Ὑπηρετήσε τό Κράτος τοῦ Βατικανοῦ ὡς διπλωμάτης, ἀλλά χαρακτηρίζεται μέγάλος θεολόγος καί συγγραφέας σημαντικῶν θεολογικῶν ἔργων.

¹² POSSEVINO A., *De Rebus Graecorum*, AHSJ, OPP. NN. 316, II, 15. Μέ τόν τρόπο αὐτό, μέ πολλά γράμματα κι ἐπιστολές ἐνημέρωναν γιά πολλά ἔτη οἱ ἰησοῦίτες καί κληρικοί ἄλλων μιοναχικῶν ταγμάτων τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τήν προΐσταμένη τους Ἀρχή, γιά τήν κατάσταση τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφοῦ ἐναγωνίως ἀνησυχοῦσαν μήν τυχόν καί προσχωρήσουν πρὸς τήν θεολογία τῆς μεταρύθμισης καί παρεκκλίνουν σέ προτεσταντικό τρόπο ζωῆς. Τά χρόνια πού ἐτοίμαζα τήν διδακτορική μου διατριβή παρεπιπτόντος ἔπεσαν στά χέρια μου καί διάβασα πολλά τέτοια γράμματα, κι ἀπό τότε ἐνθυμοῦμαι πόσο ἐντύπωση μοῦ ἔκανε τό γεγονός ὅτι διαχρονικότητα διέπει καί πάθη, ἁμαρτίες, ἀρετές, χαρίσματα, συνήθειες, ἀντιλήψεις καί τόν τρόπο ζωῆς προσώπων καί ὀλόκληρων λαῶν.

¹³ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Ν., *Ἡ Ἐκκλησία στήν Ἑλλάδα κατὰ τήν Φραγκοκρατία*, Θεσσαλονίκη 1984², 109-198.

¹⁴ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ., *Μέτρα τῆς Βενετίας ἔναντι τῆς ἐν Κρήτη ἐπιρροῆς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα (1418-1419)*, ΕΕΒΣ 30 (1960-1961), 85-144.

¹⁵ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ., *Ἡ ἐν Βενετία*, ΕΕΒΣ 37 (1969-1970), 184-185.

χαϊοι παπάδες, αλλά οί «πρώτοι» πρεσβύτεροι τών μεγάλων πόλεων, μέ ευρύτερες αρμοδιότητες κι έξουσίες πού πλησίαζαν σέ πολλά σημεία εκείνες τών επισκόπων, πού άπουσίαζαν. Βέβαια δέν τελούσαν χειροτονίες, αλλά όλη ή λοιπή διοίκηση τής τοπικής Έκκλησίας υπάγονταν στίς αποφάσεις τους και βρισκόταν στά χέρια τους. Κάθε έρώτημα σχετικά μέ τήν ζωή τής Όρθόδοξης Έκκλησίας τό άπαντούσαν εκείνοι άφού υπάγονταν στά νόμιμα δικαιώματά τους και στήν άποκλειστική τους κανονική δικαιοδοσία. Άκόμη βέβαια δέν έχει έξεταστεί έπακριβώς ή κανονική τους θέση, αλλά δέν μπορούμε κι εδώ νά αναφερθοϋμε περισσότερο σέ αυτούς.

Υπήρχαν πρόσωπα μορφωμένα, ή πλειοψηφία τών όποιων άποτελούνταν από κληρικούς, οί περίφημοι λόγιοι, πού μετέβαιναν στή δύση γιά νά ανακαλύψουν τά φώτα, πού είχαν κάποτε λάμψει στήν σκλαβωμένη Άνατολή κι είχαν μεταφερθει πλέον εκεί γιά νά μεταλαμπαδευτοϋν ξανά. Οί λόγιοι αυτοί, όταν επέστρεφαν στήν πατρίδα τους δίδασκαν μεταφέροντας γνώσεις κι έμπειρίες, ώστε νά βοηθήσουν τήν πνευματική άφύπνιση τοϋ λαοϋ. Μέ άλλα λόγια, πολυάριθμοι κληρικοί άναζητοϋσαν στή δύση τό πνευματικό φωτισμό μέσω τής εκπαίδευσης στά πανεπιστήμιά της, γιά νά εκμεταλλευτοϋν τούς καρπούς τής γνώσης, τής έπιστήμης, τής σοφίας πού είχαν ρίζες στήν Άνατολή, στήν κλασσική και άλλη αρχαιότητα, στά συγγράμματα τών Πατέρων, στήν παράδοση τής Έκκλησίας, στήν νομοκανονική πράξη, στήν άντιμετώπιση τής σκοτεινής άμάθειας¹⁶.

Ήδη στό τέλος τοϋ 15^{ου} αιώνα παρατηρείται μεγάλη άνάπτυξη στά γράμματα και τίς έπιστήμες, σέ πολλές περιοχές, όπως ή άξέχαστη άκμή στά νησιά, στήν Κρήτη γιά παράδειγμα κι άλλοϋ. Ό αριθμός τών μορφωμένων άνδρῶν τά χρόνια εκείνα αυξάνεται θεαματικά όπως τό ίδιο συμβαίνει και μέ τό ένδιαφέρον γιά τήν γνώση, τή σοφία, τίς έπιστήμες, τήν φιλοσοφία, τίς τέχνες, προετοιμάζοντας τήν Άναγέννηση¹⁷. Πολλοί είναι εκείνοι που κατέφυγαν στήν δύση από τήν Κωνσταντινούπολη κι άλλες περιοχές, έξ αίτίας τής δύσκολης κατάστασης και σκληρής ζωής στήν επικράτεια τής όθωμανικής αυτοκρατορίας. Επίσης πολλοί ευγενείς από τήν Βενετία μεταφέρονται κι έγκαταβιώνουν στήν Κρήτη. Κι ό γηγενής πληθυσμός τής Κρήτης επιδεικνύει μεγάλη έφεση γιά τά γράμματα και τίς τέχνες. Βέβαια μέρος τών όρθόδοξων πού σπούδαζε στή δύση, σέ καθολικά πανεπιστήμια και μοναστήρια, ξεχνοϋσαν τά όρθόδοξα έθιμα και τίς όρθόδοξες παραδόσεις τους.

Μιά πραγματικά σημαντική όσο και τραγική Όμολογία Πίστewς, άποτελεί εκείνη πού συνέταξε ό άγιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύ-

¹⁶ ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Α., *Γαβριήλ ό Σεβήρος*, ΝΣ 21 (1926), 471.

¹⁷ GEANACOPLOS D., *Byzantine East and Latin West*, 140-163.

ριλλος Λούκαρης¹⁸, ή γνησιότητα τής όποίας για αιώνες δέν είχε μέ βεβαιότητα έξακριβωθεί από τούς ειδικούς σέ ό,τι άφορά στην ιστορική της άληθεια. Στην Όμολογία του Κύριλλου Λούκαρη άνίχνευσαν στοιχεΐα προτεσταντικά, άν και παραμένει άναμφίβολο γεγονός τό όρθόδοξο κι εκκλησιαστικό φρόνημα του έν Άγίοις Πατριάρχου. Προκειμένου νά άντιμετωπίσει τίς ζωτικής για τήν όρθοδοξία σημασίας ίσορροπίες, τήν έποχή εκείνη μεταξύ ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντικών θεολογικών άντιλήψεων, και για νά τηρήσει σοφώς ουδέτερη ή ήπια στάση προς τό καλό τής Έκκλησίας και χάριν τής οίκουμενικής ένότητας, ένεπλάκη άναγκαστικά, δραματικά κι άδικα σέ χαλεπές θεολογικές διαμάχες.

Γιατί ή όρθοδοξία τοποθετούνταν άνάμεσα στον καθολικισμό και τον προτεσταντισμό, και στα συμβολικά κείμενα του 17^{ου} αΐωνα συναντάμε θέματα θεολογικά κι όρους κανονικά δυτικούς¹⁹. Οί όρθόδοξοι θεολόγοι, για νά έκθέσουν, νά δικαιολογήσουν ή νά ύπερασπίσουν τήν πίστη και τήν μυστηριακή τους ζωή, χρησιμοποιούσαν όρολογία και κείμενα καθολικά άπέναντι στους προτεστάντες και προτεσταντικά άπέναντι στους καθολικούς, σέ ένα θεολογικό άγώνα στον όποίο οί πολιτικές δυνάμεις τής έποχής (μέ τά γνωστά κι άνομολόγητα συμφέροντά τους) κάθε άλλο παρά άμέτοχες παρέμεναν. Οί όρθόδοξοι σπούδαζαν στη δύση στά καθολικά και προτεσταντικά πανεπιστήμια κι όταν έπέστρεφαν στον τόπο τους μετέφεραν, όρισμένοι ή μάλλον πολλοί έξ αυτών, σκόπιμα ή άσυνείδητα, δυτικές θεολογικές άπόψεις, οί όποίες άν και δέν χαρακτηρίζονταν αίρετικές, κανονικώς δέν ήταν όρθόδοξες²⁰.

Η διαφορά μεταξύ καθολικής και όρθόδοξης θεολογίας και κανονικής θεωρίας και πράξεως, σέ διάφορα, άδιάφορα ή κι ένδιαφέροντα και πολυάριθμα κείμενα τής έποχής, περιγράφεται περισσότερο, (α) ως άπομάκρυνση από τό αυστηρό κι άκριβές γράμμα τής ζωντανής κανονικής παράδοσης και (β) θεωρείται ως κατ' άκρίβεια ή κατ' οίκονομία έφαρμογή στην όργάνωση και διοίκηση μάλλον, παρά (α) ως έμπρακτη, βιωματική κι έμπειρική συνέπεια στη ζωή των μελών τής Έκκλησίας ή (β) ως διαφορά στις βασικές εκκλησιαστικές άρχές και σωτηριολογικές άξίες του Ευαγγελίου που διασφαλίζει κανονικά, μυστηριακά κι έσχατολογικά τήν σωτηρία²¹.

Μέ τήν Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία οί σχέσεις²² δέν διαγράφονται πάντοτε

¹⁸ ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Όρθοδοξία και Δύση*, 99.

¹⁹ ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Όίκουμενική Κίνηση*, 216-217.

²⁰ Ό.π., 210.

²¹ ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Όρθοδοξία και Δύση*, 97.

²² ΑΓΓΕΛΙΔΑΚΗ Χ., *Η κατάσταση τής Έκκλησίας Κρήτης επί Ένετοκρατίας (1204-1669)*, Θ 4 (1926), 21-41.

οι καλύτερες, μήτε περιγράφονται συνεχώς ειρηνικές, διότι δέν απουσίαζαν τά δύσκολα σημεία, δηλαδή κανονικές καί θεολογικές ασυμφωνίες ή διαφορές²³, ό προσηλυτισμός²⁴ κτλ.. Βέβαια καί μεταξύ τών όρθοδόξων συνέβαιναν ανάλογα περιστατικά, προβλήματα πολυάριθμα από σχολαστικίζοντας θεολόγους ή καθολικίζοντας πιστούς, μέ τήν λατινίζασιόνε νά τούς γεμίξει τήν ζωή, παρά ή στήν θεωρία μόνον μένουσα όρθόδοξη βιοτή.

Παραδείγματα θεολογικού διαλόγου, σοβαρού αλλά καί δύσκολου, ανιχνεύουμε στους μεγάλους κι όνομαστους θεολόγους Bellarmino²⁵, Posenino²⁶ καί Σεβήρο. Έπειτα ή λατινική Έκκλησία έβλεπε τίς συναντήσεις όρθοδόξων καί προτεσταντών ως επικίνδυνες καί για τό λόγο αυτό ό Καρδινάλιος Carlo de Guisse (†1577) έκανε στους όρθοδόξους τής Βενετίας 12 έρωτήματα²⁷, από τά όποια τό τελευταίο ήταν πόσα καί ποια είναι τά μυστήρια τής Καθολικής Έκκλησίας.

Στίς περιοχές πού βρίσκονταν υπό τήν έξουσία τής Βενετίας έπίσημη θρησκεία ήταν ό καθολικισμός. Οί λατίνοι έπίσκοποι είχαν έξουσία κι άρμοδιότητες, για όλους τούς χριστιανούς του νησιού, καθολικούς αλλά κι όρθοδόξους, καί νόμιμα έξασκοΰσαν τά κανονικά τους δικαιώματα. Συνήθως μαζί μέ τήν στρατιωτική κατάκτηση κάποιας ανατολικής περιοχής (νησιού, πόλεως, χώρας), κι ή τοπική όρθόδοξη Έκκλησία ύπαγόταν αυτόματως στήν δυτική πολιτική δικαιοδοσία. Οί όρθόδοξες εκκλησίες τής βενετικής κυριαρχίας πρακτικά (διατηρώντας βέβαια όρισμένα προνόμια, μεγάλα ή μικρά, προσωρινά ή μόνιμα) βρίσκονταν υπό τήν διοικητική δικαιοδοσία τής Έκκλησίας Ρώμης²⁸, αναγνωρίζοντας τόν Πάπα ως υπέρτατη αρχή όλων τών χριστιανών.

Άπό τήν άλλη πλευρά, οι Προτεστάντες πλησίαζαν τήν Όρθόδοξη Ανατολή κι έφταναν στό Βυζάντιο, για νά δούν σε ποιά κατάσταση βρίσκονταν οι όρθόδοξοι, ένω συγχρόνως προσπαθοΰσαν νά επιτύχουν τήν ένωση μεταξύ τους, διοργανώνοντας πολλές θεολογικές ομάδες, μισιοναρίων ή ιεραποστόλων, αποστέλλοντας γράμματα στους Πατριάρχες καί χρησιμοποιούσαν στίς αποστολές τους, τίς πρεσβείες τών προτεσταντικών χωρών καί αποτελεσματικότερα εκείνη τής Γερμανίας²⁹.

²³ ΤΣΙΡΠΙΑΝΛΗ Ζ., *Η άντιμεταρρύθμιση καί ό όρθόδοξος κόσμος*, ΙΤΕΕ 10, 121-124.

²⁴ ΑΛΕΞΙΟΥ Σ., *Έκκλησία*, ΙΤΕΕ 10, 211.

²⁵ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Συμβολή εις τήν ιστορίαν*, ΝΣ 18, (1923), 716.

²⁶ Ο'NEILL C.- DOMINGUEZ J., *Diccionario Historico de la compañia de Jesús, Biografico-Tematico*, Madrid 2001, IV, 3201-3203.

²⁷ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Σχέσεις Όρθοδόξων καί Λατίνων κατά τόν ις' αιώνα*, Θ 3 (1925), 107-109.

²⁸ ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ Ε., *Γαβριήλ Σεβήρου*, ΕΦ 11 (1913), 27 καί 31.

²⁹ ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Α., *Γαβριήλ ό Σεβήρος*, ΝΣ 21 (1926), 532-533.

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια δέν ἀπουσίαζε κι ἡ σιμωνία στίς ἐκλογές τῶν ἐπισκόπων. Κατά πάντα «ἠθικά» πρόσωπα χειροτονοῦνταν ὡς ἐπίσκοποι, μέ τήν παρέμβαση χρημάτων ἀπό «ἠθικά» πρόσωπα πού τά κατέβαλαν ἢ τήν «ἠθική» μεσολάβηση τῶν πολιτικά ἰσχυρῶν τῆς ἐποχῆς. Κατά πάντα νόμιμες καί κανονικές ἐκλογές «ἠθικῶν» προσώπων! Ὡστόσο συναντᾶμε καί πρόσωπα πού ἦταν ἀντίθετα μέ τίς συνήθειες «ἠθικές» τακτικές, ἐφαρμόζοντας στήν πράξη τό Εὐαγγέλιο, τούς Ἱερούς Κανόνες τῶν Ἁγίων Πατέρων καί τήν *Ἐγκύκλιο Ἐπιστολή* τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γενναδίου καί τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρός ὅλους τούς Μητροπολίτες καί τόν Πάπα Ῥώμης (τό 459 μ.Χ.)³⁰.

Τά πρόσωπα αὐτά (δέν ξέρω ἂν καί πόσο τήν ἐποχή ἐκείνη χαρακτηρίζονταν ἀπό τό κατεστημένο «ἠθικά» ἀφοῦ ἐναντιώνονταν στήν νόμιμη ἠθική) πολέμησαν τήν σιμωνία προφορικά, γραπτά καί ἔμπρακτα, μέ λόγους, ὁμιλίες, συγγράμματα καί μέ ὅλη τήν ζωή τους. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' μέ Συνοδική ἀπόφαση δημοσίευσε ἀπόφαση ἢ διάταγμα πού ὄριζε ξεκάθαρα ὅποιος θά ἐκλέγετο καί θά χειροτονοῦνταν ἐπίσκοπος μέ μεσολάβηση χρημάτων ἢ παρέμβαση πολιτικῆς ἐξουσίας θά καθαιροῦνταν³¹.

Βέβαια καί στήν ἐποχή μας ἀλλά καί τότε, ὅπως καί παλαιότερα ἡ Ἐκκλησία γνώρισε κι ἀντιμετώπισε τέτοια φαινόμενα, μέ σύνταξη ἱερῶν κανόνων ἀπό Οἰκουμενικές καί Τοπικές Συνόδους. Χωρίς ἀμφιβολίες συναντᾶμε, ἐλάχιστα διαφοροποιημένες ἢ μεταλλαγμένες, ὅλες σχεδόν τίς ἐξουσίες (οἰκονομικές, πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές, ἐπιστημονικές κ.τ.λ.) νά προσπαθοῦν μάταια ἢ νά ἐπιχειροῦν ἐπιτυχῶς νά ἐλέγξουν καί νά καθορίσουν τήν ζωή τῶν ἀνθρώπων (κάθε πίστεως ἢ κι ἐκείνων ἀκόμη πού δέν πιστεύουν). Μέ ἄλλα λόγια ἐπεμβαίνουν κι ὑπεισέρχονται ἀθόρυβα στήν ἔκφραση τῆς ἀλήθειας γιά τήν ζωή, στήν πράξη, στόν τρόπο ζωῆς καί στίς διάφορες μυστηριακές καί λογικές ἐκδηλώσεις του, νομοκανονικές καί ἄλλες. Στήν πραγματικότητα αὐτοί ἐξηγοῦν ὅτι γιά νά προστατευτεῖ τό κοινό καλό περιορίζουν (σκόπιμα κι ἐπιζήμια) τό προσωπικό καλό. Μποροῦμε νά ὑποστηρίξουμε τελικά ὅτι στήν ἐξωτερική ὀργάνωση τῆς Ἐκκλησίας σέ κάθε ἐποχή βλέπουμε (εὐκόλα ἢ με δυσκολία, ἐξαρτᾶται ἀπό τήν θέληση μας) μία ἀξιοσημεῖωτη ἐπίδραση τῆς ἐκάστοτε ἐξουσίας τοῦ κόσμου.

Ἄλλο ἀξιοσημεῖωτο χαρακτηριστικό τῆς ἐποχῆς ἀποτελέσε ὁ φόβος τοῦ λαοῦ στήν ἀπόλυτη κι ἀνέλεγχη δράση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας (βενετική διοίκηση³²) ἀλλά καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας (καθολική στήν προκει-

³⁰ ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων, Θεσσαλονίκη* 1995², 652-659.

³¹ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μετὰ τήν ἄλωση χρόνους*, ΕΕΒΣ 17 (1941), 298-302.

³² ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ., *Ἡ ἐν Βενετία*, ΕΕΒΣ 37 (1969-1970), 191.

Ἡ Βενετία

μένη περίπτωση). Η οργάνωση και διοίκηση σέ τοπικές Έκκλησίες (π.χ. τής ὀρθόδοξης ἐνορίας, κοινότητας, ἀδελφότητας τής Βενετίας) διατελοῦσε πολλές φορές ὑπό μὴ «κανονική» ἐξουσία. Ἡ ἐκκλησιαστική πολιτική τής Βενετίας δέν παρέμενε πάντοτε ἡ ἴδια, ἀλλὰ μεταβάλλονταν μέ κριτήριο συμφέροντα οἰκονομικά, πολιτικά καί κοινωνικά τοῦ κράτους κι ἐπιδροῦσε ἐμφανῶς κι ἀλλεπάλληλα στίς πιό κρίσιμες κι οὐσιώδεις ἐκκλησιαστικές ἀποφάσεις.

Γιά τήν καλύτερη κατανόηση τής πραγματικότητας αὐτῆς, φέρουμε παράδειγμα ὅτι δέν ὑπῆρχε ποτέ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Βενετίας μέ τόν τίτλο «ἐπίσκοπος Βενετίας», διότι δέν τό ἐπέτρεπε ἡ κυβέρνηση τής Βενετίας. Ἀλλά καί στήν Κρήτη³³ δέν ἦταν νόμιμη (ὅπως ὄριζαν οἱ ἐνετικοί νόμοι) ἡ παρουσία ὀρθοδόξων ἐπισκόπων κι ἔτσι οἱ χειροτονίες τῶν ἱερέων τελοῦνταν σέ ἄλλους χώρους, νησιά καί μακρινές περιοχές.

Ὅποιος ἤθελε νά χειροτονηθεῖ διάκονος ἢ πρεσβύτερος στήν Κρήτη, ἔπρεπε νά μεταβεῖ σέ ἄλλη περιοχή ὑπό ἄλλο νομικό καθεστῶς, ὅπου δηλαδή ἐπιτρεπόταν ἡ παρουσία ἢ καί ἡ παραμονή ὀρθόδοξου ἐπισκόπου. Συνήθως τέτοιοι τόποι, ἦταν ἡ Μεθώνη, ἡ Κορώνη καί συχνότερα ἡ Μονεμβασιά. Μερικές φορές, ὥστόσο λιγοστές, ἔφταναν στήν Κρήτη μυστικά καί καλά κρυμένοι ἐπίσκοποι ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη γιά νά χειροτονήσουν ἱερεῖς, ἀλλά ὁ κίνδυνος ἦταν μέγας νά ἀποκαλυφτοῦν κι οἱ ἐπικείμενες τιμωρίες πού προέβλεπε ἡ βενετική νομοθεσία αὐστηρές καί σκληρές.

Γενικά ἀξιοσημείωτη χαρακτηρίζεται ἡ ἔλλειψη ὀρθόδοξης ἱεραρχίας στήν Κρήτη καί σέ ἄλλες βενετοκρατούμενες περιοχές, κι ἡ διοικητική τῆς ἀναπλήρωση ἀπό τούς Πρωτοπαπάδες, ἐξ αἰτίας τής πολιτικῆς καί τῶν συμφερόντων τής Βενετίας. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐργάζονταν στά ἐνετικά πλοῖα κι ὑπηρετοῦσαν ὡς στρατιῶτες τής Βενετίας, καταλαμβάνοντας ἔτσι ρόλο σημαντικό στήν κοινωνική ζωή τῆς ἐποχῆς. Ὅλα αὐτά συνετέλεσαν ὥστε ἡ δημοκρατία τής Ἐνετίας νά ἀναγνωρίσει θρησκευτικές ἐλευθερίες στούς ὀρθοδόξους προνομιακῶς. Πολλοί ἔτσι, προκειμένου νά ἀπολαύσουν προνομική μεταχείριση καί διευκολύνσεις ἀπό τήν ἐνετική διοίκηση, προσποιῶνταν τούς κληρικούς ἀντικανονικῶς, χωρίς ποτέ νά χειροτονηθοῦν, ἐνδύονταν τό ἱερατικό σχῆμα μέ σκοπό νά ἀποφύγουν τίς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις στόν ἐνετικό στρατό³⁴. Καί κατανοοῦμε ποιά αὐτονόητα ἐρωτήματα προκύπτουν περὶ τῆς κανονικῆς τέλεσης τῶν μυστηρίων.

³³ ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν., *La politica religiosa di Venezia a Creta verso i cretesi ortodossi dal XIII al XV secolo*, ΕΕΒΣ 38 (1971), 363-376.

³⁴ ΕΗΡΟΥΧΑΚΗ Α., *Περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου*, ΕΦ 35 (1936), 516-517.

Ἐπίσης, ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἱερεῖς χωρὶς καμία ἐκπαίδευση, ἀλλὰ καὶ χωρὶς καμία εὐσέβεια ἢ ἴχνος σεβασμοῦ γιὰ τὰ ἱερά πράγματα. Δέν ἀπουσίασαν κι οἱ τιμωρίες κληρικῶν πού δέν συμμορφώνονταν καὶ δέν ἀκολουθοῦσαν πιστὰ τοὺς νόμους τῆς Βενετίας, πού ἀφοροῦσαν ζητήματα θύραθεν ἀλλὰ κι ἐκκλησιαστικά. Ὅπου δέν ὑπῆρχαν ὀρθόδοξοι κληρικοί κι ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες, οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ μετεῖχαν στὶς καθολικὲς τελέσεις τῶν θείων μυστηρίων. Κι ἀρχικά συμμετεῖχαν στὶς καθολικὲς Ἐκκλησίες, ὅπου τελοῦσαν τὰ ὀρθόδοξα μυστήρια, μέχρι τελικά νὰ ἀποκτήσουν δικό τους ναό στὴν Βενετία. Ἡ Γαλινοτάτη ἐξουσία πολλές φορές ἐπιχείρησε νὰ φέρει τοὺς ὀρθοδόξους ὑπηκόους τῆς στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, μὲ διάφορους τρόπους καὶ ποικίλες μεθόδους, ἐφόσον καὶ γιὰ ὅσο ἐξυπηρετοῦνταν τὰ πολιτικοοικονομικά τῆς συμφέροντα.

Ἐπομένως, καταλαβαίνουμε πὼς ὑπῆρχε ἀξιοσημείωτη διαφορά ἢ καὶ σύγκρουση συμφερόντων κατὰ καιροὺς μεταξύ Ῥώμης καὶ Βενετίας, ἄλλοτε μικρὴ κι ἄλλοτε σφοδρότερη μὲ πολλές καὶ καθοριστικὲς συνέπειες γιὰ τὴν σύνολη ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, καθολικῆς κι ὀρθοδόξου. Ἡ ἀντίθεση τῶν συμφερόντων αὐτῶν διαφαίνεται καθαρά καὶ στὶς ἐκλογές τῶν ἐπισκόπων, ὅπου ἱστορικά ἀποδεικνύονται νομοκανονικὲς ἀσυνέπειες. Ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν νὰ μελετηθοῦν διεξοδικότερα τὰ ποικίλα συστήματα ἐκλογῆς ἐπισκόπων πού ἐπικράτησαν νόμιμα (ἀλλὰ μὴ κανονικά) ἐκείνα τὰ χρόνια, πού χαρακτηρίζονται μερικὲς φορές ἔντονα ἀπὸ ἀτυπίες, ἀντικανονικότητα κι ἀμφιβολίες, πού τώρα ὁμως ἀδυνατοῦμε νὰ ἀναλύσουμε.

Πράγματι εἶναι καὶ ἐνδιαφέρον καὶ χρήσιμο νὰ κατανοήσουμε τὴν κατάσταση πού βρισκόταν οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Βενετίας, τὰ νόμιμα δικαιώματα, τίς ὑποχρεώσεις τους καὶ γενικά τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ τὴν ζωὴ τῶν πιστῶν ἀλλὰ καὶ τὸ νομοκανονικὸ καθεστῶς τῶν κληρικῶν. Ὡστόσο, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγουμε πολὺ ἀπὸ τὸ θέμα μας, κάνουμε μόνο σύντομο ταξίδι στὴν ἐποχὴ προβάλλοντας τὸ γενικὸ πλαίσιο πού διαγράφεται ἱστορικά, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀντιληφθούμε καλύτερα τὴν κοινωνία καὶ τίς ιδιαίτερες συνθήκες τῆς Βενετίας τὰ χρόνια πού ἔζησε ὁ Σεβῆρος.

Ἡ Βενετία ἦταν πολυσήμεντη πόλη, ἢ πρωτεύουσα τῆς μεγάλης βενετικῆς κυριαρχίας, κέντρο ἐμπορίου, τεχνῶν, ἐπιστημῶν, γραμμάτων κι ἐκδόσεως βιβλίων. Ἡ Βενετία ἀποτέλεσε τὴν μοναδικὴ καὶ πιο πλούσια καὶ πολυάριθμη σὲ κατοίκους κι ἐπισκέπτες, πόλη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου συναντοῦσε κανεὶς ἀνθρώπους ἀπὸ ὅλο σχεδόν τὸν κόσμον κι ἄκουγε ὅλες τίς γλώσσες. Ἡ ἑλληνικὴ παροικία, ἢ ὀρθόδοξη κοινότητα κατεῖχε ξεχωριστὴ καὶ περίβλεπτη θέση, ὄχι μόνο χάριν τοῦ ἀξιοσέβαστου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς, ἀλλὰ ἐπιπλέον καὶ ὡς συνέπεια τοῦ θαυμαστοῦ ρόλου τῆς στὴν κοινωνία, ἀπὸ πλευρὰς οἰκονομικῆς, πολιτισμικῆς, πνευματικῆς, καὶ μέλη

της αποτελούσαν κι άριστοι στρατιωτικοί στην ύπηρεσία του ένετικού ναυτικού, πολεμικού κι έμπορικού. Έμοιαζε ή Βενετία μέ τήν Πόλη τής Άνατολής, τής όποίας φιλοδοξούσε νά αποτελεί συνέχεια, αφού ό Έλλην Καρδινάλιος Βησσαρίων, όποτε έκανε λόγο γιά τήν Βενετία, μιλούσε σάν κάποιο άλλο βυζάντιο³⁵.

Οί όρθόδοξοί Έλληνες στην Βενετία (άλλά και στίς ένετοκατούμενες περιοχές τά πρώτα χρόνια) ήταν ύποχρεωμένοι νά συμμετέχουν στίς λατινικές άκολουθίες, έως νά τούς έπιτραπεί μετά άπό χρόνια τό δικαίωμα νά έχουν δική τους Έκκλησία. Οί όρθόδοξοι κάτοικοι τής Βενετίας ζήτησαν άπό τήν κυβέρνηση τής Γαληνοτάτης άδεια προκειμένου νά οικοδομήσουν νόμιμα τήν δική τους Έκκλησία. Τό δίκαιο αυτό αίτημα έγινε μέ τήν βοήθεια του Έλληνα Καρδινάλιου Ίσιδώρου, πού είχε ύπηρετήσει τήν Έκκλησία κι ως Μητροπολίτης Κιέβου. Η άδεια οικοδόμησης εκδόθηκε τελικά τό 1456 όχι όμως γιά οικοδόμηση Ναού, αλλά γιά τήν άγορά οικοπέδου μονάχα όπου μελλοντικά άν εκδιδόταν ή νέα άνάλογη άδεια θά γινόταν ή άνέγερση του όρθόδοξου Ναού.

Έπειδή ή Βενετία βρισκόταν συνεχώς σέ μάχες μέ τούς Τούρκους, οι όποίες μάλιστα γινόταν όλοένα και πιο δύσκολες, είχε άνάγκη άπό στρατιώτες στους όποίους συγκαταλέγεται μεγάλο μέρος όρθοδόξων, παραχώρησε σέ εκείνους τό δικαίωμα νά χρησιμοποιούν κάποιο λατινικό παρεκκλήσι. Έπειτα οι όρθόδοξοί Έλληνες κατάφεραν νά λάβουν νόμιμη άδεια γιά νά ιδρύσουν Σχολή, όρθόδοξη άδελφότητα. Στά τέλη του 1514 ή Βενετία άναγνώρισε τό δικαίωμα στους όρθόδοξους Έλληνες νά άποκτήσουν τελικά δική τους Έκκλησία, αλλά υπό προϋποθέσεις και μέ τόν όρο νά παραμείνουν «γνήσιοι και καθολικοί χριστιανοί» προκειμένου νά έχουν και τήν άδεια του Πάπα. Ο Πάπας Λέων 10ος τών Μεδίκων εξέδωσε τήν άδεια οικοδόμησης όρθόδοξου Ναού τό 1514 και τό 1521 εξέδωσε άδεια άνέγερσης του καμπαναριού και τής κατασκευής κοιμητηρίου. Επίσης, ό ίδιος Πάπας άναγνώρισε τό δικαίωμα τών όρθοδόξων νά επιλέγουν ή νά εκλέγουν τόν έφημέριό τους, ό όποιος θά λειτουργούσε σύμφωνα μέ τήν όρθόδοξη άνατολική παράδοση «Juxta ritum et morem vestrum»³⁶.

Οί όρθόδοξοι έπομένως μέχρι τήν άνέγερση του δικού τους Ναού, μετείχαν στους λατινικούς Ναούς, αλλά μέ τήν άπόκτηση όρθόδοξου Ναού κατάφεραν νά άποκτήσουν κι έκκλησιαστική και κανονική άνεξαρτησία άπό τήν τοπική έκκλησιαστική έξουσία. Ο Πάπας μέ βούλα τό 1521 άπαγόρευσε στον λατινό Πατριάρχη τής Βενετίας και στους λατίνους έπισκό-

³⁵ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Έλληνες Λόγιοι εις τήν Βενετίαν*, 70-72 e 243-258.

³⁶ Ο.π., 64-67.

πους νά ἐπεμβαίνουν στίς ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις καί τήν μυστηριακή ζωή τῶν ὀρθοδόξων, ἀναγνωρίζοντας μέ τό ἔγγραφο αὐτό τά κανονικά τους δικαιώματα, ἀλλά καί τήν διοικητική τους αὐτοτέλεια. Τό 1539 ξεκίνησαν οἱ ἐργασίες θεμελίωσης καί κατασκευῆς τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, πού ἀποπερατώθηκε τελικά τό 1573.

Τόν 16^ο αἰῶνα πολλοί ὀρθόδοξοι ἀπό τήν Κρήτη, τήν Πελοπόννησο κι ἄλλα μέρη καταφεύγουν στήν Ἰταλία, σέ διάφορες πόλεις, ἰδρύοντας Ἐκκλησίες καί κοινότητες. Βέβαιο εἶναι ὅτι πολλοί Ἑλληνες ὀρθόδοξοι ταξιδεύουν συχνά στήν ἔσπερία καί πολλοί ἀπό αὐτούς μένουν πλέον μόνιμα στήν δύση, μεταφέροντας ἐκεῖ ὄχι μόνο τόν τόπο διαμονῆς καί κατοικίας τους, ἀλλά καί τίς παραδόσεις τους, τά ἤθη κι ἔθιμα, τήν ὀρθόδοξη παράδοση³⁷.

Ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γαβριήλ ὁ Σεβήρος σέ μία ἐπιστολή του τό 1580³⁸ ἀναφέρει ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι εἶχαν Ἐκκλησίες σέ κάθε ὑπό ἐνετική κυριαρχία περιοχή καί μάλιστα ὅτι ἐλεύθερα καί χωρίς παρενοχλήσεις κι ἄνευ ἐξωτερικῶν προβλημάτων ἀκολουθοῦν τήν πολιτιστική καί λατρευτική παράδοσή τους. Τό γεγονός αὐτό συνέβη χάρη σέ πολλούς ἀγῶνες καί θυσίες, ὑλικές καί πνευματικές.

Ὅσον ἀφορᾷ τά προβλήματα, τίς δυσκολίες, τίς πολεμικές μεταξύ ἐκείνων πού ἤθελαν τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καί ἐκείνων πού ἦταν ἀντίθετοι, ἔχουν γραφτεῖ πάρα πολλά. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, μέ τό πέρασμα τῶν χρόνων ἡ ἀρχικά σκληρή βενετική ἐξουσία, μεταβάλλεται σέ ἡπιότερη. Στήν Βενετία ἡ ἑλληνική κοινότητα γίνεται πολυάριθμη, περιλαμβάνοντας στά μέλη της πεπαιδευμένους κι οἰκονομικά ἰσχυρούς, πρόσωπα πολύ σημαντικά κι ἐξέχοντα στήν τοπική κοινωνία, μεταξύ τῶν ὁποίων μεγάλους ἐμπόρους, στρατιωτικούς πολύ χρήσιμους γιά τόν ἐνετικό στρατό, ναυτικούς κ.ἄ.. Ἡ κοινωνική δυναμική ἀντίκτυπο ἔχει στά ἐκκλησιαστικά πράγματα καί τάνάπαλιν.

Γιά τήν εὐκολότερη κατανόηση τῆς κατάστασης τήν ἐποχή ἐκείνη φέρουμε ὡς παράδειγμα τήν Κρήτη³⁹. Οἱ σχέσεις Κρήτης καί Βενετίας ὑπῆρξαν πολύ στενές, διότι ἡ Κρήτη ἦταν καί τότε ἓνα ἀπό τά πιό σημαντικά νησιά, μέ τήν μοναδική ἱστορική, πολιτιστική, κοινωνική, πολιτική καί πνευματική σπουδαιότητα της. Πολύ συχνά, ἐπομένως, πλοῖα ταξίδευαν μεταξύ Κρήτης καί Βενετίας, μεταφέροντας πολίτες, στρατιῶτες, ἐμπορεύματα, παραδόσεις

³⁷ ΤΣΟΥΛΚΑΝΑΚΗ Κ., *Ὁ Μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἅγιος Μακάριος ἱεροδιάκονος Καλογεράς*, Θεσσαλονίκη 1994, 51.

³⁸ ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ Ε., *Γαβριήλ Σεβήρου*, ΕΦ 11 (1913), 32-33.

³⁹ GEANACOPLOS D., *Byzantine East and Latin West*, 132-135, 149-154.

καί πολιτισμό. Πολλοί φορείς ὀρθοδόξου πολιτισμοῦ μετέφεραν στήν δύση στοιχεῖα ζωῆς καί τέχνης, πού δυσδιάκριτα γιά λόγους πολιτικούς, ἰδεολογικούς καί ἄλλους μέχρι καί σήμερα λίγοι τολμοῦν νά ἀντιληφθοῦν, πολύ δέ μᾶλλον νά κατανοήσουν καί νά ἀποδεκτοῦν. Ἐπίσης, ἀπό τόν ρωμαιοκαθολικό κόσμο σπέρματα ἤ καί ἐνήλικα γνωρίσματα πολιτισμοῦ, θεολογίας καί δικαίου καταφθάνουν στίς ἐνετοκρατούμενες περιοχές. Κι ἐνῶ ἀλλάζουν ὀνόματα κι ἰδιοκτησίες, κάποια ἐμφανή ὅσο καί ἀφανή πρότυπα, δίνουν ζωή σέ νέους τρόπους ἔκφρασης στό χῶρο τῆς θεολογίας, τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων, τοῦ πολιτισμοῦ.

Τούς πρώτους αἰῶνες τῆς ἐνετοκρατίας (XIII-XIV) οἱ διαφορές ἀνάμεσα στούς γηγενεῖς κατοίκους καί τούς κατακτητές καταγράφονται τεράστιες. Κατανοητό ὅτι γιά λόγους φυσικούς, ἀλλά καί ἀσφαλείας συνέβη αὐτό. Ὅποιος ἐγκατέλειπε τόν καθολικισμό καί γινόταν ὀρθόδοξος ἔχανε αὐτόματα τόν τίτλο εὐγενείας του, τήν περιουσία κι ὅλα τά προνόμια καί δικαιώματά του. Βρίσκουμε τήν περίοδο αὐτή πολλές περιπτώσεις μετάβασης ἤ προσχώρησης⁴⁰ ἀπό τήν ὀρθοδοξία στόν καθολικισμό κι ἀντίστροφα. Ἀντιθέτως, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ XVI αἰῶνα, παρατηρεῖται πλέον πῶς ἡ ἑλληνική γλῶσσα κυριαρχεῖ ὡς ἡ περισσότερο ὀμιλουμένη, σημειώνεται ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι παραδόσεις ἐπιβιώνουν, καί διαπιστώνεται ξεκάθαρα πῶς ἡ «ἀκέφαλη» (ἐξαιτίας τῆς μακρᾶς νόμιμης ἀπαγόρευσης τῶν κανονικῶν ἐπισκόπων) ὀρθόδοξη Ἐκκλησία Κρήτης ἐπικράτησε.

Γιά τίς χειροτονίες τήν διάρκεια τῆς ἐνετοκρατίας χρειαζόταν ἀπαραίτητα ἡ ἄδεια τῶν Πρωτοπαπάδων. Καί γιά νά εἶναι κανονική καί σύμφωνη μέ τούς θεῖους καί ἱερούς Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἡ χειροτονία, θά ἔπρεπε νά τελεστεῖ ἀπό ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο, πού συνήθως κατέφευγε σέ κάποια τουρκοκρατούμενη περιοχή ἢ κι ἐνετοκρατούμενη χωρίς τίς αὐστηρές νομοθεσίες πού ἴσχυαν σέ ὀρισμένους τόπους καί νησιά, ὅπως ἡ Κρήτη⁴¹. Ἡ σχέση νομιμότητας καί κανονικότητας περιγράφεται ἀμφίδρομη ἱστορικά, στή δέ συγκεκριμένη περίοδο φαίνεται καί πάλι ὅτι ὑπερισχύει ἡ νομιμότητα, ἀφοῦ τελικῶς δίκαιο ἔχει πάλι ὁ ἰσχυρός. Οἱ νόμοι ἐπιβάλλονται, ἐνῶ οἱ ἱεροὶ κανόνες τούς ὁποίους οἱ περισσότεροὶ ἀγνοοῦν προϋποθέτουν ἐλεύθερη ἀποδοχή, ἐφόσον ἔληξε ἡ βυζαντινὴ περίοδος ἰσχύος τῶν νομοκανόνων.

Καί διαπιστώνεται πολύ σημαντική κι ἐνδεικτική ἡ κατάσταση πού ἐπικράτησε στήν ἐνετοκρατούμενη Κρήτη, ὄχι μόνο γιά τό νησί, ἀλλά καί γιά τήν ἑλληνική ὀρθόδοξη κοινότητα τῆς Βενετίας καί τήν τοπική Ἐκκλησία⁴².

⁴⁰ ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Ὄρθοδοξία καί Δύση στη νεώτερη Ἑλλάδα*, 99.

⁴¹ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Ν., *Ἡ Ἐκκλησία στην Ἑλλάδα κατὰ τὴν Φραγκοκρατία*, 188.

⁴² ΑΓΓΕΛΙΔΑΚΗ Χ., *Ἡ κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης*, Θ 4 (1925), 330-344.

Ὁ ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἑλλήνων ἐν Βενετία

Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης βρισκόταν στήν πρώτη θέση ἀπό ἄποψη σπουδαιότητας κι ἀπό πλευρᾶς ἐνδιαφέροντος⁴³, τόσο ἐπειδή ἡ γεωγραφική της θέση τό ὄριζε, ὅσο κι ἐπειδή ἡ πολιτιστική καί ἐκκλησιαστική της κληρονομιά τό ἐπέβαλε. Καί γιά τό λόγο αὐτό ὁ Πάπας ἔτρεφε πολλές ἐλπίδες πώς ἡ Κρήτη θά μπορούσε νά συμβάλει ικανά καί νά συντελέσει ἀποτελεσματικά στήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καί τήν πολιτιστική συνεργασία κι ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πώς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης συχνά κατεῖχε καί τόν τίτλο τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κι ὅτι ὁ Πάπας δίνοντας του τόν τίτλο τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἢ Ἀλεξανδρείας, τόν ἔστειλε ὡς ἐκπρόσωπο του σέ διάφορες ἀποστολές καί Συνόδους. Κατανοοῦμε, ἐπομένως, πώς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης διατηροῦσε στενή ἐπικοινωνία μέ τόν Πάπα γιά κάθε θέμα νομοκανονικό ἢ ἐκκλησιαστικό, ἐνῶ ἀνατρέχοντας στίς σχετικές πηγές βεβαιώνεται ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Κρήτης, ἐκείνη τήν περίοδο, ἦταν μέλη τῆς Propaganda Fide τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης.

Ἐκεῖνα τά χρόνια, ἐπίσης, πολλές Μονές παλαιές καί νέες λειτουργοῦσαν στήν Κρήτη, κι ἀποτελοῦσαν μέρος σπουδαῖο τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Τά νεότερα Μοναστήρια κτίστηκαν κυρίως πρὸς τό τέλος τῆς ἐνετοκρατίας καί λίγο πρὶν τήν τουρκοκρατία. Ἡ οἰκοδόμησή τους ἀπέτελεσε σημεῖο ἔκφρασης εὐχαριστίας ἀπό μέρους τῶν Ἐνετῶν ἢ ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, ἐπειδή μετεῖχαν σθεναρά στήν ὑπεράσπιση τοῦ νησιοῦ, ὅταν οἱ ἐπιθέσεις τῶν τούρκων φαινόταν πιό ἀποτελεσματικές⁴⁴.

Ἐπίσης, γράφεται ὅτι κι οἱ ὀρθόδοξοι πληθυσμοὶ ἀντιλαμβάνονταν πώς τό νησί σύντομα θά ἔπεφτε στά χέρια τῶν Τούρκων καί μέ σκοπό νά σώσουν τίς περιουσίες τους, δώριζαν τό μεγαλύτερο μέρος τους σέ Μονές, ἀφοῦ στίς τουρκοκρατούμενες περιοχές ἐκδήλωναν νόμιμο σεβασμό γιά τήν μοναστηριακή περιουσία, πού μάλιστα ἦταν κατοχυρωμένος ἀπό συνήθεια μακρά καί προνόμια παλαιά.

Οἱ μικτοὶ γάμοι μεταξύ ὀρθοδόξων καί καθολικῶν ἀναφέρονται ἀναριθμητοί. Πολλοὶ βενετοὶ (ἀκόμη κι εὐγενεῖς) γίνονται ὀρθόδοξοι καί μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ξεχνοῦν καί τήν ἰταλική τους γλώσσα καί ζοῦν ὡς ὀρθόδοξοι Ἑλληνες⁴⁵. Πιά νά διαπιστώσουμε πώς ἦταν ἡ κατάσταση καί γιά

⁴³ ΕΗΡΟΥΧΑΚΗ Α., *Περὶ τῶν τριῶν συνόδων τοῦ Gerolamo Lando λατίνου Ἀρχιεπισκόπου ἐπὶ Βενετοκρατίας ἐν Κρήτη*, Θ 8 (1930), 97.

⁴⁴ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ Σ., *Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας*, ΧΚ 1-2 (1912), 4.

⁴⁵ ΘΕΟΤΟΚΗ Σ., *Ἡ δῆθεν ἀφορμὴ τῆς ἀποστασίας τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1363*, ΕΕΒΣ 7-8 (1930-1931), 207.

τά λοιπά μυστήρια, θά σημειώναμε πώς γενικά δέν ἐφάρμοζαν ἐπακριβῶς τούς νόμους (τῆς ἐνετικής ἐξουσίας), ἀλλά οὔτε καί τούς ἱερούς Κανόνες πάντοτε (παρατηρεῖται κατ' οἰκονομίαν πλῆθος παραβάσεων), ἐνῶ ἀναγκαστικά συμμορφώνονταν περισσότερο μέ τήν ἐπιβολή τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας. Ἐπίσης, σέ περιπτώσεις μοιχείας συναντᾶμε τήν πράξη νά ἐξετάζεται μαζί τό ἀνδρόγυνο, γιά τήν ἐξεύρεση τῆς ἀλήθειας. Δηλαδή παράξενο φαινόμενο γιά πολλούς καί σήμερα, ἄν καί ἡ πράξη αὐτή ἀκόμη ἐπιβιώνει σέ πολλά μέρη.

Ἡ Βενετία διέθετε ὑψηλό γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς διοικητικό καί δικαστικό σύστημα, καλά ὀργανωμένο κι εἶχε θεσπίσει μεγάλο ἀριθμό νόμων πού ἀφοροῦσαν τήν ρύθμιση τῆς ζωῆς στίς ἐνετοκρατούμενες περιοχές, γιά παράδειγμα στήν Κρήτη καί στά Ἰόνια. Παράλληλα, ἡ βυζαντινὴ νομοθεσία δέν εἶχε ἐκλείψει τελείως στίς ἐν λόγω περιοχές, ἀφοῦ γινόταν ἀκόμη χρήση τῆς στόν εὐρύτερο ἐκκλησιαστικό χώρο. Οἱ Ἕλληνες Πρωτοπαπάδες καί δικαστές εἶχαν δικαιοδοσία σέ ὑποθέσεις κληρικῶν, σέ θέματα γάμου, σέ περιπτώσεις διαζυγίων, χρησιμοποιοῦντας τό βυζαντινὸ Δίκαιο.

Ἄξιο παρατηρήσεως, ἐάν σήμερα ἀναλογιστεῖ κανεὶς πόση ἐκπαίδευση καί μαθητεία καί προσπάθεια καί ἐπιστήμη ἀπαιτεῖται γιά νά γίνει κάποιος δικαστής, τότε πώς ἐνεργοῦσαν οἱ δικαστές, χωρίς καμία προετοιμασία, ἄνευ καταρτίσεως, μακράν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Καί ὑπῆρξαν καί θά ὑπάρχουν ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, κεχαριτωμένοι καί δίκαιοι ὡς ὁ σῶφρων Ἰωσήφ, πού δέν θά θέλουν μέν νά παραδειγματίσουν, ἀλλά νά σώσουν, νά φύγουν, νά ζήσουν.

Τά ἐκκλησιαστικά δικαστήρια σέ πολλές περιπτώσεις ἔκαναν χρήση τῆς οἰκονομίας καί φιλανθρωπίας, στά μέτρα πάντοτε τῶν κοινωνικῶν καί πνευματικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς. Φυσικά στό θύραθεν ἢ κοσμικὸ δίκαιο ἀπό τότε μέχρι καί σήμερα ξεκάθαρα καταφαίνεται πρόοδος καί ἐξέλιξη, μέ πολλές ἀλλαγές ριζικές καί λοιπές, μέ προσθαφαιρέσεις νεκρῶν καί μὴ νόμων, ἀντιλήψεων, θεωρήσεων, ἐφαρμογῶν. Ὅπως καταλαβαίνουμε, ἡ βυζαντινὴ νομοθεσία κι ἐκείνη τῆς Βενετίας, ἀλλά γενικότερα κι ἡ ὅλη νομοθεσία τῆς ἐποχῆς, μέ βάση ἢ κριτήριό τίς σημερινές ἀντιλήψεις, σέ πολλές περιπτώσεις θά χαρακτηρίζοταν ὡς ἀτελής ἢ καί ἄδικη. Ἔτσι γίνεται λόγος γιά παράνομες κι ἀντικανονικές συνήθειες, τοπικές παραδόσεις καί ταφικά ἔθιμα⁴⁶.

Βέβαια, εἶναι ἐνδεικτικό, γιά τήν πολιτικοθηρησκευτικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς, ἐκεῖνο πού ἔγραφε διαπρεπῆς καθηγητὴς τῶν Νόμων τῆς Βενετίας, ὁ Paolo Sarpi, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα πού

⁴⁶ ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ Μ., *Παρατηρήσεις ἀναφερόμενες στο «μεταβυζαντινὸ δίκαιο» καί στήν ἐξελικτικὴ του πορεία*, ΕΕΒΣ 50 (1999-2000), 328-329, 335.

περιέχονται στό διάταγμα *In Coena Domini*, απαγορευόταν ως παράνομη ή (ἔστω καί προσωρινή) διαμονή αἰρετικῶν καί σχισματικῶν σέ ὅλη τήν Ἰταλία, ἀλλά ἐξαιροῦνταν οἱ ὀρθόδοξοί Ἕλληνες, ἐπειδή πρόσφεραν χρήσιμες ὑπηρεσίες στά ἑνετικά πλοία. Σύμφωνα μέ ὅσα καταγράφει, μόνο ἡ πολιτική ἐξουσία εἶχε τό νόμιμο δικαίωμα νά τιμωρεῖ, κι οἱ νόμιμοι ἐπίσκοποι δέν εἶχαν τήν δυνατότητα νά ἐξασκήσουν τό κανονικό ἔργο τους μέ εὐκολία.

Ἡ Βενετία διέβλεπε μία μελλοντική συνεργασία καί συμμαχία, ἀνάμεσα στόν ὑπόδουλο ὀρθόδοξο πληθυσμό τῶν Ἑλλήνων καί τούς Τούρκους. Μέ τόν φόβο αὐτό καί γιά νά ἀνατρέψει κατά τό δυνατόν κάτι τέτοιο ἢ γιά νά ἀναβάλλει ὅσο τό δυνατόν μακρύτερα τέτοιο κίνδυνο γιά τά πολιτικοοικονομικά συμφέροντά της, σταδιακά ἄρχιζε νά παραχωρεῖ μεγαλύτερες ἐλευθερίες θρησκευτικές καί κοινωνικές στούς ὑπόδουλους.

Ἡ ἐλευθερία σκέψης κι ὁ σεβασμός τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας σταματοῦσε νόμιμα καί βίαια, ὅπου ξεκινοῦσε ὁ φανατισμός κι ὁ φονταμενταλισμός (ὠραιοποιημένα καί θεωρητικά, γιατί στήν πράξη ἡ ἀλήθεια ἀποδεικνύεται γυμνή ιδιοτελῶν καλλωπισμῶν), δηλαδή ἐκεῖ πού τά ζημιούμενα συμφέροντα τοῦ ἰσχυροῦ κατακτητή ὀνοματοδοτοῦσαν ἔτσι ὅτι-δηποτε (πρόσωπο, ἰδέα, βιβλίο, πράγμα, ἔθιμο, παράδοση, δίκαιο, κανόνες κτλ) θά ἀπειλοῦσε τήν ἐξουσία τους. Ἐπίσης, σταθμός καί στάση καί φρένο στίς ἀτομικές ἐλευθερίες ὑπῆρξε ἡ αὐθεντία, ὁ δογματισμός, ἡ καταπίεση τῆς ἀδίκης ἐξουσίας ἢ ἀκόμη καί τῆς ἀτελοῦς ἐξ ἐπόψεως δικαίου, ἀφοῦ πόσες ψυχές χάθηκαν σύμφωνα μέ ἀδίκους κώδικες δικαίου καί ἠθικῆς, ἀπό νομιζόμενους δικαίους ἐκπροσώπους τους εἶναι πράγματι δυσεξαρίθμητο. Τό νέο πνεῦμα εὐνοοῦσε τήν θρησκευτική ἐλευθερία καί τήν εἰρήνη, ἀλληλοσεβασμό, καταλλαγή μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τό μίσος κι ἡ ἀντιπαλότητα ἔπρεπε νά δώσουν τή θέση τους στήν συνεργασία καί τόν διάλογο τῶν συγγενῶν κι ἀδελφικῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀνατολικῆς καί δυτικῆς. Ἀξιοσημείωτο κρίνεται καί τό γεγονός ὅτι πολλοί ὀρθόδοξοι τιμοῦσαν ὡς Ἅγιο τόν Φραγκίσκο τῆς Ἀσίζης, κι ἐπικρατοῦσε (μετ' ἐξαιρέσεων) χριστιανικό πνεῦμα φιλίας, εἰρήνευσης κι ἀγάπης. Μάλιστα γράφεται κι ὑποστηρίζεται ἀπό πολλούς τελικά ὅτι ἡ Βενετία κατάφερε νά βοηθήσει τήν συμπόρευση τῶν Ἐκκλησιῶν πρός τήν Ἐνότητα, περισσότερο κι ἀποτελεσματικότερα ἀπό ὅτι ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.

Τό πνευματικό, διανοητικό, ἐπιστημονικό, πολιτισμικό καί ἠθικό ἐπίπεδο τῶν κληρικῶν τά χρόνια ἐκεῖνα δέν χαρακτηρίζεται ἀρκετά ὑψηλό. Σαφῶς ἡ ὅποια τεχνική κλίμακα ἠθικῆς σέ κάθε ἐποχή ποικίλει καί λήγει κάποτε καί ἀντικαθίσταται, καθῶς καί τό δίκαιο χωροχρονικά. Οἱ πληροφορίες πού βρίσκουμε δέν μᾶς ἐπιτρέπουν νά εἶμαστε αισιόδοξοι γιά τήν γενική στάθμη τοῦ μέσου ὄρου τῶν νόμιμων κληρικῶν, οὔτε νά τρέφουμε ἐλπίδες γιά κα-

νονική βίωση του χριστιανικού μηνύματος την περίοδο εκείνη. Κάτι τέτοιο όμως δεν σημαίνει πως όλα ήταν μαύρα, παράνομα, αντικανονικά. Αντιθέτως, υπήρχαν φωτεινές περιπτώσεις αξιοθαύμαστες που ξεχώριζαν και παραδείγματα που διακρίνονταν.

Για παράδειγμα τα μοναστήρια την περίοδο αυτή βρίσκονται σε άνθιση, αφού λειτουργούν εύρυθμα κι επανδρωμένα, ενώ συγχρόνως χτίζονται νέα, που μέχρι σήμερα αξιολογούνται σπουδαία για την προσφορά τους στην εκπαίδευση. Εκεί λειτουργούσαν σχολές, όπως κι άλλου, από μοναχούς, κυρίως όμως Ιησουΐτες. Ακόμη συναντάμε περιπτώσεις λογίων που σημάδεψαν και φωτίσαν την εποχή τους με την δράση τους, σαν τον Σεβήρο. Βρίσκουμε επιπλέον έντυπωσιακό νούμερο κληρικών και λαϊκών, μορφωμένων, πεπαιδευμένων, που διαδραμάτισαν ρόλο αξιομνημόνευτο κι αξέχαστο στην Έκκλησία και στην κοινωνία που έζησαν⁴⁷.

Εκείνα τα χρόνια συναντάμε πολλά σφάλματα της ένετικής διακυβέρνησης σε σειρά ζητημάτων που απασχόλησαν την Έκκλησία, με άλλα λόγια απαριθμούνται σημαντικά νομοθετικά και διοικητικά λάθη στην εκκλησιαστική πολιτική της Βενετίας. Παρόμοια και διαφορετικά όμως καταγράφονται και στα ρυθμίζοντα τό έσωτερικό δίκαιο της Όρθοδόξου Έκκλησίας και την περίοδο αυτή, διότι αρκεί προς αυτό και μόνο να λάβει υπόψη του κανείς την άμάθεια, την άγνοια την έκούσια και ακούσια. Λάθη προσωπικά, μά χειρότερα λάθη θεσμικά, θεωρητικά και πρακτικά, επίζημια πολυτρόπως σε άθώες αδικούμενες ψυχές.

Την ίδια στιγμή ωστόσο υπογραμμίζεται ή πολύ ωφέλιμη για τους όρθοδόξους ουδετερότητα της Βενετίας σε λεπτά εκκλησιαστικά θέματα, φυσικά με γνώμονα τά δικά της πολιτικοοικονομικά, κοινωνικά, έμπορικά, στρατηγικά κι άλλα συμφέροντα κι επιδιώξεις. Η ελληνική κοινότητα κι Άδελφότητα της Βενετίας απολάμβανε πλήθος προνομίων και νόμιμες έλευθερίες. Για παράδειγμα θυμόμαστε τά αναρίθμητα προνόμια των Πρωτοπαδάδων αλλά κι άλλων κληρικών, λόγου χάριν να μην υπηρετούν στρατιωτική θητεία στό ένετικό ναυτικό.

Ός αξιοσημείωτη χαρακτηρίζεται κι ή κοινωνική κι οικονομική έξαθλίωση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, στό όποιο συμπεριλαμβάνεται και αξιόλογο νούμερο μορφωμένων προσώπων, λογίων, εμπόρων, τεχνιτών κ.τ.λ. Η σύνδεση βέβαια οικονομίας και παιδείας ή ανάπτυξης περιγράφεται ανάλογη, μολοντί υπάρχουν και οί δυσανάλογες περιπτώσεις, προσώπων λίγων, που αλλάζουν όμως τίς τύχες πολλών. Όσοι ξεχώρισαν τό έφήμερο κέρδος για αιώνιες αξίες και δεν στάθηκαν κατ' επιλογήν ιδεολόγοι, αλλά

⁴⁷ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Έλληνες Λόγιοι εις την Βενετίαν*, 241-258.

ἀμετανόητοι σέ σταθερά ιδανικά πίστης, δικαίου, κανόνων ζωής.

Ἐπικρατοῦσε γενικά κι ἔντονα ἡ τάση τῆς μετανάστευσης ἀπό τίς τουρκοκρατούμενες κι ἐνετοκρατούμενες περιοχές τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὴν δύση, ἀδιάκοπα κι ὅλα τὰ χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς «Βασιλίδος τῶν Πόλεων»⁴⁸. Ὡς γνωστό πολλά κείμενα περιγράφουν τὴν ἔλλειψη σεβασμοῦ τῶν κατακτητῶν ἀπέναντι στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὰ γράμματα, τίς τέχνες, τὸ δίκαιο καὶ τὸν πολιτισμό. Δίκαιο ἢ θέληση καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἰσχυροῦ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ περνοῦσε περίοδο κρίσης, τὴν ὁποία κι ἐνίσχυε ἡ σκληρὴ σκλαβιά. Οἱ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ἔδωσαν ζωὴ γιὰ τὴν συνέχεια.

Ἐπομένως, δὲν μπορούμε νὰ λησμονήσουμε καὶ τὴν θετικὴ καὶ δημιουργικὴ πλευρὰ τῆς ἐποχῆς: ἐντυπωσιακὴ ἀνθιση τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων, τὴν θεολογικὴ συνεργασία κι ἀρμονικὴ συμβίωση συγγενῶν ἀλλὰ διαφόρων πολιτισμῶν, μία σύζευξη ἢ «πάντρεμα» ἀνάμεσα στοὺς πολιτισμοὺς καὶ τὴν λατρεία, μία ζωντανὴ καὶ ζωερὴ συνάντηση τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ διάλογο πού χαρακτηρίζοταν ἀπὸ ἔντονες πολεμικὲς διαμάχες, ἀλλὰ καὶ εἰρηνικὴ, συγχωρητικὴ κι ἀγαπητικὴ διάθεση καταλλαγῆς. Ὅπως δὲν μπορούμε νὰ ἔχουμε ἀκριβὴ κι ἀντικειμενικὴ εἰκόνα γιὰ ἓνα περασμένο πολιτισμό, ἐξετάζοντας μόνο τὰ πρακτικὰ τῶν ποινικῶν του δικαστηρίων ἢ τὰ βιβλία τῶν νοσοκομείων, παρόμοια μεταφέροντας τὴν ἄποψη αὐτὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σεβήρου θεωροῦμε ὅτι δὲν μπορούμε νὰ τὴν κατανοήσουμε ὀρθὰ μὲ τὴν μελέτη μόνο πολεμικῶν κειμένων.

Τὰ κανονικῶς ἐνδιαφέροντος κείμενα εἶναι πραγματικὰ γέφυρα διευκόλυνσης διαχρονικὴ καὶ σταθμὸς κεντρικὸς γιὰ τὸ Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ κατανοήσουμε τὰ κείμενα αὐτὰ ἀρκετά, προκειμένου κατόπιν νὰ τὰ δοῦμε σφαιρικά, πολυμετρικά μέχρι καὶ σήμερα, λαμβάνοντας ὑπόψιν μας ὅμως τὴν κανονικὴ καὶ νομικὴ θεωρία τῆς ἐποχῆς συντάξεώς τους, ἀλλὰ καὶ τὴν πρακτικὴ τους ἐφαρμογὴ στὴν κανονικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ προσαρμογὴ κλειδί ἀποτελεσματικὸ. Ἡ ἀντίθετη στάση ἐπιλογή ἀναφαίρετη μὲ κόστος ὑλικὸ καὶ ψυχικὸ, ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ καταδεικνύουν τὰ κείμενα κανονικὰ καὶ μὴ. Θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως καὶ ἡ ἔρευνα αὐτὴ νὰ βοηθήσει τὴν θεώρηση τῆς κανονικότητος καὶ τὴν οἰκουμενικὴ κίνηση τῆς Ἐκκλησίας, ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς, τὸ πέρασμα ἀπὸ μία ἐποχὴ σὲ ἄλλη, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ χῶρα σὲ χῶρα, ἀπὸ πολιτισμὸ σὲ πολιτισμὸ, στὴν σημερινὴ οἰκουμενικὴ οἰκογένεια τῆς Μιᾶς Ἁγίας Καθολικῆς κι Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

⁴⁸ GEANACOPLOS D., *Byzantine East and Latin West*, 160.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΓΕΛΙΔΑΚΗ Χ., *Ἡ κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Ἐνετοκρατίας* (1204-1669), Θ 4 (1925), 330-344, (1926), 21-41 .
AHSJ, OPP. NN. 316, II, 15.
- ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων, Θεσσαλονίκη 1995²*.
- ΑΛΕΞΙΟΥ Σ., *Ἐκκλησία*, ΙΤΕΕ 10, 211.
- GEANACOPLOS D., *Byzantine East and Latin West; Two Worlds of Christendom in Middle Ages and Renaissance*, New York 1966.
- ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Ἑλληνες Λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν*, Ἀθήνα 1965.
- ΓΙΑΝΝΑΡΑ Χ., *Ορθοδοξία καὶ Δύση στὴ νεώτερη Ελλάδα*, Ἀθήνα 19993 .
- ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ Α., *Γαβριήλ ὁ Σεβήρος, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας*, ΝΣ 21 (1926), 467-481, 529-537, 593-609, 719-734 καὶ Νέα Σιών 22 (1927), 3-18, 210-222, 338-345, 493-499, 611-624, 658-673, 705-715 .
- ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Ν., *Ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν Φραγκοκρατία*, Θεσσαλονίκη 1984².
- ΖΕΡΒΟΥ Γ., *Σύντομος ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ Ἑλληνορθοδόξου στοιχείου εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν κατὰ τοὺς αἰῶνας Η' -ΙΖ'*, Ο 4 (2001), 45.
- ΘΕΟΤΟΚΗ Σ., *Ἡ δῆθεν ἀφορμὴ τῆς ἀποστασίας τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1363*, ΕΕΒΣ 8 (1931), 206-213 .
- ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ., *Μέτρα τῆς Βενετίας ἔναντι τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπιρροῆς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀνέκδοτα βενετικὰ ἔγγραφα (1418-1419)*, ΕΕΒΣ 30 (1960-1961), 85-144.
- , *Ἡ ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνικὴ Κοινότης καὶ οἱ μητροπολίται Φιλαδελφείας*, ΕΕΒΣ 37 (1969-1970), 170-210 .
- ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Οἰκουμενικὴ κίνησις*, Θεσσαλονίκη 1996.
- ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ Σ., *Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας*, ΧΚ 1-2 (1912), 1-288.
- ΞΗΡΟΥΧΑΚΗ Α., *Περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου*, ΕΦ 35 (1936), 516-517.
- , *Περὶ τῶν τριῶν συνόδων τοῦ Gerolamo Lando λατίνου Αρχιεπισκόπου ἐπὶ Βενετοκρατίας ἐν Κρήτῃ*, Θ 8 (1930), 97-109, Θ 9 (1931) 27-45, 114-125, 250-261.
- Ο'NEILL C.- DOMINGUEZ J., *Diccionario Historico de la compañia de Jesús, Biografico-Tematico*, Madrid 2001, IV, 3201-3203.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Χ., *Σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων κατὰ τὸν ις' αἰῶνα*, Θ 3 (1925), 107-109.
- , *Οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους*, ΕΕΒΣ 17 (1941), 298-302.
- , *Ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἑτεροδόξους κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα*, Θ 3 (1925), 26-33.
- , *Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μάξιμου Μαργουνίου*, ΝΣ 18, (1923), 708-727 .
- POSSEVINO A., *De Rebus Graecorum*.
- ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ Ξ., *Γαβριήλ Σεβήρου*, ΕΦ 11 (1913), 32-33.
- ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ Μ., *Παρατηρήσεις ἀναφερόμενες στὸ «μεταβυζαντινὸ δίκαιο» καὶ στὴν ἐξελικτικὴ του πορεία*, ΕΕΒΣ 50 (1999-2000), 328-329, 335.

- ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ Ζ., *Ἡ ἀντιμεταρρύθμιση καὶ ὁ ὀρθόδοξος κόσμος*, ΙΤΕΕ 10, 121-124.
ΤΣΟΥΛΚΑΝΑΚΗ Κ., *Ὁ Μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἅγιος Μακάριος ἱεροδιά-
κονος Καλογεράς*, Θεσσαλονίκη 1994.
ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν., *La politica religiosa di Venezia a Creta verso i cretesi ortodossi dal
XIII al XV secolo*, ΕΕΒΣ 38 (1971), 363-376.

Συντομογραφίες

- ΕΕΒΣ Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
ΕΦ Ἐκκλησιαστικός Φάρος
Θ Θεολογία
ΙΤΕΕ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους
Μανούσακα Μ., *Ἡ ἐν Βενετία.....Μανούσακα Μ., Ἡ ἐν Βενετία
Ἑλληνικὴ Κοινότης καὶ οἱ μητροπολίται Φιλαδελφείας*, ΕΕΒΣ 37
(1969-1970), 170-210
ΝΣ Νέα Σιών
Ο Ὀρθοδοξία
ΧΚ Χριστιανικὴ Κρήτη

